দ্বিতীয় অধ্যায়

অসমৰ চাওঁতাল জনগোষ্ঠীৰ মৌখিক সাহিত্য

লোকসাহিত্য লোকসমাজৰ দাপোন স্বৰূপ। এই লোক সাহিত্যৰ মাজেৰেই প্ৰতিফলিত হয় লোকমনোধৰ্মী বিভিন্ন লোকবিশ্বাসৰ ছৱি। লোক মানসত পৰিব্যাপ্ত হৈ থকা লোক জীৱনৰ আৱেগ, অনুভূতি আৰু অভিজ্ঞতা প্ৰকাশ কৰা মাধ্যম সমূহকে লোক সাহিত্য বুলি ক'ব পাৰি। লোকসাহিত্যই যুগ যুগ ধৰি জনসাধাৰণৰ মুখে মুখে চলি আহিছে। সি সমূহ গতিশীল আৰু পৰিবৰ্তন মুখী যদিও তাৰ সাঁহটো কালজয়ী। ড° বিৰিঞ্চি কুমাৰ বৰুৱাৰ ভাষাত "জাতিৰ আদিম অৱস্থাৰ পৰা সভ্যস্তৰলৈ আঁত নিছিগাকৈ চলি অহা জনশ্ৰুতিয়ে হ'ল লোকসাহিত্য। ই গদ্য আৰু গীত দুয়ো ৰূপতেই যুগ যুগ ধৰি সমাজৰ মুখে মুখে সৃষ্ট আৰু সংৰক্ষিত।"[১]

যুগ যুগ ধৰি আৰ্জিত মানৱ জীৱনৰ অভিজ্ঞতা, অনুভূতিৰ আৱেগিক প্ৰতিফলন ঘটে লোকসাহিত্যত। অনাখৰী কবিৰ মুখেৰে নিগৰিত এই লোকসাহিত্যত মানুহৰ সুখ, দুখ, আশা-আকাংক্ষা, হাঁহি-কান্দোন, প্ৰকৃতিৰ বিচিত্ৰ বৰ্ণনা, সামাজিক প্ৰতিচ্ছবি স্পষ্ট ৰূপত প্ৰকাশ পায়। জাগতিক জীৱনৰ সকলোবোৰ সৰু বৰ কথাই স্বভাব কবিসকলক আকৰ্ষণ কৰিছিল আৰু তাৰ আধাৰতেই সৃষ্টি হৈছিল লোক-সাহিত্যৰ ন-ন দিশ। লোকসাহিত্য সামাজিক জীৱনৰ দলিলস্বৰূপ। এই শ্ৰেণীৰ সাহিত্যৰ মাজেৰে গাঁওলীয়া সমাজৰ এখন সুন্দৰ ছবি প্ৰতিফলিত হোৱাৰ লগতে নৈসৰ্গিক জগতখনৰো স্পষ্ট প্ৰতিচ্ছবি দেখিবলৈ পোৱা যায়। লোকজীৱনত প্ৰচলিত লোকবিশ্বাস, আচাৰ-ব্যৱহাৰ, ৰীতি-নীতি, অন্ধবিশ্বাস, উৎসৱ-অনুস্থান আদিৰ বৰ্ণনাই লোকসাহিত্যত এক বিশিষ্ট স্থান অধিকাৰ কৰি আহিছে।

'লোক-সাহিত্য হৈছে লোক-বিশ্বাসৰ প্ৰতিচ্ছবি। লোক-জীৱনৰ পৰম্পৰা আৰু

অভিজ্ঞতাই লোক-বিশ্বাসৰ সৃষ্টি কৰে। লোক-বিশ্বাসে যুক্তি-তৰ্ক স্বীকাৰ নকৰে; কিন্তু পৰম্পৰা স্বীকাৰ কৰে।'[২]

লোকমানসৰ চিন্তা, চেতনা, ভাব-কল্পনাৰ ভেটিত সৃষ্টি হোৱা লোকসাহিত্যৰ এটা প্ৰধান বৈশিষ্ট্য হৈছে নৈৰ্ব্যক্তিতা। এই শ্ৰেণীৰ সাহিত্যত কোনো ৰচকৰ নাম নাথাকে। লোকসাহিত্যৰ আন এটি বিশেষত্ব হ'ল সৰলতা। নিৰক্ষৰ চহা মানুহৰ মনৰ অভিব্যক্তিৰ বাবেই হয়তো এই শ্ৰেণীৰ সাহিত্যত কোনো জটিলতা নাই। প্ৰকাশভংগী পোনপটীয়া আৰু সৰল হোৱা বাবে লোকসাহিত্যৰ জনপ্ৰিয়তা সৰ্বাধিক।

মানুহে সদায় আনন্দৰ নিজৰাতেই অবগাহন কৰিবলৈ ভাল পায় যদিও দুখ-শোক, বিৰহ-বেদনাই মাজে মাজে ব্যথিত কৰি তোলে। সেইবাবেই লোকসাহিত্যত আনন্দৰ আবেগময়ী প্ৰকাশৰ লগতে বিষাদৰ সুৰো প্ৰতিধ্বনিত হয়। সেয়ে স্বভাৱ কবিয়ে তাক প্ৰকাশ কৰে নিজস্ব ছন্দ অলংকাৰেৰে। সেইবাবে লোকসাহিত্যত ব্যাকৰণ সন্মত এটা সুষ্ঠ গাঁথনি পোৱা নাযায়। তদুপৰি লোকসাহিত্য যিহেতু মুখে মুখে প্ৰবাহিত সেয়ে ইয়াৰ কোনো লিখিত ৰূপ পোৱা নাযায়।

> *'লোক-সাহিত্য সামাজিক জীৱনৰ বুৰঞ্জী। বুৰঞ্জীৰ পাতত অনেক সময়ত ৰজা-মহাৰজাৰ প্ৰৱল-প্ৰতাপৰ বিৱৰণীহে থাকে সামাজিক জীৱনৰ বিষয়ে একো কথা পোৱা নেযায়। কিন্তু লোক-সাহিত্যৰ অন্তৰ্গত বিশ্লেষণ আৰম্ভ কৰিলে সামাজিক জীৱনৰ অন্ধবিশ্বাস, লোকবিশ্বাস, ৰীতি-নীতি, ধৰ্ম, মানসিক পৰিসৰৰ বিষয়ে বঢ়িয়াকৈ জানিব পাৰি। আধুনিক যুগৰ শিক্ষাই আমাক লোক-সাহিত্যৰ প্ৰতি চৰ্চা-বিমুখ কৰি তোলাৰ অনেক অনেক সম্পদ হেৰুৱাবলৈ আৰম্ভ কৰিছোঁ; কিন্তু এটা জাতিৰ সামাজিক জীৱন বুৰঞ্জী লিখিবলৈ আটাইতকৈ ডাঙৰ আহিলা হৈছে লোক-সাহিত্য।'*[৩]

অষ্ট্ৰিক ভাষাগোষ্ঠীৰ মাজত চাওঁতালী ভাষাকেই উন্নত হিচাপে গণ্য কৰা হয়। গ্ৰিয়াৰসনে মন্তব্য কৰিছে যে 'মুণ্ডা ভাষাগোষ্ঠীৰ মাজত চাওঁতালী সবাতোকৈ গুৰুত্বপূৰ্ণ'।[৪] উল্লেখ্য যে অষ্ট্ৰিক ভাষাগোষ্ঠীৰ অন্তৰ্গত কোনো ভাষাৰেই লিখিত ৰূপ ঊনৈশ শতিকাৰ মধ্যভাগলৈ বিচাৰি পোৱা নাযায়। অৰ্থাৎ সকলোবোৰ ভাষাই আছিল মৌখিক। গতিকে

চাওঁতাল সমাজতো পূৰ্বৰে পৰা প্ৰচলিত সাহিত্য আছিল মৌখিক। চাওঁতালসকলৰ মাজত এটি বহুল ভাৱে প্ৰচলিত কথা হ'ল — 'অল খন দ থুতিগে সৰসা' অৰ্থাৎ লিখাতকৈ শ্ৰুতিয়েই শ্ৰেষ্ঠ। আৰু সেইবাবেই হয়তো চাওঁতাল লোক সাহিত্য বহুকাল ধৰি শ্ৰুতিৰ মাধ্যমেৰে প্ৰচলন হৈ আহিছে। বুৰঞ্জীয়ে ঢুকি নোপোৱা দিনৰ পৰাই এই বিশাল সাহিত্য ভাণ্ডাৰৰ কিছু সংখ্যক স্মৃতিৰ মানসপটত ৰৈ গৈছে আৰু বংশ পৰম্পৰা হিচাপে এটা প্ৰজন্মৰ পৰা আন এটা প্ৰজন্মলৈ মৌখিক ৰূপত প্ৰবাহিত হৈ আহিছে যিয়ে এই সাহিত্যৰ ভাণ্ডাৰক লুপ্ত হোৱাৰ পৰা ৰক্ষা কৰি আহিছে।

লোকসাহিত্যৰ ইতিহাস আৰু বৈশিষ্ট্য সমূহক আগত ৰাখি ড° সত্যেন্দ্ৰনাথ শৰ্মাই অসমীয়া লোক-সাহিত্যক প্ৰধানত তিনিভাগত ভাগ কৰিছে। যথা — (ক) লোকগীত (খ) ফকৰা-যোজনা আৰু প্ৰৱচন (গ) সাধুকথা।[৫]

থিক তেনেদৰে ড° প্ৰফুল্লদত্ত গোস্বামীয়ে আকৌ মৌখিক সাহিত্যৰ শ্ৰেণী বিভাজন কৰিছে এনেদৰে — (ক) সাধুকথা (খ) গীত-মাত (গ) সাঁথৰ (ঘ) পটন্তৰ বা বচন আৰু (ঙ) মন্ত্ৰ।[৬]

আনহাতে ড° নবীন চন্দ্ৰ শৰ্মাই লোক-সাহিত্যৰ পাঠ তলত উল্লেখ কৰা ধৰণেৰে ভাগ কৰি দেখুৱাইছে — (ক) লোক কবিতা বা লোকগীত (খ) গদ্যধৰ্মী লোককথা (গ) প্ৰৱচন, লোকোক্তি, যোজনা, পটন্তৰ (ঘ) সাঁথৰ, দিষ্টান (ঙ) লোকভাষা।[৭]

এইদৰে আলোচনা কৰিলে দেখা যায় যে অধ্যয়নৰ প্ৰয়োজনীয়তা অনুসৰি বিভিন্ন সময়ত বিভিন্ন পণ্ডিতে মৌখিক সাহিত্যক বিভিন্ন ধৰণে শ্ৰেণী বিভাজন কৰিছে। ঠিক তেনেদৰে আমাৰ গৱেষণাৰ বিষয়বস্তু — "অসমৰ চাওঁতাল জনগোষ্ঠীৰ পৰম্পৰাগত জীৱন শৈলীঃ এটি বিশ্লেষণাত্মক অধ্যয়ন (কোকৰাঝাৰ জিলাৰ বিশেষ উল্লিখনেৰে) ৰ আলোচনাত তলত উল্লেখ কৰা ধৰণে আলোচনা কৰিবলৈ প্ৰয়াস কৰা হৈছে। যথা — (ক) লোকগীত (খ) লোককথা (গ)সাঁথৰ, প্ৰবাদ-প্ৰৱচন, ফকৰা আদি আৰু (ঘ) মন্ত্ৰ। তলত সি সমূহৰ বিষয়ে আলোচনা কৰিবলৈ প্ৰয়াস কৰা হ'ল।

লোকগীত ঃ

লোকসাহিত্যত লোকগীতে এটি বিশিষ্ট স্থান অধিকাৰ কৰি আছে। সেয়েহে লোকগীত সম্বন্ধে ড° সত্যেন্দ্ৰনাথ শৰ্মাই লিখিছে —

> *'অনাড়ম্বৰ সৰল ভাষা, ঘৰুৱা চিত্ৰ, আঞ্চলিক প্ৰকাশভঙ্গী, ভাবৰ মুকলি প্ৰকাশ, সৰল বিশ্বাস আৰু আলৌকিকতাৰ প্ৰভাৱ লোকগীতসমূহত লক্ষ্য কৰা যায়। গীতবোৰৰ ছন্দ, ভাব আৰু ভাষা শৃঙ্খলিত নহয়, সৰলীল আৰু উন্মুক্ত। চহাপ্ৰাণৰ ই মুক্ত পৰিস্ফুৰণ আৰু আদিম আৰু মৌলিক ভাৱাবেগৰ (elemental passion) অকৃত্ৰিম প্ৰকাশ। লোকগীতবোৰত ব্যক্তিবিশেষৰ ভাব অনুভূতি প্ৰকাশ হোৱাতকৈ সামূহিক জীৱনৰ আশা আকাংক্ষাহে বেছি পৰিস্ফূট হৈছে।*[৮]

লোকগীতৰ শ্ৰেণী বিভাজন সম্বন্ধে বিভিন্ন পণ্ডিতে বিভিন্ন সময়ত বিভিন্ন মন্তব্য দিয়া দেখা যায়। তাৰ ভিতৰত ড° সত্যেন্দ্ৰনাথ শৰ্মাৰ মত অনুসৰি লোকগীতক মুখ্যতঃ তিনি শ্ৰেণী ভগাব পাৰি ঃ (ক) অনুষ্ঠানমূলক (খ) আখ্যানমূলক (গ) বিবিধ বিষয়ক।[৯]

সেইদৰে ড° প্ৰফুল্লদত্ত গোস্বামীয়ে লোকগীতক (ক) বৰ্ণনাত্মক মালিতা (খ) ধৰ্মীয় গীত (গ) প্ৰণয়সূচক গীত (ঘ) কৰ্ম গীত আৰু (ঙ) নিচুকনি গীতত বিভক্ত কৰিছে।[১০]

আনহাতে ড° নবীন চন্দ্ৰ শৰ্মাই লোকগীতক তলত দিয়া অনুসৰি ভাগ কৰা দেখা যায়। যথা — (ক) ধৰ্মীয় গীত-পদ (খ) উৎসৱ-অনুষ্ঠানৰ লগত জড়িত গীত-পদ (গ) কৰ্ম বা শ্ৰম গীত (ঘ) প্ৰেম-প্ৰণয়মূলক গীত-পদ (ঙ) ল'ৰা-ছোৱালীৰ সৈতে জড়িত গীত-পদ (চ) বিবিধ বিষয়ক গীত-পদ (ছ) কাহিনী-গীত বা মালিতা।[১১]

চাওঁতাল মৌখিক সাহিত্যৰ এক অপূৰ্ব নিদৰ্শন হ'ল যুগে যুগে চলি অহা লোকগীতসমূহ। সামাজিক বিৱৰ্তনৰ কৰাল গ্ৰাসত পৰা স্বত্তেও এই লোক গীত সমূহ আজিও তেওঁলোকৰ মুখে মুখে সমানে ধ্বনিত হৈ আছে। চাওঁতাল সমাজত যুগ যুগ ধৰি শোষিত, লাঞ্চিত, অনাদৃত আৰু অৱহেলিত হৈ অহাৰ গাথাঁ এই গীতসমূহে সুৰৰ সংযোজনেৰে জীপাল কৰি ৰাখিছে।

চাওঁতাল লোকগীতসমূহ বিভিন্ন অনুষ্ঠানক কেন্দ্ৰ কৰি ৰচিত হোৱা দেখা যায়। এই লোকগীতসমূহ যেনেকৈ ভাবগধুৰ ঠিক তেনেকৈ সুললিত আৰু ব্যঞ্জনাময়ো। বুৰঞ্জীয়ে ঢুকি পোৱাৰ আগৰে পৰাই তেওঁলোকৰ মুখে মুখে এই গীতসমূহ প্ৰবাহিত হৈ আহিছে। এই গীতসমূহত আধুনিকতাৰ পৰশ নাই, ই ত্ৰুটিহীন ভাৱে চলমান হৈ আছে। চাওঁতালি ভাষাত গীতক 'সিৰিঞ' বুলি কোৱা হয়। আমাৰ আলোচনাত চাওঁতাল জনগোষ্ঠীৰ লোকগীত সমূহক তলত দিয়া ধৰণে শ্ৰেণী বিভক্ত কৰি আলোচনা কৰিবলৈ প্ৰয়াস কৰা হৈছে। যথা — (ক) ধৰ্মীয় সিৰিঞ (খ) জীৱন পৰিক্ৰমাৰ সৈতে জড়িত সিৰিঞ (গ) ঋতুকেন্দ্ৰীক উৎসৱ পাৰ্বণৰ সৈতে জড়িত সিৰিঞ (ঘ) আখ্যানমূলক সিৰিঞ (ঙ) প্ৰণয়সূচক সিৰিঞ আৰু (চ) আন আন বিষয়ক সিৰিঞ।

ধৰ্মীয় সিৰিঞ ঃ

চাওঁতাল সিৰিঞসমূহৰ এক বুজন অংশ ধৰ্মীয় সিৰিঞৰে সমৃদ্ধ। এই ধৰ্মীয় সিৰিঞ সমূহত সাধাৰণতে বিভিন্ন উপকাৰী আৰু অপকাৰী বংগাৰ স্তুতি তথা বিশ্ব সৃষ্টিৰ ব্যাখ্যা পোৱা যায়। যথা—

ক) 'তকয় দৰে সেটেৰেনাই তি ৰে জনঃ আতে?
তি ৰে জনঃ আতে মানা দাউড়া দিপিলাতে।
জাহেৰ এৰা সেটেৰেনাই তি ৰে জনঃ আতে,
তি ৰে জনঃ আতে মা না দাউড়া দিপিলাতে।
জঃ জঃ এ জগায় বাড়িজা এ জগায়
দিপিল দিপিল দিপিলায় বোগেয়া ঃ এ দিপিলা'।[১২]

অৰ্থ ঃ হাতত ঝাড়ু আৰু মাথাত ডালা লৈ কোন আহিল? ও- হাতত ঝাড়ু আৰু মাথাত ডালা লৈ জাহেৰ এৰা আহিল। তেওঁ সমস্ত আৱৰ্জনা ঝাড়ু দি পৰিস্কাৰ কৰে আৰু ভাল খিনি ডালাত লৈ মুৰত তুলি লয়।

খ) তকয় দেনা সেটেৰেনায় বাৰছি হাপা আতে?
বাৰছি হাপা আতে মানা অতে কটাব আতে।

ধৰম গুৰু সেটেৰেনায় বাৰছি হাপা আতে।

বাৰছি হাপা আতে মানা অতে কটাব আতে।

কটাব কটাব কটাবায় নতে অতে কটাৰায়,

উদুঃ উদুঃ উদুগায় বাৰছি হাপা সিদুৰায়।[১৩]

অৰ্থ ঃ হাতত বৰশি লৈ কোন আহিল? বৰশি লৈ এখোজ দুখোজ কৈ কোন আহিল? ধৰম গুৰু বৰশি, লাঠি লৈ আহি পালে। ধৰম গুৰু এখোজ দুখোজ কৈ আহি পালে। তেওঁ কেতিয়াবা ভৰি টিপি টিপি আগবাঢ়ে আৰু লগত বৰশি দেখায়।

গ) 'তকয় দৰে সেটেৰেনায় তি ৰে কৌপি আতে?

তি ৰে কৌপিআতে মানা সাকওয়া অৰং আতে।

মাৰাং দেওয়ায় সেটেৰেনা তি ৰে কৌপি আতে,

তি ৰে কৌপি আতে মানা সাকাওয়া অৰং আতে।

মাঃ মাগে মাগায় বাড়িজাঃ এ মাগায়,

অৰং অৰং অৰংআয় সাক্‌ওয়া হাতে অৰংআয়।[১৪]

অৰ্থ ঃ হাতত কুঠাৰ আৰু মহৰ শিঙৰ ধ্বনি দি কোন আহিছে? মাৰাংবুড়ু হাতত কুঠাৰ আৰু শিঙাৰ ধ্বনি দি দি আহিছে। তেওঁ সকলো বস্তু কাটাকাটি কৰি পৰিস্কাৰ কৰে আৰু শিঙা বজায়।

জাহেৰ থানত পূজাৰ সময়ত গোৰা আন এটা সিৰিঞ এনেধৰণৰ —

ঘ) মঁড়েকো দ মঁড়ে বয়হা-

তৰুই কো দ তুৰুই বয়হা

জাৰগে দাঃ মা হালায় হালায়

মিতৌ নালা পোৰোই পোৰোই

চেতে তেকো গুগুৰিজা?

চেতে তেকো লামাগা?

তওয়া তেকো গুগুৰিজা

দাহে তেকো লামাগা।

যে তাপে সুনুম সিন্দুৰ

নে তাপে নায়নম ৰড়া

আতাঙ তাপে সুনুম সিন্দুৰ

তেলায় তাপে নায়নম ৰড়া।[১৫]

অৰ্থ ঃ মঁড়েকোহত পাচ ভাই, তুৰুইকো হত ছয় ভাই। দপদপাই অহা শিলা বৃষ্টিত বানপানী আচ্ছন্ন। কিহেৰে গোবৰ দিম ? কিহেৰে লেপিম ? গাখীৰ দি মচিম, দৈ দি লেপিম। তোমালোকে তেল সেন্দুৰ লোৱা, তোমালোকে এই যে কালজলতা লোৱা। তোমালোকে তেল সেন্দুৰ গ্ৰহণ কৰা আৰু কালজলতাৰ ওপৰত তেল লগোৱা।

আনহাতে সৃষ্টিতত্ত্বৰ সৈতে জড়িত সিৰিঞ এইদৰে পৰিবেশন কৰা দেখা যায়।

৬) হায় হায় ! জালাপুৰিৰে

হায় হায় ! নুকনি মানওয়া

হায় হায় ! বুঁসাড় আকানকিন

হায় হায় ! নুকিন মানওয়া

হায় হায় ! তকাৰে দহাকন ?

হায় হায় ! দো সে লৌইয়ায়ৰেন

হায় হায় ! মাৰাং ঠাকুৰ জীউ

হায় হায় ! বুঁসাড় আকান কিন

হায় হায় ! নুকিন মানওৱা

হায় হায় ! তকাৰে দহকিন ?[১৬]

অৰ্থ ঃ হায় হায় ! এই মহাসমুদ্ৰত দুটি মানব শিশু জন্ম লৈছে। হায় হায়, দুটি মানব শিশু ! হায় হায় ক'ত তোমালোকক ৰখা হ'ব। হায় হায় কৈ দিয়া মহান ঠাকুৰ। হায় হায় দুটি মানব শিশু জন্ম হৈছে ক'ত তোমালোকক ৰখা হ'ব।

এই সিৰিঞটোৰ জৰিয়তে চাওঁতাল জনগোষ্ঠীৰ আদিম পিতৃ-মাতৃ পিলচু হাড়াম আৰু পিলচু বুঢ়ীৰ দুখ-দুৰ্দশাৰ এটি পূৰ্ণাংগ ছবি তুলি ধৰা পৰিদৃষ্ট হয়।

জীৱন পৰিক্ৰমাৰ সৈতে জড়িত সিৰিঞঃ

এই ধাৰাৰ অন্তৰ্ভূক্ত সিৰিঞ সমূহ মানৱ জীৱনৰ বিভিন্ন পৰ্যায় যেনে — জন্ম, বিবাহ আৰু মৃত্যুৰ সৈতে জড়িত বিভিন্ন সংস্কাৰমূলক অনুষ্ঠানত পৰিৱেশন কৰা দেখা যায়।

জন্মৰ সৈতে জড়িত সিৰিঞঃ

চাওঁতাল সমাজত ল'ৰা শিশুৰ জন্মৰ পাঁচ দিন পাছত আৰু ছোৱালী শিশুৰ জন্মৰ তিনি দিন পাছত 'জনম চৌতিয়াৰ' অথবা 'নিম ডাক মণ্ডি' উৎসৱ পালন কৰা হয়। এই উৎসৱত বিভিন্ন সিৰিঞ পৰিবেশন কৰা হয়। যথা —

ক) তকয়ে যতন লেঁদা নিম দ
হিপিড় হিপিড় নিম দ
নিম দাৰে দ
বাবায় ৰহয় লেদা নিম দ
হিপিড় হিপিড় নিম দ
নিম দাৰে দ
নায়োয় যতন লেদা নিম দ
হিপিড় হিপিড় দ
নিম দাৰে দ।[১৭]

অৰ্থ ঃ কাৰ চোতালত নিম লৰিছে, নিম গছ। 'অমুক'ৰ চোতালত নিম লৰিছে নিম গছ। কোনে যত্ন কৰিছিল নিম গছ। বাবাই ৰুইছিল মাই যত্ন কৰিছিল নিম গছ।

খ) চৌত বৌইশাখ সিতুং লল
তকাৰে ঝেঁট বেটাস তাঁহেকান তিক?
পয়ৰানি বাঁধ লাতাৰ
পয়ৰণি সাকাম লাতাৰ
জপিৎ হিড়িঞ লিদীঞ য়ো
তোওয়া দাৰে।[১৮]

অৰ্থ ঃ চ'ত বহাগৰ গৰম ৰ'দত ক'ত আছিল আমাৰ ডাঙৰ ল'ৰা। পদুম পুখুৰীৰ তলত পদুম পাতৰ তলত শুই শুই পাহৰি গৈছিলো ও মা....

বিবাহ উৎসৱৰ সৈতে জড়িত সিৰিঞ ঃ

সামাজিক পৰ্যায়ৰ সিৰিঞ সমূহৰ ভিতৰত আটাইতকৈ আকৰ্ষণীয় আৰু চিন্তাকৰ্ষক সিৰিঞ হ'ল বিবাহ অনুষ্ঠানৰ সৈতে জড়িত সিৰিঞ সমূহ। দৰা কইনাৰ গাত হালধী লগোৱাৰ পৰা আৰম্ভ কৰি কইনাৰ বিদায় পৰ্যন্ত বিভিন্ন পৰ্যায়ত বিভিন্ন সিৰিঞ পৰিবেশন কৰা হয়। চাওঁতাল সমাজে এই সিৰিঞ সমূহৰ জৰিয়তে নৱ-বিবাহিত দম্পতীহালৰ নৱজীৱনক চিত্ৰধৰ্মী কৰি ৰাখে।

সাসাং সুনুম দং ঃ

চাওঁতাল পৰম্পৰাতো বিবাহ অনুষ্ঠানৰ শুভাৰম্ভ কৰা হয় দৰা কইনাক হালধি লগোৱা প্ৰথাৰ জৰিয়তে। হালধি লগোৱাৰ সময়ত গাওঁৰ ছোৱালী তিৰোতা সকলে এইধৰণৰ সিৰিঞ পৰিবেশন কৰে। যথা —

ক) ‘দাৰাহাৰা অড়াঃৰে মীইদয় হাৰায়েনা
লেয়েৰ কদৰ,
মীই ৰেয়া ঃ সিঁদুৰ সাকাম সাগেনেনা
দী ওড়ী চেতানৰে হিপিড় হিপিড়।[১৯]

অৰ্থঃ অট্টালিকাত আমাৰ ধুনীয়া ছোৱালীজনী ডাঙৰ হ'ল। তাইক আজি ‘দীউড়ী'ৰ ওপৰত বহি সেন্দুৰ দিয়া হ'ব।

তাৰ পৰৱৰ্তী সময়ত আকৌ এনেদৰে গায় —

খ) মীই দ তালা ৰাচা ৰেকো দুওুপ কেদে
মীই দ তেহেঞ দ সাসাং সুনুম
মীই দ বাহায় ৰেবেদা
মীই দ বায় হীটিঞ....।[২০]

অৰ্থ ঃ কইনাজনীক চোতালত বহোৱা হ'ল। আজি তাইৰ তেল হালধি; তাই আজি ফুল গুজিব কাকো নিদিব।

ইতুং সিন্দুৰ দং ঃ

দৰাই কইনাৰ শিৰত যেতিয়া সেন্দুৰ ঘহি দিয়ে, সেইসময়টো বিভিন্ন গীত পৰিবেশন কৰা হয়। যথা —

ক) বীৰয়ীত ক দুলদুল
বলয়েনাক বাহ তুতুল
সনেৰ তালাৰে বাহু ক তুলেকান
মঁড়ে বেড়হা ক আচুৰেকান।"[২১]

অৰ্থ ঃ মহাসমাৰোহেৰে বৰযাত্ৰী আহি কইনাক দৌউড়ীত উঠাব আহিছে। সোনাৰ দৌউড়ীত কইনাক উঠাই পাচ পাক ঘূড়াইছে।

খ) দিসম পেড়া ক হাৰে ফাৰে
হৰিবোল কেদা ক বাৰে বাৰে
উলে টাওৰীঃ তিৰিম ৰুকু আদিঞ
টিকী সিঁদুৰ তেম বুঁদি কিদিঞ।[২২]

অৰ্থ ঃ দেশৰ আত্মীয় স্বজন বাৰে বাৰে হৰিবোল কৰিলে। আমৰ পাতত লগোৱা সেন্দুৰ ফোট দি বিয়া কৰোৱা হ'ল।

বিদীয় দং ঃ

বিয়াৰ সিৰিঞসমূহৰ মাজত সবাতোকৈ কৰুণ হ'ল কইনাক বিদায় দিয়াৰ সময়ত গোৱা সিৰিঞ। কইনাৰ বিদায়ৰ সময়ত সকলোৱে অশ্ৰুসিক্ত নয়নেৰে আৱেগিক হৈ পৰে আৰু আৱেগ বিহ্বল হৈ সিৰিঞৰ মাধ্যমেৰে বিভিন্ন উপদেশ দিয়া পৰিদৃষ্ট হয়। যথা —

ক) চাঁদো সিৰজনপুৰী মাহা মিলন জুৰি
মাড়াং জাওয়ায় মিৰু সাৰি জুৰি।

নালাম নাজম মিৰু গাতে কাথা

নওয়া বড় দ মিৰু সাৰি কাথা

কুইলী কুহু কানায় গাতে লাগিৎ

ৰাগাম অনকা হাপেন জাওয়াল লাগিৎ।[২৩]

অৰ্থ ঃ ভগৱানৰ সৃষ্টি পৃথিৱী মহামিলন ক্ষেত্ৰ। স্বামীয়েই সবাতোকৈ আপোন বন্ধু। আনৰ কথা নুশুনিবা। জীৱনৰ এইয়াই সঁচা। যেনেকৈ কুলিয়ে নিজৰ সংগীৰ বাবে কান্দে, তেনেকৈ তুমিও পাছত স্বামীৰ বাবে কান্দিবা।

খ) জানাম লেনাম মিৰুঞ হাৰাকেৎমে,

অক্ত সেটেৰেনা জাওয়ায় কাৎমে।

নালম ৰাগতিঞ মিৰু নালামহমৰ,

জনম দাতা মনে মিৰু নালাম বাড়িচ

চাদোগে শিকড়ি মিৰুই জড়াও আকাৎ

মনেৰ শিকড়ি মিৰু নালম তপাগ।

বুবনৗউ মেসে মিৰু নুইহাৰ মেসে।

জিতৌয়ি তাম দ মিৰু গটায় তামলে।

মা সিৰংমে মিৰু দে হাৰুমে

জাওয়ায়ে চালাঃ মিৰুএ বি-দৗইহৎমে।[২৪]

অৰ্থ ঃ জন্মিছিলা, ডাঙৰ কৰিলো। বিয়াৰ সময় হ'ল, বিয়া দিলো। নাকান্দিবা, দুঃখ নকৰিবা, মাৰ মনটো বেয়া নকৰিবা। ভগৱানেই মিলনৰ সেতু বান্ধিছে, মনৰ শিকলি চিঙি নিদিবা। মন আৰু জীৱনক দৃঢ় কৰা। শান্ত হোৱা, অস্থিৰ নহ'বা। জোঁৱাই যাব ওলাইছে, তোমাক এতিয়া বিদায় দিও।

বিবাহৰ এই তিনিটা মুখ্য পৰ্বৰ উপৰিও সমগ্ৰ দিন জুৰি নৃত্য-গীতৰ পৰ্ব চলি থাকে। ইয়াৰ ভিতৰত মুখ্য হ'ল কুঁওয়ীৰী দং। কুমাৰী ছোৱালীৰ সুখ দুখৰ কথা এই গীতৰ মাধ্যমত প্ৰকাশিত হয়। হয়তো ভাল কাপোৰ পিন্ধিব শিকা নাই, ভাল নৃত্য-গীত ও কৰিব শিকা নাই। বিয়া ঘৰত ডাঙৰ বাইদেও সকলৰ পৰা যি সিৰিঞ শুনিলে তাৰ অৰ্থ ও বুজা নাই। কিন্তু

সিৰিঞৰ অৰ্থ নুবুজিলেও সিৰিঞবোৰ শুনি শুনি শিকি ল'লে। ডাঙৰ হোৱাৰ লগে লগে সেই সিৰিঞৰ অৰ্থ বুজি পোৱা হ'ল আৰু তেতিয়াই নিজৰ জীৱনৰ সৈতে এই সিৰিঞসমূহৰ অৰ্থ বিচাৰি পালে আৰু তেতিয়াই নিজৰ নবৌ অথবা বান্ধৱীসকলৰ সৈতে মনৰ গোপন কথাবোৰ পাতে। দেহ মনত যেন এটি মাদকতাৰ উদ্ৰেক হয়। এই সময়খিনিত ছোৱালীবোৰ যাতে বেয়া দিশে ঢাল নাখায় তাৰ বাবে মা-দেউতাকে নজৰ ৰাখে। সঠিক পথত আগুৱাই যোৱাৰ পৰামৰ্শ দিয়ে। হয়তো সেই সময়তে মা-দেউতা তাইৰ বিয়াৰ বাবে দৰা চাব আৰম্ভ কৰে। সেইবাবে তাইৰ মনটো খুব উগুল-থুগুল হয়। দৰা বা কেনেকুৱা হয়। গাওঁৰ কোনোবা প্ৰেমিক থাকিলে গানৰ জৰিয়তে কয় যে দৰাৰ ঘৰত নাথাকো। মাকক কয় - মা মোক তেল-হালধি নাসানিবি, গাওঁতেই কল গছৰ দৰে সুপুৰুষ ল'ৰা আছে। এনেধৰণৰ কুমাৰী বয়সৰ সৈতে জড়িত বিভিন্ন সিৰিঞ বিচাৰি পোৱা যায়। যথা —

ক) খৌজৌড়ি খৌজৌড়ি মে - নাকো নায়ো গ
দাকা বাংখান দ বাং বিবিয়া
আপাবাৰে আপাবাৰে মে
নাকো নায়ো গ
জুৰি বাংখান দ সানাম মিছী।[২৫]

অৰ্থ ঃ চিড়া মুড়িৰ কথা বহুতে কয় মা। কিন্তু ভাত নহ'লে যে পেত নভৰে। দেউতা ভাইৰ কথা বহুতে কয় মা। কিন্তু সংগী নহ'লে যে সব বৃথা।

আনহাতে আদহীয়া মহিলাসকলেও বিয়াৰ সময়ত 'বুড়হি দং' পৰিবেশন কৰি নিজৰ মনৰ ভাব প্ৰকাশ কৰে। যথা —

ক) 'নাপুঞ তেকো দ গীই কিঁষাড়
বাৰেঞ তেকো দ বিতকিল কিঁষাড়।
হড়ম ৰেয়াড় দ তওয়াঞ এুয়া,
জিওয়ি লাড়েচ্ দ আপাবাৰে'[২৬]

অৰ্থ ঃ বাবাৰ গোষ্ঠী গাইৰ ধনী। ভাই সকল টকা-পইচাৰে ধনী। শৰীৰ ঠাণ্ডা হয় গাখীৰ পানে, জীৱন সুস্থিৰ হয় বাবা-ভাইৰ কাৰণে।

বিয়াৰ সময়ত আকৌ বিয়ৈ বিয়ৈনী সকলেও মনৰ আনন্দত 'বালায়া দং' পৰিবেশন কৰা দেখা যায়। এই সিৰিঞঃ সমূহৰ মাজত গছ-গছনী, পাহাৰ পৰ্বত, জীৱ-জন্তু আদি প্ৰকৃতিৰ বিভিন্ন সমলৰ সৈতে চাওঁতাল জনজীৱনৰ কথা বিচাৰি পোৱা যায়। যেনে —

মাৰাং বুডু চটৰে

হাতি লেকান গোডোয় গচ্ আকানা।

কুড়িৎ ক হাদ্ হাদ্

কৌঁহু ক খা-খা

তোয়ো বেচাৰা দয নুয়ুং আকাৎ।[২৭]

অৰ্থ ঃ ডাঙৰ পাহাৰৰ ওপৰত হাতিৰ দৰে এন্দুৰ মৰি পৰি আছে। বহুতো শগুণ উৰিছে, কাউৰীয়ে কা-কা কৰিছে। বেচেৰা শিয়ালে উকি মাৰি আছে।

মৃত্যুৰ সৈতে জড়িত সিৰিঞঃ ঃ

চাওঁতালি ভাষাত মৃত্যুৰ প্ৰতিশব্দ হৈছে 'মৰণ'। জন্ম, বিবাহৰ সৈতে মানৰ জীৱনত মৃত্যু অৱশ্যম্ভাবী। চাওঁতাল সমাজত মৰণৰ সৈতে জড়িত বিভিন্ন আচাৰ, ৰীতি-নীতিৰ প্ৰচলন দেখা যায়। এই আচাৰ ৰীতি সমূহৰ সৈতে বিভিন্ন বিলাপৰ সিৰিঞঃ ও চাওঁতাল সমাজত প্ৰচলিত। তাৰ ভিতৰত তলত উল্লেখ কৰা সিৰিঞঃটি বহুল ভাৱে পৰিৱেশন কৰা দেখা যায়।

"লওয়া ধৌতি ৰোয়াঃ ৰীস্কী,

তিমিনা দিন চ তাহেনা ৰে?

হয়গে জিউায় হাসাগে হড়মো

সাৰু সাকাম দাঃ লেকা টলমল

সেতাক্ ৰাতাং দাঃ লেকা বাং তাহেনা।[২৮]

অৰ্থ ঃ এই পৃথিৱীৰ আনন্দ কিমান দিন থাকিব। বতাহেই জীৱন। মাটিৰ শৰীৰ কচু পাতৰ পানীৰ দৰে টলমল। প্ৰভাতৰ নিয়ৰৰ দৰে বেচি ক্ষণ নাথাকে।

মৃত্যু সদায় কৰুণ। কাৰোবাৰ মৃত্যু হ'লে পৰিয়ালৰ লোকৰ সৈতে আত্মীয় স্বজন, প্ৰতিবেশী সকলোৰে শোকত ম্ৰিয়মান হৈ পৰে। চাওঁতাল সমাজতো জন্মদাত্ৰী মাতৃৰ বিয়োগ

হ'লে এনেদৰে গায় —

হায়ৰে হায়ৰে, তওয়া দাৰে তিঞ দ

তওয়া দাৰে দগো গুৰেন তিঞ দ

তকা কণ্ড ইঞ দাঁড়ালেৰে

তওয়া দাবৰে ৰেয়াঃ ৰূপ ঞেল ঞামতায়া?

হায়ৰে হায়ৰে, নিন দাৰা দ

সিম এংগা লেকা গুংগুতলেৎ

তেহেঞ দ গ সিম হপন লেয়া লেকা।

তেহেঞ দ গম কটা বাঁগি ওটোওয়াৎ লেয়া।

হায়ৰে হায়ৰে, নিন দাৰা দ

জাঁহাঁ খনলে হিজুঃআ

ইংগাঞ দ দুওয়াঁৰৰে দুডুপকাতে

কিসনি হপন লেকায় চেৰেচ্ দাৰামলোয়া।[২৯]

অৰ্থ ঃ হায় হায়, স্তনদাত্ৰী আমাৰ মাৰ মৃত্যু হ'ল। ক'ত গ'ল আমাৰ মা! মাৰ মূৰ্ত্তি আৰু কেতিয়া দেখিব পাম? হায় হায়, মুৰ্গীৰ মাজনীয়ে যেনেকৈ পোৱালীবোৰক পাখিৰ আৰত লুকাই ৰাখে, ইমান দিন মাই আমাক তেনেকৈয়ে আবৰি ৰাখিছিল। সেই মুৰ্গীৰ পোৱালীৰ দশাই আজি আমাৰ দশা। মাই আজি আমাক এৰি গুচি গ'ল। হায় হায়, ইমান দিনে মাই আমাক শালিকা চৰাইৰ দৰে মৰম কৰিছিল। হায় হায়, আজি আমাক কোনে কোলাত ল'ব।

থিক তেনেদৰে জন্মদাতা পিতৃৰ বিয়োগতো অনুৰূপ ভাৱে বিলাপৰ গীত গায়। যথা—

"হায়ৰে হায়ৰে, জনমদাতা তিঞ দ

জানাম দাতা দ তেহেঞ দয় বাঁগিয়াৎলেয়া।

তকা কণ্ড ইঞ দাঁড়ালেৰে জানামদাতাওয়া;

ৰূপ দ বাবাঞ ঞেল ঞামতায়া? [৩০]

অৰ্থ ঃ হায় হায়। আমাৰ জন্মদাতা আজি আমাক এৰি গুচি গ'ল। ক'ত বিচাৰি গ'লে

জন্মদাতাৰ ৰূপ পুনৰ বিচাৰি পাম।

ঠিক তেনেদৰে স্বামী, পত্নীৰ মৃত্যুত আৰু ল'ৰা-ছোৱালীৰ মৃত্যুত বিলাপ কৰি গোৱা সিৰিঞ ও পোৱা যায়। ল'ৰা-ছোৱালী মৃত্যু হ'লে জন্মদাত্রী মাতৃয়ে তলত উল্লেখ কৰাৰ দৰে বিলাপ কৰি কান্দে —

হায়ৰে হায়ৰে, কুইডি মিৰু তিঞ দ
কুঁইডি মিৰু দ দয় কাৰকাওযেন তিঞা
তকা কণ্ড ইঞ দাঁড়ালেৰে
কুঁইডি মিৰু ৰেয়াঃ ৰূপ দঞ এ্ঞেল এ্ঞামতায়া ?[৩১]

অৰ্থ ঃ হায় হায়, আমাৰ চেনেহৰ পোনা প্ৰাণ পখী, আমাৰ প্ৰাণ পখী আজি উৰি গ'ল। ক'ত বিচাৰিলে আমাৰ প্ৰাণ পখিৰ ৰূপ পুনৰ বিচাৰি পাম।

চাওঁতাল সমাজত মৃত্যুৰ পাচ দিন পাছত "তেল-নাহান' অনুষ্ঠিত হয়। এই কৰ্ম-কাণ্ডতো কিছুমান সিৰিঞ পৰিবেশন কৰা দেখা যায়। যথা —

"বাবা ৰেয়াঃ জাঙ বাহা হঁ
মহৰ মেটাওএন,
বাবা ৰেনাঃ সাৰা কাট হঁ
ল তৰচএন।
বাবা ৰেয়াঃ সসানৰে
ধুবি ঘাঁস হঁ জানামএন,
টুওয়ীৰ এনাঞ মাৰাং দাদা
খবৰাঞ কান।"[৩২]

অৰ্থ ঃ 'বাবাৰ অস্থি বিলুপ্ত হল, বাবাৰ চিতাৰ কাঠ পুড়ি ছাই হ'ল। বাবাৰ শ্মশানত দূৰৰি গজিল। ডাঙৰ দাদা খবৰ দিয়াত অনাথ হ'লো।

'তেল, নাহান' অনুষ্ঠানৰ একৈশ দিনৰ পাছৰ পৰা তিনি বছৰৰ ভিতৰত যিকোনো এটা দিনত নদীত মৃতকৰ অস্থি বিসৰ্জন দিয়া হয়। অস্থি বিসৰ্জন দিয়াৰ সময়ত আকৌ এনেদৰে গায় —

নাইতেম ইদিঞমে দ বীবু তিৰয়ো অৰংমে

নাইতেম ইদিঞৰে দ বীবু তিৰয়ো বাবু অৰংমে

তালা নাই কাঁসাইৰে দি বীবু

বহেল গিতি মে।

নাইতেম আড়গোনৰে দ বীবু

হৰিবোল হৰিবোল লাইয়াম বীবু

তালা নাই কাঁসাইৰে দ ডাঙ বাহা

বহেল গিতি মে।।

নাই খন ৰাকাবৰে দ বীবু

মেঁৎদাঃ বাবু জৰয়মে

তায়ম সেৎ আল বীবুম

কয়গ ৰুওয়াড়া।[৩৩]

অৰ্থ ঃ আমাক নদীত লৈ যোৱাৰ সময় বাবু বাঁহী বজাব। কাঁসাই নদীৰ মাজত বাবু সোঁতে আমাক ভহাই নিব। নদীত নমাৰ সময় বাবু হৰিবোল হৰিবোল ক'ব। কাঁসাই নদীৰ মাজত বাবু আমাৰ অস্থি উতুৱাই দিব। নদীৰ পৰা উঠাৰ সময় বাবু চকুৰ পানী পৰিব। পিছলৈ আৰু উভতি নাচাম।

ঋতুকেন্দ্ৰীক উৎসৱ পাৰ্বণৰ সৈতে জড়িত সিৰিঞ ঃ

চাওঁতাল সমাজত ঋতুক কেন্দ্ৰ কৰি বিভিন্ন উৎসৱ বা পৰব উদযাপন কৰা পৰিদৃষ্ট হয়। গাৰৰ গঞা ৰাইজে এই পৰৱ সমূহত বিভিন্ন সিৰিঞ পৰিবেশন কৰে।

সহৰায় পৰবৰ সিৰিঞ ঃ

চাওঁতাল সমাজত কৃষিকেন্দ্ৰীক ঋতুচক্ৰ আৰম্ভ হয় সৰহায় পৰবৰ জৰিয়তে। এই অনুষ্ঠান ছয় দিন ব্যাপি চলে আৰু প্ৰতিটো দিনতেই পুৰুষ-মহিলাৰ দ্বাৰা নৃত্য-গীত পৰিবেশন কৰা হয়। এই অনুষ্ঠানত পৰিবেশিত সিৰিঞসমূহকেই সহৰায় সিৰিঞ বোলা হয়। সহৰায়

সিৰিঞ্চসমূহ সুপ্ৰাচীন আৰু সি সমূহৰ কোনো পৰিবৰ্তন দেখা নাযায়। চাওঁতাল সমাজত সহৰায় উৎসৱৰ তাৎপৰ্য ইমানেই বিশাল যে এই উৎসৱক হাতীৰ সৈতে তুলনা কৰা হয়। এই উৎসৱ পালনত গোৱা কেইটিমান সিৰিঞ্জৰ উদাহৰণ দাঙি ধৰা হ'ল —

ক) নিইয়ী চাঁদো কুনৗমী
দাৰায় চাঁদো আম্বাবীয়সী হেসেচ্ সেকৰেচ্
সহৰায় দীইনা দাৰায় কানাৰে।
ভিত পিঁদৌ নড়াঃ দুআীৰ দেলাং পতাও দীইনা
হীতি লেকান সহৰায় দীইনা দাৰায় কানাৰে।
দিন দিনতে দিন দ চালাঃ
সহৰায় দীইনা সেটেৰ হিজু ঃ
পোড় জেতেড় পতাও দীইনা বায় তাঁগিয়া।[৩৪]

অৰ্থ ঃ এই মাহৰ পূৰ্ণিমা আৰু অহা মাহৰ অমাবশ্যাৰ মাজত উৎসৱ মুখৰ সহৰায় আহিব বাইদেউ। আহা বাইদেউ আহা। ঘৰৰ বেৰ, দুৱাৰ পৰিস্কাৰ কৰো, হাতীৰ সমান সহৰায় আহিব ধৰিছে। দিনৰ পিছত দিন যাব ধৰিছে, সহৰায় আগুৱাই আহিছে। ঘৰ সাৰি, মচি, চূন-তেল দিয়ালৈ সহৰায় অপেক্ষা কৰি নাথাকে।

খ) হীতি টেকম বুল আকান টেলা দাদা
পীৰা টেকম তাহেত' আকান
তালা দাদা ভেত কাথা গাম লাকলেত'
অকময় কাড়লান অওক কিয়া
অকয় কাড়লান বাহাৰে তালা দাদা
ভেদ কাথা বাম লাকলেত
অকয় কাদা সাকামে হালান
অকয় কাদা ঢুড়িয়া ওতান
তালা দাদা উনি কাদালান ওদোনচা
তালা দাদা উনি কাদালান বাহেৰেটালান

তাহিন দো তোন তালান গুৰিজা

তাহিন দো দাহে তালান গেমেজা

তাহিন দো সোনা দোলান ওডোলেতালান।[৩৫]

অৰ্থ ঃ দাদা তুমি হাঁণ্ডি আৰু পৌড়া খাই মাতাল হৈ পৰিছা। কিন্তু তুমি মোক নক'লা আমাৰ কোনটো ম'হ 'খুন্টাও'ৰ [৩৬] বাবে নিব লাগিব। আমি আমাৰ সেই ম'হটোৰে বান্ধিম যিটোৰে পৰি থকা গছৰ পাতবোৰ উঠাব পাৰে আৰু নাচৰ ক্ষেত্ৰখন ধুলিৰে ধুসৰিত কৰি দিব পাৰে। সেইবাবে আজি আমি নৃত্যৰ ক্ষেত্ৰখন দৈ আৰু গাখীৰেৰে ভালদৰে ধুই মচি আমাৰ অতিকে আপোন ম'হটোক লৈ অহা উচিত।

বাহা পৰবৰ সিৰিঞ ঃ

চাওঁতালসকলে বসন্ত উৎসৱ আৰু নৱবৰ্ষ হিচাপে পালন কৰা উৎসৱটোক বাহাপৰব বুলি কোৱা হয়। এই উৎসৱৰ সময়ত পৰিবেশিত সিৰিঞ সমূহক বাহা সিৰিঞ বুলি কয়। বাহা উৎসৱত মুখ্যত মাৰাংবুডু, জাহেৰ এৰা আৰু গোঁসাই এৰাৰ পূজা অৰ্চনা কৰা হয়। সেইবাবে এই পৰবৰ সৈতে জড়িত সিৰিঞসমূহত উল্লিখিত মাৰাং বুডু, জাহেৰ এৰা আৰু গোসাঁই এৰাৰ বৰ্ণনা পোৱা যায়। এই পৰবত পুৰুষ মহিলা উভয়ে অংশ গ্ৰহণ কৰে। তলত কেইটামান সিৰিঞৰ উদাহৰণ দাঙি ধৰা হ'ল। যথা —

ক) সিম ক দ ক ৰাঃ কেদা ছিতা দে।

মাৰা ক দ ক হেয়াঃ কেদা মাহা দে।।

দো হিৰি আগুয়েম ছিতা দে।

দো চিয়া আগুয়েম মাহা দে।

অকয় মা ৰাচাৰে জ জঃ কান ছিতৌ দে।

অকয় মা বাটেৰে গিগিৰ কানা মাহা দে।

নায়কে মা ৰাচাৰে জ জঃ কানাছিতা দে

বোয়মা বাটেৰে গিগিৰ কানা মাহাদে। [৩৭]

অৰ্থ ঃ ৰাতি পুৱাল। কুকুৰা আৰু ময়ুৰে মাতিছে। কাৰ চোতালত ছিতা অৰ্থাৎ জাহেৰ এৰাই

ঝাড়ু দিছে আৰু কাৰ ৰাস্তাত মাহাদে অৰ্থাৎ মাৰাং বুডুই গোবৰ লেপি দিছে — নাইকিৰ চোতালত জাহেৰ এৰাই ঝাড়ু দিছে আৰু নাইকিৰ স্ত্ৰীৰ ৰাস্তাত মাৰাং বুডুই গোবৰ লেপন দিছে।

খ) অকয় মায় বেৰেৎ লেৎ হো বিৰ দিশম দ
অকয় মায় বসতি লেৎ আতোৰে পাঁয়ড়ি
মাৰাং বৰুয় বেৰেৎ লেৎ হো বিৰ দিশম দ
জাহেৰ আয়োয় বসতি লেৎ আতোৰে পায়ড়ি।[৩৮]

অৰ্থ ঃ কোনে সেই গভীৰ বনভূমিক মানুহৰ উপযুক্ত কৰিছিল আৰু কোনে সেই গাওঁখনক জনমুখৰ কৰি তুলিছিল। মাৰাংবুডুই সেই বনভূমিক মানুহৰ বসবাসৰ উপযুক্ত কৰিছিল আৰু জাহেৰ এৰাই স্নিগ্ধ জলধাৰাৰ স্ৰোত বোৱাঁই আনি গাওঁখনক কৰি তুলিছিল জনমুখৰ।

দাঁশাই পৰবৰ সিৰিঞ ঃ

চাওঁতাল জনগোষ্ঠীটোৱে পালন কৰা উৎসৱ সমূহৰ ভিতৰত দাঁশাই উৎসৱ এটা অন্যতম উৎসৱ অথবা পৰব। এই পৰবত পৰিবেশিত সিৰিঞসমূহকে দাঁশাই সিৰিঞ বুলি কোৱা হয়। এই সিৰিঞসমূহৰ আৰম্ভণি 'হায়ৰে হায়ৰে' শব্দৰ সংযোজনেৰে গোৱা হয়। লুমীম সৰেনে তেওঁৰ 'সাওঁতাল জাতির ধৰ্ম ও সংস্কৃতি' নামৰ গ্ৰন্থত উক্ত 'হায়ৰে হায়ৰে' শব্দৰ বিশ্লেষণ এনেদৰে কৰিছে — "চাওঁতাল জনগোষ্ঠী প্ৰকৃততে লংকাৰ ৰাৱণ ৰজাৰ বংশধৰ। সেইবাবে তেওঁলোকে ৰাবণ ৰজাৰ যুদ্ধত নিধন আৰু লংকাৰ ধংশৰ স্মৃতি বহন কৰি আহিছে। সেইবাবে এই শোকৰ স্মৃতিৰ চিন স্বৰূপে 'হায়ৰে হায়ৰে' শব্দৰ দ্বাৰা গান আৰম্ভ কৰা হয়।"[৩৯] তলত দুটা উদাহৰণ দাঙি ধৰা হ'ল। যথা —

ক) হায়ৰে হায়ৰে
তাঁগিঞ মেসে ভায়ৰাং
তাঁগিঞ মেসেৰে।
তোড়ে সুতীম ভায়ৰাং
তপাঃ এনা ৰে।

ভুয়াং ডানটিচ ভায়ৰাং
ৰাপুত এনা ৰে।
তোড়ে সুতৌম বাড়েম
তোঁগে লিতিএঃখান
বুয়াং তানটিচ বাড়েম
খজা লিতিএঃখান
দিশম দিশম ভায়ৰাং ইএঃ
আসেন আচুৰ কেম।[৪০]

অৰ্থ ঃ হে ভৈৰব তুমি আমাৰ বাবে অপেক্ষা কৰা। আমাৰ জীৱন ৰূপি সূতা চিগি গৈছে আৰু শৰীৰ ৰূপ বুয়াং[৪১] ৰ মেৰুদণ্ড ভাঙি গৈছে। যদি তুমি জীৱন ৰূপি সূতা আৰু শৰীৰ ৰূপি বুয়াংৰ মেৰুদণ্ড জোৰা লগাই দিব পাৰা তেন্তে দেশে দেশে তোমাক লৈ ফুৰিম।

খ) হায়ৰে হায়ৰে জালাপুৰিৰে
হায়ৰে হায়ৰে মানসি জনমলেন
হায়ৰে হায়ৰে মানসি জালাপুৰিৰে
অকাৰেদ আয়েএঃ দহকিন তিএঃ
হায়ৰে হায়ৰে জালাপুৰিৰে
হায়ৰে হায়ৰে মানসি জালাপুৰিৰে।[৪২]

অৰ্থ ঃ হায় হায় সীমাহীন অশান্ত সাগৰত ঘটিছিল মানুহৰ আৱিৰ্ভাৱ। হে জননী ক'ত হ'ব তেওঁলোকৰ স্থান। হায় হায় অনন্ত সাগৰত। হায় হায় মানৱ সন্তান আজি অতল সমুদ্ৰৰ ওপৰত।

কাৰাম পৰবৰ সিৰিএঃ ঃ

কাৰাম পৰব চাওঁতাল সমাজত ঐশ্বৰ্য-বিভূতি তথা সন্তানৰ মংগলাৰ্থে পালন কৰা উৎসৱ। সেয়েহে এই উৎসৱত গোৱা সৰহ সংখ্যক সিৰিএঃই হ'ল অপায় অমংগলৰ পৰা ৰক্ষা পাবলৈ কৰা ভগৱানৰ আৰাধনা। এনেধৰণৰ দুটা সিৰিএঃ তলত উদাহৰণ স্বৰূপে দাঙি

ধৰা হ'ল। যথা —

ক)　চেতে লৌগিৎ হো কাৰ্মু হেচ্আ কানা হো?
চেতে লৌগিৎ হো কাৰ্মু সেটেৰা কানা
নাম লৌগিৎ হো কাৰমুঞ হেচ্আকানা হো।
নাম লৌগিৎ হো কাৰমুঞ সেটেৰা কানা।[৪৩]

অৰ্থ ঃ হে কাৰ্মু তুমি কিহৰ বাবে ইয়ালৈ আহিছা? কিহৰ বাবে তুমি উপস্থিত হৈছা? কাৰ্মু, আমি তোমাৰ বাবেই আহিছো। তোমাৰ বাবেই আমি উপস্থিত হৈছো।

খ)　দে কামৰা দেলা কাৰমা দে বেৰেৎ মে কাৰমা
দে কাৰমা দেলা কাৰমা দেলা তেংগোনোমে কাৰমা
দে কাৰমা দেলা কাৰমা দে তেংগোন মে
বীঞ চালাঃ হো কাৰ্মু বীঞ সেনঃ হোকাৰ্মু
দো ৰুওয়ীড় মে কাৰ্মু দো চালাঃমে।
আম মায়াতে কাৰ্মা গেল সেৰমাঞ উপীসাকাৎ
আম দায়াতে কাৰ্মা নিসি সেৰমাঞ তিৰোসাকাদা
আলম ৰাগা কাৰ্মা আলম হমৰা কাৰ্মা
ইদি তেহঞ হাদিমেয়া তেহঁঞ সেটেৰমেয়া
কলে ৰেগে কাৰমাঞ দহমেয়া
বা কাৰ্মা হো কাৰ্মা হেঁও মিয়াঞ হো কাৰ্মা
দে কাৰ্মা হো কাৰ্মা হবৰ মিয়াঞ হো কাৰ্মা
তওয়াতেঞ উমমেয়া দাহেতেঞ নাড়মা মেয়া
কলে ৰেগে হো কাৰ্মাএ দহমেয়া হো।[৪৪]

অৰ্থ ঃ কাৰাম উঠা, ব'লা। ব'লা কাৰাম উঠি থিয় হোৱা। মই নাযাও, কাৰ্মু মই নাযাও। তুমি ঘূৰি যোৱা কাৰ্মু তুমি ঘূৰি যোৱা। কাৰাম তোমাৰ মমতাত মই দহ বছৰ উপবাস কৰিছো। বিছ বছৰ পৰ্য্যন্ত পানী স্পৰ্শ কৰা নাই কাৰাম তুমি নাকান্দিবা! তুমি বিলাপ নকৰিবা কাৰাম। যি কোনো প্ৰকাৰে তোমাক লৈ যামেই। কাৰাম তোমাক কোলাত লৈ যাম। কাৰাম, আহা তোমাক

কোলাত লও। কাৰাম, আহা তোমাক কোলাত বহাই লওঁ। গাখীৰ দি তোমাৰ চৰণ ধুৱাম। দৈ দি মূৰ ঘহি পৰিস্কাৰ কৰিম। কাৰাম তোমাক কোলাত বহাইয়ে ৰাখিম।

আখ্যান মূলক সিৰিঞ ঃ

চাওঁতাল সমাজত সৃষ্টিতত্ত্বৰ পৰা আৰম্ভ কৰি তেওঁলোকৰ প্ৰব্ৰজনৰ কাহিনী যুক্ত বিভিন্ন আখ্যানমূলক সিৰিঞ পোৱা যায়। তলত কেইটামান আখ্যানমূলক সিৰিঞ উল্লেখ কৰা হ'ল। যথা —

ক) হিহিড়িৰে গৗই ক জানাম লেন
পিপিড়িৰে মানসী জানাম দ
দৰয়াৰে দ গো বাবা
দৰয়াৰে দ বিতকিল জানামলেন।[৪৫]

অৰ্থ ঃ হিহিড়ি নামৰ ঠাইত গাই-গৰু জন্মিছিল। পিপিড়ি নামৰ ঠাইত মানুহৰ জন্ম হৈছিল আৰু হ্ৰদত ম'হৰ জন্ম হৈছিল।

খ) চৗই চাম্পা গাড় দ লিলিবিছি
বাদোলি কঁয়তা লিখন গড়হন
দায়াগে চৗই চাম্পা বাদোলি কঁয়ডা
দায়াগে গাড় দ বন বাগিয়াৎৰে।[৪৬]

অৰ্থ ঃ চাই চাম্পা গড় কিমান ধুনীয়া। বাদোলী কঁয়ডা গড় ধুনীয়া লিকলিকীয়া। হায়ৰে চাই চাম্পা বাদোলী কঁয়ডা। হায়ৰে ইমান সুন্দৰ দুৰ্গ আমি এৰি থৈ আহিলো।

চাওঁতাল জনগোষ্ঠীৰ বাবে এটি ঐতিহাসিক উল্লেখযোগ্য ঘটনা হ'ল ১৮৫৫ চনৰ চাওঁতাল বিদ্ৰোহ। দুই ভাই সিধু মুৰ্মু আৰু কানহু মুৰ্মুৰ নেতৃত্বত শোষন বঞ্চনাৰ প্ৰতিবাদত ইংৰাজৰ বিৰুদ্ধে চলা এই বিদ্ৰোহত পচিশ হেজাৰতকৈও অধিকলোকে প্ৰাণ আহুতি দিব লগাত পৰিছিল। এই বিদ্ৰোহক চাওঁতাল গণ সংগ্ৰাম বুলি অভিহিত কৰিব পাৰি। এই গণ সংগ্ৰামৰ মূল নায়ক সিধু আৰু কানহু মুৰ্মুৰ বীৰগাথা তথা এই সংগ্ৰামক লৈ ৰচিত হোৱা বহু সিৰিঞ চাওঁতাল সমাজত পৰিদৃষ্ট হয়। এনে ধৰণৰ এটি সিৰিঞ উল্লেখ কৰা হ'ল। যথা —

সেদায় মা যুগৰে ঝাড়খণ্ড দিশমৰে
সিধু কানহু কিন ৰাজলেনা
লৌওহৗই লেদা কিন ইংৰেজ সাওঁতে
সান্তাড় পাৰগনা কিন ভেগাৰ কেদা।[৪৭]

অৰ্থ ঃ আগৰ যুগত ঝাৰখণ্ড দেশত সিধু কানহু দুইজন ৰজা হৈছিল। ইংৰাজৰ বিৰুদ্ধে যুদ্ধ কৰি চাওঁতাল পৰগণা পৃথক কৰিছিল।

প্ৰণয়সূচক সিৰিঞ ঃ

চাওঁতাল সমাজত প্ৰচলিত বিভিন্ন ধৰণৰ লোকগীতৰ মাজত প্ৰণয়সূচক গীতৰ আবেদন সবাটোকৈ ব্যাপক। পৰস্পৰৰ প্ৰতি আকৃষ্ট হ'লে তেওঁলোকৰ অন্তৰত যি বেদনা-মধুৰ অনুভূতিৰ আলোড়ন সৃষ্টি হয় সেই অনুভূতিয়ে এই গীতবোৰৰ মুখ্য উপজীব্য। এই গীত সমূহৰ জৰিয়তেই স্ত্ৰী-পুৰুষৰ মনৰ গভীৰতম প্ৰদেশৰ অনুভূতি প্ৰকাশ পায়। সেইবাবেই প্ৰণয়সূচক সিৰিঞ সমূহ হ'ল দুখন হৃদয়ক একীভূত কৰাৰ একমাত্ৰ যোগসূত্ৰ। কম শব্দত চিৰন্তন মনৰ বাঙ্ময় প্ৰকাশ। তলত চাওঁতাল সমাজত বহুল ভাৱে প্ৰচলিত কেইটামান প্ৰেমগীতৰ উদাহৰণ দাঙি ধৰা হ'ল। যথা —

ক) দায়া দুলৗড় ঞেলতে,
কুলি মেগে সানাঞা,
মনেৰ ভাবনা বাচম লৗই
মন তিঞ মা চুট চুট, কড়াম তিঞ ধাক ধাক
আম তুলুচ ৰাড়গে চ বাচঞ দিলা।[৪৮]

অৰ্থ ঃ তোমাৰ প্ৰেমৰ গভীৰতা দেখি মোৰ সুধিবলৈ ইচ্ছা হয়। মোৰ মনৰ ভাব প্ৰকাশ কৰিব পৰা নাই, বুকুখন দুৰু দুৰু কপিছে। তোমাৰ সৈতে কথা পতাৰ সাহস যেন মই হেৰাই পেলাইছো। হায় হায়! কেনেকৈ যে মই প্ৰেম নিৱেদন কৰিম। প্ৰেমৰ যন্ত্ৰণা সহজে পাহৰিব পৰা নাযায়। বিষৰ দৰে ই সদায় জ্বলাই থাকে।

সেইবাবে অবিবাহিত দেওৰ এজনে নবৌৰ সন্মুখত শুনায় —

খ)	সাৰু বিৰে সাকাম হেঃচইঞ
দুকানা হিলি হো;
হেন্দে সাংসৰ বিঞ দ হিলি হো,
বিঞ দ হিলি হোয় জোটেৎ আদিঞ
ঝাড় তেহঁ ঝাৰনি তেহঁ
বিঞ বিষ দ আঁড়গোনা;
উঙ্গুয়া কড়া বিষ দ হিলি হো,
চেকাতে আঁড়গোনা ?[৪৯]

অৰ্থ ঃ সাৰু জংগলত পাত তুলিব গৈছিলো নবৌ। ক'লা সাপে মোক দংশন কৰিলে। জৰা-ফুকা কৰিলে তো বিষ নামে নবৌ কিন্তু এই অবিবাহিত যুৱকৰ গাৰ পৰা যৌৱনৰ বিষ নামিব কেনেদৰে।

ঠিক তেনেদৰে প্ৰেমৰ অগ্নিত নিৰন্তৰ জ্বলি থকা নাৰী মনৰ কৰুণ গাঁথাৰ অতৃপ্ত সুৰ তলৰ গীতটোত ফুটি উঠিছে —

গ)	বুৰু সেঙ্গেল লঃ দ হড়কো এঞেলা
ইঞাং জিউয়ি লঃ দ অকায় এঞেলা ?
ইঞাং জিউয়ি লঃ দ বোৰসে সেঙ্গেল,
ইঞাং জিউয়ি লঃ দ অকায় এঞেলা ?[৫০]

অৰ্থঃ পাহাৰত জুই লাগিলে মানুহে দেখে। মোৰ জীৱনত লগা জুই জানো কোনোবাই দেখিবলৈ পাইছে? মোৰ জীৱন তুঁহ জুইৰ দৰে উমি উমি জ্বলিছে মোৰ জীৱনৰ জুই জানো কোনোবাই দেখিছে?

আন আন বিষয়ক সিৰিঞ ঃ

আন আন বিষয়ক সিৰিঞসমূহক আকৌ তিনিটা ভাগত ভাগ কৰি আলোচনা কৰা হৈছে। যথা — (ক) বীৰ সিৰিঞ (খ) সাকৰাত বা চিকাৰ বিষয়ক সিৰিঞ (গ) কেঁচুৰা ল'ৰা-ছোৱালীৰ সৈতে জড়িত সিৰিঞ।

বীৰ সিৰিঞ ঃ

বীৰ শব্দটোৰ মৌলিক অৰ্থ হ'ল অৰণ্য। কিন্তু বীৰ সিৰিঞ মানে মূলত অৰণ্য সংগীত নহয়। এই গীতবোৰ হ'ল 'বুনো' অৰ্থাৎ অশ্লীল গান। এই সিৰিঞবোৰ সামাজিক অনুষ্ঠান অথবা পৰিয়ালৰ মাজত গোৱা বাৰণ। শিকাৰ উৎসৱৰ সময়ত নিৰ্জন অৰণ্যৰ মাজত অথবা জান-জুৰি বা নদীৰ পাৰত পুৰুষসকলে এই সিৰিঞসমূহ গায়। কাম ভাবাপন্ন হোৱা বাবে সামাজিক তথা পৰিয়াল কেন্দ্ৰিক উৎসৱ সমূহত এই ধৰণৰ সিৰিঞ পৰিৱেশন কৰা নহয়। এনে ধৰণৰ দুটা সিৰিঞ উদাহৰণ স্বৰূপে দাঙি ধৰা হ'ল। যথা —

ক) ৰৌণ্ডি ছাড়ওয়ি হড়মো মৌইৰি
সেঁগেল মাৰ মাৰ টুনডৌ লেকা
ৰৌণ্ডি ছাড়ওয়ি হড়মো মৌইৰি আলাম জুটেদা
বহঃ এ্ঞৰেহ মৌইৰি
ৰৌণ্ডি ছাড়ওয়ি হয়মো মৌইৰিঞ সেঁগেল লেকা গৈয়া।[৫১]

অৰ্থ ঃ স্বামী পৰিত্যক্তা ৰমণীৰ দেহ লেলিহান শিখা। শাখা প্ৰশাখাত দ্ৰুত সঞ্চাৰিত হয় অগ্নিকনা। আলিংগনত বদ্ধ হ'লে দেহ পোৰে, তীব্ৰ বিভীষিকা। সচা কও বন্ধু, সেই নাৰীৰ প্ৰেমত নপৰিবা। মস্তক বিচূৰ্ণ হয়। স্বামী পৰিত্যক্তা ৰমনীৰ পেমত তীব্ৰ সুখ, অগ্নী সবাংগ।

খ) আম খাতিৰতে দ মৌইৰি পিণ্ডাৰে গেঞ গিতিঃ লেন
সেৰা লেকান তোয়া মৌইৰি পৌইলা লেকায়েন
আম তুলুঃ চৰড় লাদা বাইঞ্ বাগিলে হ মৌইৰি
আমা ঃ জিউয়ি ৰেগে মৌইৰি মন দ আলম বৌড়িজাঃ
আমবেগে ইঞা জিউয়ি ইঞ আলায়া।[৫২]

অৰ্থ ঃ তোমাৰ কথা ভাবিয়েই বিচনাত শুই শুই উজাগৰি ৰাতি পাৰ হয়। কেজি ওজনৰ স্তনৰ আয়তন কমি এপোৱা হ'ল। কিমান দিন যে হ'ল তোমাৰ লগত আলীংগন বদ্ধ নোহোৱা। হতাশ নহবা, মইতো তোমাকেই দেহ মন সপি অন্ধ হৈ পৰিছো।

সাকৰাত ঃ

সহৰায় পৰবৰ ষষ্ঠ দিনটোক সাকৰাত নামেৰে অভিহিত কৰা হয়। এই সাকৰাত উপলক্ষে অনুস্থিত হোৱা সামূহিক চিকাৰৰ সময়ত এই সিৰিঞসমূহ পৰিবেশন কৰা হয়। চিকাৰৰ এই সিৰিঞসমূহ বীৰ ৰস আৰু কৰুণ ৰসেৰে সিক্ত। কেতিয়াবা কেতিয়াবা এই ধৰণৰ সিৰিঞত মাত্ৰাধিক ভাৱে স্ত্ৰীৰ বিলাপো শুনিবলৈ পোৱা যায়। যথা —

ক)　শীল এ্য দীড় কেৎ কাটাপ্ কাটাপ্
সাৰেএ তুঞ কেৎ সাৰাৎ সাৰাৎ
শীল দয় বাজাও এ্যনা, সাৰ দ পাৰমেনা
সাৰ দ পাৰমেন দাদাঞ কড়ামৰে।
শীল দ গগে পে ইশি টাডাতে
দাদাঞ গগে পে আতো মড়ে হড়তে
ইঞ দ অভাগা দাদাইচ বীহীৰি
চিকী লেকাতে অড়াঃ দঞ ৰুয়ীড়।[৫৩]

অৰ্থ ঃ দুই ভাই চিকাৰত গৈছে। খত্ খত্ শব্দ কৰি চিকাৰ দৌৰি পলাল। তীব্ৰ বেগত তীৰ এৰিলো। চিকাৰ বিদ্ধ হ'ল কিন্তু চিকাৰৰ শৰীৰ ভেদি শৰপাতে দাদাৰ বুকু বিদ্ধ কৰিলে। দাদাৰ মৃত্যু হ'ল। তোমালোক পাঁচজন মিলি চিকাৰ আৰু দাদাক গাঁওলৈ লৈ ব'লা। হতভাগা মই! কেনেকৈ গাঁওলৈ উভতি যাম।

খ)　দিশম হড় ক পাৰমেনা
আতো হড় ক সেটেৰ এনা
ইঞ ৰিনিচ ছাতা দাৰে
ছাতা দাৰে দ বাং এ্য ৰুমীড় লেন।
অড়া ঃ স্যেৎ ইঞ বললেনা
হোড়ো চাওলে আৰমে তামেদ
ছাটকা স্যেৎ ইঞ বাহেৰ লেনা
কানাশোদ হালে হঁসৰেন

উন খন গেঞ বুঝীও কেদা

ছাতা দাৰে দ বাং এ্য ৰুমৌড় তিঞ।[৫৪]

অৰ্থ ঃ স্বামী চিকাৰলৈ গৈছে। কেতিয়া উভতিব মনটোৱে চটফট কৰিছে। দেশৰ চিকাৰীবোৰ উভতি গ'ল গাঁওৰ চিকাৰীবোৰ উভতি আহিল। মোৰ স্বামী এতিয়াও কিয় উভতি নাহিল। ঘৰৰ ভিতৰলৈ গ'লো, ধান চাউল বোৰ সিঁচৰতি হৈ পৰি আছে। চোতাললৈ গ'লো, চুলিৰ কোচা সুলকি পৰিল। বুজিলো মোৰ স্বামী আৰু উভতি নাহিব।

কেঁচুৰা ল'ৰা-ছোৱালীৰ সৈতে জড়িত সিৰিঞ ঃ

কেঁচুৰা ল'ৰা-ছোৱালীৰ সৈতে জড়িত সিৰিঞ সমূহক আকৌ তিনিটা ভাগত বিভক্ত কৰিব পাৰি। যথা — (ক) নিচুকনি গীত (খ) টোপনী নিওৱা গীত আৰু (গ) ওমলা গীত।

নিচুকনি গীত ঃ

চাওঁতালী ভাষাত নিচুকনি গীতক 'লৌ লৌ সিৰিঞ' বুলি কোৱা হয়। অসমৰ অন্যান্য জনগোষ্ঠীৰ দৰে চাওঁতাল জনগোষ্ঠীৰ মাজতো নিচুকনি গীতৰ ব্যৱহাৰ যথেষ্ট পৰিমানে দেখা যায়। এই গীতসমূহে কেবল মাত্ৰ শিশুসকলকেই যে আনন্দ প্ৰদান কৰে তেনে নহয়; ই সমূহৰ দ্বাৰা প্ৰাপ্তবয়স্ক সকলেও যেন তেওঁলোকৰ হেৰাই যোৱা শৈশৱৰ মধুৰ ক্ষণ সমূহ খন্তেকৰ বাবে হ'লেও বিচাৰি পায়। এই নিচুকনি গীত সমূহৰ মাজত ব্যংগ-কৌতুক, ৰং-ধেমালী আদি বিদ্যমান। ইয়াত অশ্লীলতাৰ কোনো উল্লেখ পোৱা নাযায়। এই সিৰিঞ সমূহ সচৰাচৰ কান্দি থকা শিশুক চুপ কৰাবলৈ গোৱা হয়। এই সিৰিঞবোৰ মাথো শিশুসকলৰ বাবেই উপভোগ্য নহয়, বয়স্ক সকলৰবাবেও সমানে আনন্দদায়ক। শিশুসকলৰ বাবে কৌতুহলৰ বিভিন্ন উৎস যেনে জোন, বেলি, তৰা, চৰাই-চিৰিকতি আদি এই নিচুকনি গীত সমূহৰ মুখ্য বিষয়বস্তু। এনেধৰণৰ লৌ লৌ সিৰিঞৰ দুটা উদাহৰণ তলত উল্লেখ কৰা হ'ল। যথা —

ক) আলে কুনু ৰায় ৰাগা

সিম চুপিলে ৰাপাঃ আয়া

ৰংগো দাকালে খায়ৎ আয়া

কুডৌম কুডৌমতেয় জম আচুৰা।[৫৫]

অৰ্থা ঃ “আমাৰ মইনা নাকান্দে। তোমাক মূৰ্গীৰ নেজ পুৰি দিম। পোৰা ভাত বাঢ়ি দিম। ঘৰৰ পিচফালে দৌৰি দৌৰি খাবএ।

খ) ধাদৰা হাটাঃ চাতমতিঞ
হাড়াম পুসি সাদমতিঞ
হৰ হৰতিঞ লাগা কেদে
কাড়াপ কাড়াপ কাড়াপ।[৫৬]

অৰ্থঃ “ভাঙা কুলা আমাৰ ছাতা। বুঢ়া এড়াল ঘোঁৰা। ৰাস্তাই ৰাস্তাই দৌৰিলো। কাড়াপ কাড়াপ কাড়াপ।

টোপনী নিওৱা গীত ঃ

আন আন জনগোষ্ঠীয় সমাজৰ দৰে অসমৰ চাওঁতাল সমাজতো শিশুসকলক টোপনী নিওৱাৰ বাবে সিৰিঞ বিদ্যমান। এই গীতবোৰ গাই গাই এগৰাকী মাকে তেওৰ শিশুক বিচনাত টোপনী নিয়ায়। সুৰ আৰু লয় ধৰি গোৱাৰ বাবে শিশুসকল মাকৰ কোঁচ বা বিচনাত শুই পৰে। অসমীয়া সমাজৰ এটি বহুলভাৱে প্ৰচাৰিত নিচুকনি গীত - “আমাৰে মইনা শুৱয়ে। বাৰিতে বগৰি ৰুবয়ে। বাৰিতে বগৰি পকি সৰি যাব। মইনাই বুতলি খাবএ।” সদৃশ এটি চাওঁতালি নিচুকনি গীত তলত উল্লেখ কৰা হ’ল। যথা —

লৌলী লৌলী হীৰলী লী
গিদী দয়ে জৌপিৎ তালে
আম গ গ দ গিদী
গাতা পাৰমে সেন আকান
হেচ কাতে দ গিদী
সিলপিঞ লেকায় পিঠীওয়ামা
গুড়গু লেকায় ডোম্বোঃ আমা
কুডীম কুডীমতে জম বাড়ায়া।[৫৭]

অৰ্থ ঃ লোলো লোলো লোলো লোলো। আমাৰে মইনা শুবএ। আমাৰে মইনা শুবএ। মা গৈছে নদীৰ পাৰত। ঘুৰি আহি দুৱাৰৰ সমান পিঠা দিব এ। পটাগুটি সমান লাড়ু দিব এ। আমাৰ মইনা ঘৰৰ পিচফালে দৌৰি দৌৰি খাব এ।

আন এটি টোপানী নিয়াবৰ বাবে গোৱা গীত হ'ল —

নি দো বাবা গো

আলম ৰাগা গো

এগাম দয় কৌমিকানা

আপুম দয় সিয়োঃ কানা

দি নো ....।[৫৮]

অৰ্থঃ বাবা আমাৰ নাকান্দিবি। বাবা আমাৰ শুব এ। মা তোমাৰ কাম কৰে। বাবা তোমাৰ হাল বায়। শুব এ......শুব এ।

ওমলা গীত ঃ

নিচুকনি গীততকৈ পৃথক অথচ শিশুসকলৰ ওমলা সময়ত গোৱা কিছুমান সিৰিঞও চাওঁতাল সমাজত বিচাৰি পোৱা যায়। সেই গীত সমূহক 'গিদৰী গাতে সিৰিঞ' বুলি কোৱা হয়। তলত এনেধৰণ গীতৰ কেইটামান উদাহৰণ দাঙি ধৰা হ'ল। যথা—

ক) হালায়, হালায় হালায়

কৌহু কাঁঃ কাঁঃ

ঠন্টা ৰেতাম তেজো

তোয়ো ফেউ ফেউ

মেন দীড় মে গুয়ুং

ঝন্টিৰে লাংটি সেতায় পাৰমেন

তোয়ো ফেউ ফেউ।[৫৯]

অৰ্থঃ পলোৱা পলোৱা পলোৱা। কাউৰী তুমি পলোৱা। তোমাৰ ওঠত পোকা। শিয়ালে মাতে হুৱা হুৱা। সোনকালে পলোৱা। বেৰ ভাঙি কুকুৰ পলায়। শিয়ালে মাতে হুৱা হুৱা।

খ) গাম গাম কুদুম কুদুম

তোকাতে পুসিম চালাওলেনা ?

ঝুৰি হালাংইঞ চালাওলেনা।

তোকাৰ তাম ঝুৰি ?

চলহী কুডৌমৰেঞ দহলেৎ।

মিহু গেচয় লেবেৎ ৰৌপুৎকেৎ

চেদাঃ মিহুম লেবেৎ ৰৌপুৎকেৎ

গীই গে থ বায় তওয়ায়েৎ।

চেদাঃ গীই বাম তওয়ায়েৎ ?

ঘাস গে্ চ বাং ঘাঁসঃ কান।

চেদাঃ ঘাঁস বাম ঘাঁস কান ?

দাঃ সে চ বায় দা এৎ

চেদাঃ দাঃ বাম দঃ এৎ

ৰটে গে চ বাকো ৰাঃ এৎ।

চেদাঃ ৰটে বাপে ৰাঃ এৎৎ।

ডুলডুং বিঞপে চ কো উৎলে

সিঞ ঞিদৌ কাড়য়াৎ কুড়য়ুৎ।[৬০]

অৰ্থ ঃ মেকুৰী তুমি ক'ত গৈছিলা ? গৈছিলো খড়ি আনিব। খড়ি তোমাৰ ক'ত ? ৰাখিছিলো ৰান্ধনী শালত, দামুৰীয়ে ভাঙিছে। দামুৰীয়ে কিয় ভাঙিছে? গাইজনীয়ে যে গাখীৰ নিদিয়ে। অ' গাই অ' গাই গাখীৰ নিদিয়া কিয় ? পথাৰত যে ঘাঁহ নাই মইনো দিম কিয়। অ পথাৰ পথাৰ ঘাঁহ নাই কিয় ? বৰষুণ যে নিদিয়ে ঘাঁহ হ'ব কিয় ? অ' বৰষুণ অ' বৰষুণ তুমি নপৰা কিয় ? বেঙে যে নামাতে মই নো পৰিম কিয় ? অ' বেঙ অ' বেঙ তুমি নামাতা কিয় ? মাতিম কেনেকে - সাপে যে খাই পেলাব।

এই গিদৰী গাতে সিৰিঞটোৰ মাজত অসমীয়া সমাজত শিশুসকলৰ মনযোগ আকৰ্ষণ কৰিবলৈ বহল ভাবে প্ৰচলিত - " অ ফুল অ ফুল নুফুল কিয়" শীৰ্ষক পদ্যটোৰ

স'তে সামঞ্জস্য দেখা যায়।

লোক কথা ঃ

মৌখিক সাহিত্যৰ বুজন সংখ্যক স্থান অধিকাৰ কৰি আছে বিভিন্ন ধৰণৰ লোককথাই। পুৰুষানুক্ৰমে জনগোষ্ঠী সমূহৰ আভ্যন্তৰীণ আৰু সামাজিক ৰূপান্তৰ ঘটিলেও লোককথা সমূহ হেৰাই নাযায়। ই পৰম্পৰা হিচাপে গতিশীল হৈ থাকে। চাওঁতাল সমাজতো অধুনা লোককথা সমূহ বিদ্যমান। এই লোককথা সমূহ বিভিন্ন বিষয়ৰ ওপৰত ৰচিত হোৱা দেখা যায়। পৃথিৱীৰ সৃষ্টিতত্ত্বৰ পৰা আৰম্ভ কৰি বিভিন্ন দেৱ-দেৱী, প্ৰথম নৰ-নাৰী, নদ-নদী, গছ-লতা, পাহাড়-পৰ্বত, চন্দ্ৰ-সূৰ্য্য, বিভিন্ন গ্ৰহ-নক্ষত্ৰ, জীৱ-জন্তু, পশু-পক্ষী লগতে নিত্য-প্ৰয়োজনীয় ব্যৱহাৰ্য সামগ্ৰী আদিৰ ওপৰত ৰচিত তেওঁলোকৰ লোককথা সমূহে চাওঁতাল সমাজক আপ্লুত কৰি আহিছে। চাওঁতালি ভাষাত লোককথা বা সাধুকথা সমূহক 'জৌড়' বুলি কোৱা হয়।

লোক সাহিত্যৰ এক বুজন অংশ লোককথাৰে সমৃদ্ধ। লোককথা বুৰঞ্জীয়ে ঢুকি নোপোৱা সময়ৰ পৰাই বিভিন্ন নৃগোষ্ঠী সমূহৰ মাজত এটা প্ৰজন্মৰ পৰা আন এটা প্ৰজন্মলৈ মৌখিক ভাৱে প্ৰবাহিত হৈ আহিছে। বৰ্ণনাধৰ্মী যিকোনো লোককথাক 'সাধুকথা' আখ্যা দিয়া হয়। 'সাধু' শব্দটো সংস্কৃত শব্দ 'সাধু'ৰ পৰা অহা যাৰ অৰ্থ হৈছে 'সদাগৰ' আৰু 'কথা'ৰ অৰ্থ হৈছে বা-বাতৰি বা কাহিনী। সেইবাবে 'সাধুকথা' মানে হ'ল পৰিভ্ৰমী সদাগৰবোৰে কোৱা কাহিনী।[৬১]

হেমকোষ অভিধান অনুসৰি সাধু মানে হ'ল সন্ত আৰু কথা মানে উপাখ্যান। সেইবাবে সন্ত সকলে কোৱা কথাকেই সাধুকথা আখ্যা দিয়া হয়।[৬২] উমেশ চেতিয়াই লিখিছে —

> *"লক্ষীনাথ বেজবৰুৱাদেৱৰ ভাষাত "কোনো এটা জাতিৰ ভিতৰুৱা শিক্ষিত-অশিক্ষিত, সভ্য-অসভ্য, জ্ঞানী-অজ্ঞানী সকলো মানুহৰে চৰণৰ চাপ যেনেকৈ সেই জাতিৰ নিজা ভাষাত মচ নোখোৱাকৈ থাকি যায়, জাতিয় পুৰণিকলীয়া সাধুকথা বিলাকতো সেইদৰে সেই জাতীৰ ভিতৰুৱা সকলো শ্ৰেণীৰ মানুহৰ পুৰণি আচাৰ-ব্যৱহাৰ, ৰীতি-নীতি, চিন্তা-কল্পনা আদিৰ সাঁচ মচ নোখোৱাকৈ থাকি যায়।'*[৬৩]

লোককথাৰ আলোচনাত বিভিন্ন পণ্ডিতে বিভিন্ন ধৰণে শ্ৰেণী বিভক্ত কৰা পৰিলক্ষিত হয়। তাৰ ভিতৰত ড° সত্যেন্দ্ৰ নাথ শৰ্মাই এইদৰে ভাগ কৰিছে। যথা — (ক) জীৱ-জন্তু সম্পৰ্কীয় সাধু (Animal Tales) (খ) অলৌকিক বা অতিভৌতিক (Tales of Supernatural) (গ) টেঁটকুটি (Jokes or humerous tales) (ঘ) টেটোনৰ সাধু (Trickster tales) (ঙ) লানি নিচিগা সাধু (Cumulative story)[৬৪]

আকৌ ড° নবীন চন্দ্ৰ শৰ্মাই তেওঁৰ আলোচনাত লোককথাক তলত দিয়া ধৰণে বিভক্ত কৰিছে। যথা — (ক) পুৰাণ কথা বা পুৰা কথা (খ) জনশ্ৰুতিমূলক বা জন শ্ৰুতিগত কথা (গ) সাধুকথা, সাধু, সাজোকথা, উপকথা, উককথা, কিচ্ছা, কাহনী।[৬৫]

আনহাতে ড° ৰাতুল ডেকাই লোককথাক তলত উল্লিখিত ধৰণে ভাগ কৰা পৰিলক্ষিত হয়। যথা — (ক) জন্তু সম্পৰ্কীয় লোককথা (Animal Tales) (খ) অতিভৌতিক বা অতিলৌকিক লোককথা (Tales of supernatural) (গ) ধৰ্মীয় লোককথা (Religious Tales) (ঘ) বাস্তৱধৰ্মী বা জীৱনসদৃশ লোককথা (Realistic Tales) (ঙ) সৃষ্টি সম্পৰ্কীয় লোককথা (Etiological Tales) (চ) লোক ইতিহাস সম্পৰ্কীয় লোককথা (Tales on Folk history)[৬৬]

এইদৰে আলোচনা কৰিলে দেখা যায় যে লোককথাৰ শ্ৰেণী বিভাজনৰ ক্ষেত্ৰত কোনো নিৰ্দিষ্ট শ্ৰেণী বিভাজনৰ ধাৰা দেখা নাযায়। সেয়েহে আমাৰ অধ্যয়নৰ প্ৰয়োজনীয়তাত চাওঁতাল জনগোষ্ঠীৰ লোককথাক তলত দিয়া ধৰণে শ্ৰেণী বিভাজন কৰি আলোচনা কৰিবলৈ প্ৰয়াস কৰা হৈছে। যথা — (ক) বাস্তৱধৰ্মী লোককথা (খ) জন্তু সম্পৰ্কীয় লোককথা (গ) অতিভৌতিক বা অলৌকিক লোককথা (ঘ) সৃষ্টি সম্পৰ্কীয় লোককথা (ঙ) লোক ইতিহাস সম্পৰ্কীয় লোককথা।

বাস্তৱ ধৰ্মী লোককথা ঃ

এই শ্ৰেণীৰ জৌঢ় সমূহত চাওঁতাল চহা জন-জীৱনৰ সৈতে জড়িত বিভিন্ন বিষয় যেনে — পাৰিবাৰিক সম্পৰ্ক, সামাজিক বান্ধোন, সামাজিক ৰীতি-নীতি, জীৱিকা আদিৰ উল্লেখ পোৱা যায়। এই ধৰণৰ জৌঢ় সমূহত সাধাৰণতে সামাজিক ৰীতি-নীতিৰ বিষয়ে উল্লেখ থাকে। ইয়াৰ চৰিত্ৰ সমূহ আদৰ্শ যুক্ত হয়। লোক সমাজে তেনেধৰণৰ চৰিত্ৰ সমূহক

আদৰি লয় আৰু সেই চৰিত্ৰটোৰ আদৰ্শ অনুকৰণ কৰিবলৈ চেষ্টা কৰে। চাওঁতাল সমাজত প্ৰচলন থকা তেনেধৰণৰ এটি জৌড় হৈছে—

ৰমাই আৰু সমাই

এসময়ত ৰমাই আৰু সমাই নামৰ দুজন গৰীব লোক গাওঁ এখনলৈ আহি জমিদাৰৰ পৰা কিছু পতিত মাটি লৈ হাল বাই তাত মাকৈ খেতি আৰম্ভ কৰিলে। তেওঁলোকৰ হালখন আছিল খুব সৰু আৰু গাইগৰুই টনা। সেয়েহে তেওঁলোকে অলপ মান মাটিত মাকৈ সিচাৰ পাছতেই বৰষুণৰ দিন আৰম্ভ হ'ল। গতিকে সমাই কৃষি বাদ দি মাছধৰা আৰম্ভ কৰিলে আৰু কিছুদিনৰ পাছতেই মাছ বিক্ৰী কৰি এক বুজন সংখ্যক লাভ কৰিবলৈ সক্ষম হ'ল। তেওঁ আনকি নিজেই সিচা মাকৈখিনি কাটিবলৈও পাহৰি গ'ল। আনহাতে ৰমাই দিনে নিশাই অশেষ কষ্ট স্বীকাৰ কৰি যিমান পাৰে মাটি মোকলাই মাকৈ আৰু ধানৰ খেতি আৰম্ভ কৰিলে। ৰমাইৰ কষ্ট দেখি সমাই তেওঁক উপলুঙা কৰে আৰু কয় এই সৰু হালখনেৰে তুমি এটা শস্যৰ দানাও উৎপাদন কৰিব নোৱাৰিবা। এদিন এই হালখনো ভাগি শেষ হ'ব আৰু তোমাৰ হাতত ফুটা কড়ি এটাও নাথাকিব। গতিকে সহজ উপায় হ'ল মাছ ধৰা যিয়ে কম সময়তে অধিক লাভ দিব পাৰে। ৰমাই কোনো উত্তৰ দিয়া নাছিল কিন্তু যেতিয়া বাৰিষা শেষ হ'ল মাছ ধৰাও বন্ধ হ'ল। লাহে লাহে সমাইৰ সাঁচতীয়া ধনো শেষ হ'ল। অৱশেষত খোৱা ভাত মুঠিৰ বাবে গাঁৱে গাঁৱে গৈ তেওঁ ভিক্ষা খোজা আৰম্ভ কৰিলে। আনহাতে ৰমাই মাকৈ খিনি চহ কৰি 'মাকৈ' কটাৰ সময়লৈ চলিল আৰু মাকৈখিনি চপাই ধান কটাৰ সময়লৈ খুব সুন্দৰ ভাবে দিন অতিবাহিত কৰিলে আৰু কেতিয়াও অভাবৰ সন্মুখীন হ'ব লগা নহ'ল। এদিন সমাইক তেওঁ নিশাৰ সাজলৈ নিমন্ত্ৰণ জনাই খোৱা, শেষ হোৱাৰ পিছত ৰমাই তেওক ক'লে — 'মোৰ এই সৰু হালখনৰ বিষয়ে এতিয়াও তোমাৰ কিবা ক'ব লগা আছেনে? পিচদিনা পুনৰ ৰমাই সমাইৰ ঘৰলৈ আহিল আৰু সমাইক ক'লে — এসময়ত মই পেতৰ ক্ষুধা নিৰাময়ৰ বাবে খুব কষ্ট কৰিব লগা হৈছিল কিন্তু এতিয়া মোৰ কোনো অভাব নাই। তেতিয়া তুমি মোক বিদ্ৰূপ কৰিছিলা তোমাৰ হাতত পৰ্য্যাপ্ত আছিল বাবে কিন্তু আজি তোমাৰ ক্ষুধা নিবাৰণৰ বাবে ফুটা কড়ি এটাও নাই।[৬৭]

জীৱ-জন্তুৰ সৈতে জড়িত জৌঢ় ঃ

গ্ৰাম্য সমাজখনত আপোন মানুহৰ পাছতে স্থান পায় বিভিন্ন ধৰণৰ জীৱ-জন্তুৱে। বিভিন্ন জীৱ-জন্তু গ্ৰাম্য চহা জীৱনৰ সংগী হয় আৰু কিছু সংখ্যক জীৱ-জন্তু গ্ৰাম্য সমাজখনৰ কাৰণে আতংক ময় হৈ পৰে। চহা সমাজৰ লোক সকলে হাবি-বননি পৰিষ্কাৰ কৰি খেতি কৰিবলৈ লোৱাত বিভিন্ন জীৱ-জন্তুৰ সন্মুখীন হয়। সেই জীৱ-জন্তু বোৰক লৈ কোনোৱা চহা লোকে লোককথা কয়। তাৰ কাৰণ আছিল তেওঁলোকে নিৰিক্ষণ কৰা বিভিন্ন জীৱ-জন্তুৰ আচৰণৰ যোগেদি গ্ৰাম্য সমাজখনক ভাল আৰু বেয়া সম্পৰ্কে এটি সম্যক ধাৰণা দিয়া। এনে ধৰণৰ জৌঢ় সমূহত মুখ্য চৰিত্ৰ হিচাপে কোনো চৰাই বা জন্তু আদি দেখা যায় আৰু সেইবোৰে মানুহৰ দৰেই কথা পাতে আৰু আচাৰ ব্যৱহাৰো মানুহৰ দৰেই হোৱা দেখা যায়। অসমৰ চাওঁতাল সমাজখনতো জীৱ-জন্তুক লৈ লোককথাৰ প্ৰচলন দেখা যায়। তলত উক্ত বিষয় যুক্ত দুটা লোককথা উল্লেখ কৰা হ'ল।

ক) শিয়ালৰ শাস্তি

এসময়ত এটা মুৰ্গী আৰু এটা শিয়াল নলে গ'লে লগা বন্ধু আছিল। এদিন তেওলোকে এটি ভোজৰ আয়োজন কৰিলে আৰু তাৰ বাবে প্ৰয়োজনীয় 'হাঁণ্ডি' তৈয়াৰ কৰা হ'ল। মুৰ্গীয়ে চাউল, মাকৈ, বজৰা আদিৰে 'হাঁণ্ডি' তৈয়াৰ কৰিলে আৰু শিয়ালে জেঠী, ভেকুলী আৰু মাছেৰে 'হাঁণ্ডি' তৈয়াৰ কৰিলে। পোনতে মুৰ্গীজনী শিয়ালৰ ঘৰত ভোজ খাব গ'ল কিন্তু শিয়ালে প্ৰস্তুত কৰা 'হাঁণ্ডি' ইমানেই দুৰ্গন্ধময় আছিল যে মুৰ্গীজনীয়ে মুখতেই দিব নোৱাৰিলে। তাৰপিছত দুয়ো মুৰ্গীজনীৰ ঘৰলৈ আহিল। মুৰ্গীজনীয়ে প্ৰস্তুত কৰা 'হাঁণ্ডি' ইমানেই সুস্বাদু আছিল যে দুয়োজনে আটাইখিনি 'হাঁণ্ডি' খাই শেষ কৰিলে আৰু দুয়োৰে খুব নিচা লাগিল। এই অৱস্থাতে শিয়ালে মনতে স্থিৰ কৰিলে যে যিহেতু মুৰ্গীয়ে বনোৱা হাঁণ্ডি ইমান সুস্বাদু মুৰ্গীজনী নিশ্চয় বহুত বেচি সুস্বাদু হ'ব। এই বুলি ভাবি শিয়ালে মুৰ্গীজনীক গবা মাৰি ধৰি খোৱা আৰম্ভ কৰিলে। তাকে দেখি মুৰ্গী পোৱালী কেইটাই চিঞৰ বাখৰ আৰম্ভ কৰিলে। শিয়ালে এইবাৰ সিদ্ধান্ত ল'লে যে সি এই মুৰ্গী পোৱালী কেইটাকো খাই পেলাব। পৰিকল্পনা অনুসৰি শিয়ালে দ্বিতীয় দিনা আহি মুৰ্গীপোৱালী কেইটাক সুধিলে

তোমালোকে ৰাতি ক'ত শোৱা? পোৱালী কেইটাই ক'লে যে তাহাতে জুহালত শোৱে। যেতিয়া শিয়ালটো গুচি গ'ল মূৰ্গীপোৱালী কেইটা নিজক কেনেকৈ বচাব পাৰে তাৰ বুদ্ধি পাঙিব ধৰিলে।

পোৱালীকেইটাৰ মাকে এটি কণী পাৰিছিল। এতিয়া সেই কণীটোক উম দিবলৈ যিহেতু সিহঁতৰ মাক নাই সেইবাবে সিহঁতে কণীটোক ক'লে — তুমি জুহালত শুই থাকিবা আৰু শিয়ালটোক অন্ধ বনাই দিবা" আৰু কুলা খনক ক'লে "তুমি দৰজাৰ ওচৰত ৰৈ থাকিবা। যেতিয়াই শিয়ালটো বাহিৰলৈ ওলাই আহিব তুমি তাক বগৰাই দিবা" তাৰপিছত দৰ্জাৰ ওপৰত ওলোমাই থোৱা ধানকোৰোৱা দাং ডালক ক'লে তুমি শিয়ালটোৰ ওপৰত পৰি তাক শেষ কৰি দিবা। সেইমতে সিহঁতে কণীটোক গৰম চাইৰ ওপৰত থৈ দিলে আৰু সকলোৱে এখন চাংৰ ওপৰত উঠি হাতত এখন কুঠাৰ লৈ বহি থাকিল। শিয়ালটো আহি জুহালৰ ওচৰত গৈ মূৰ্গী পোৱালীৰ সন্ধানত চাইবোৰ খুচৰিব ধৰিলে আৰু তেতিয়া কণীটো বিস্ফোৰিত হৈ শিয়ালৰ দুই চকু অন্ধ কৰি পেলালে। যন্ত্ৰনাত চটফটাই যেতিয়াই সি দৰজাৰ সম্মুখ পালে কুলা খনে শিয়ালটোকে মাটিত বগৰাই দিল। সি যেতিয়া চুচৰি চুচৰি দৰজা পাৰ হৈ যাব খুজিলে তেতিয়াই দাং দালে দৰজাৰ ওপৰৰ পৰা তাৰ ওপৰত খহি পৰি তাৰ হাড় মূৰ গুড়ি কৰি পেলালে আৰু মূৰ্গীপোৱালী কেইটা লুকাই থকা ঠাইৰ পৰা ওলাই আহি হাতৰ কুঠাৰ খনেৰে খংঙৰ ভমকত শিয়ালটোক টুকুৰা টুকুৰ কৈ কাটি পেলালে আৰু মাকৰ হত্যাকাৰীৰ ওপৰত প্ৰতিশোধ ল'লে।[৬৮]

খ) শিয়াল আৰু শহাপহু

এসময়ত এটি শিয়াল আৰু এটি শহা পহু সখি আছিল। এদিন সিহঁতে ৰাতি পায়স খোৱাৰ সিদ্ধান্ত ল'লে। পৰিকল্পনা মতে শহা পহুটোৱে ৰাস্তাৰ দাঁতিৰ এজোপা জোপোহাৰ তলেৰে এটি সুৰংগ খান্দিলে ৰাস্তাৰ বিপৰীত দিশত থকা বজাৰখনলৈ আৰু ওচৰতে ৰৈ সকলো লক্ষ্য কৰি থাকিল। সেইসময়তে কেইজনমান মানুহ বজাৰলৈ চাউল বিক্ৰী কৰিব আহিল। তেতিয়াই ৰাস্তাৰ আনটো পাৰত থকা শহা পশুটোক দেখি চাউলৰ মোনাটো তাতেই এৰি শহাটো ধৰিবলৈ দৌৰি আহিল। শহাটোৱে তেওঁলোকক বহু দূৰলৈ লৈ গ'ল আৰু তাৰ

পৰা পলায়ন কৰিলে। সেইসময়তে শিয়ালটোৱে তেওঁলোকৰ মোনাৰ পৰা যিমান পাৰে চাউল চুৰি কৰি লৈ আহিল। সেই একে পদ্ধতিৰে তেওঁলোকে গাখীৰ, খৰি, বাচন আৰু কেইখিলামান পাতৰ থালও চুৰি কৰিলে আৰু এনেদৰেই খৰি বাহিৰে বাকী সকলো সিহঁতে যোগাৰ কৰিলে।

জুইৰ যোগাৰ কৰিবৰ বাবে শিয়ালটোৱে ওচৰৰ গাওঁখনত বাস কৰা এগৰাকী আইতাৰ ঘৰত উপস্থিত হ'ল। আইতাই তেতিয়া প্লামৰ গুটি খুন্দি আছিল। শিয়ালে আইতাক অলপ জুই বিচাৰিলে। আইতাই কলে — 'সেই ঘৰটোলৈ যোৱা আৰু তাৰপৰা এডাল জ্বলি থকা খৰি লৈ যোৱা।" শিয়ালটোৱে ক'লে —" আইতা আপুনিয়ে গৈ লৈ আহক তেতিয়ালৈ মই আপোনাৰ খোৱা খুন্দি দিও"। আইতাই যেতিয়া জুই আনিব গ'ল শিয়ালে তেতিয়া খুন্দনাত তাৰ লেলাউতি পেলাই দিলে আৰু আইতাই জুই লৈ অহাৰ পাছত সি জুই লৈ গুচি গ'ল। শিয়ালটো গুচি যোৱাৰ পাছত আইতাই দেখিলে যে শিয়ালে তেওঁৰ সকলো খোৱা বস্তু নষ্ট কৰি পেলাইছে।

এইফালে আইতাৰ পৰা লৈ যোৱা জুইৰে শিয়াল আৰু শহা পহুটোৱে পায়স বনালে। বনোৱা শেষ হোৱাৰ পাছত সিহঁতে আলোচনা কৰিবলৈ ধৰিলে পায়সখোৱাৰ আগত কোনে গা ধুবলৈ যাব। অৱশেষত সিদ্ধান্ত হ'ল যে শিয়ালেই পোনতে যাব। কথামতে শিয়ালে দৌৰা দৌৰিকৈ গৈ গা ধুই আহিল। তাৰ পাছত শহা পহুটোৱে গা ধুবলৈ গৈ ভালদৰে গা ধুই বহু সময়ৰ মূৰত উভতি আহিল ইতিমধ্যে শহাটোৱে গা ধুবলৈ যোৱাৰ সময়ত শিয়ালে উদৰ পুৰাই পাসয় খাই পায়সৰ পাত্রটো নিজৰ বিষ্ঠাৰে পূৰ্ণ কৰি ভালদৰে ঢাকি ৰাখিছিল। শহাটোৱে গা ধুই অহাৰ পাছত পায়সৰ পাত্রৰ ঢাকন উঠাই অকন পায়স লোৱাৰ পাছতে দেখিলে যে সম্পূর্ণ পাত্রটোৱে বিষ্ঠাৰে পূর্ণ তেতিয়া শহাটোৰ খুব খং উঠিল আৰু "এই বাবেই মই গোটেই দিনটো ইমান কষ্ট কৰিলো নেকি" বুলি পাত্রটো শিয়ালৰ গাত মাৰি তাক খেদি পঠালে।

শিয়ালটো পলাই গৈ এটি ঢোল বনালে আৰু প্রতিদিনে নদীৰ পাৰত বহি ঢোলটো বজোৱা আৰম্ভ কৰিলে। এদিন শহাটোৱে ঢোলৰ মাত শুনি শিয়ালৰ ওচৰত গৈ ঢোলটো বজাব বিচাৰিলে। শিয়ালটোৱে শহাটোক ঢোলটো বজাব দিলে কিন্তু শহাটোৱে বজোৱাৰ

সময়ত ইমান জোৰেৰে বজালে যে ঢোলটো ফাতি থাকিল। ঢোল ফটা দেখি শহাটো পলাই গ'ল।[৬৯]

অতিভৌতিক বা অলৌকিক জৌড় ঃ

এনেধৰণৰ লোককথাত সাধাৰণতে পৰী, ৰাক্ষস, দৈৱ শক্তি, ৰজা বা ৰাজকুমাৰ অসাধাৰণ ও অদ্ভুত কাৰ্য্যসাধন আদিয়ে স্থান পায়। অতিৰিক্ত ৰমন্যাসিক কল্পনাৰ স্বৰ্ণৰাজ্যত এইবোৰে মুক্ত বিচৰণ কৰি থাকে। বঙ্গা আৰু ডাইনী চাওঁতাল সমাজৰ এটা অবিচ্ছেদ্য অংগ। অসমৰ চাওঁতাল সমাজতো বঙ্গা আৰু ডাইনীৰ প্ৰভাৱ দেখা যায়। চাওঁতাল সমাজৰ বিশ্বাস অনুযায়ী এই বঙ্গাসমূহ সৰ্বত্ৰতে বিৰাজমান আৰু তেওঁলোকে মানুহৰ জীৱনৰ বিভিন্ন বিষয়ত প্ৰত্যক্ষ হস্তক্ষেপ কৰে। বঙ্গাবোৰে প্ৰায়ে পুৰুষ বা মহিলাৰ ৰূপ ধাৰণ কৰিব পাৰে আৰু বিপৰীত লিংগৰ সৈতে সংগমতো লিপ্ত হ'ব পাৰে। এই বঙ্গাবোৰ যে মাথো অমংগলীয়া তেনে নহয়, তেওঁলোকৰ মাজত বহুতো উপকাৰী বঙ্গাও আছে যাৰ আশীৰ্বাদ চাওঁতালসকলে গ্ৰহণ কৰে। আনহাতে চাওঁতাল সমাজত আজিও 'ডাইনী'ৰ প্ৰতি বিশ্বাস বিদ্যমান। চাওঁতাল সমাজত প্ৰায় সকলো অকাল মৃত্যু তথা চিকিৎসাৰ দ্বাৰা সুষ্ঠ কৰিব নোৱাৰা ৰোগ 'ডাইনী'ৰ প্ৰভাৱত হোৱা বুলি বিশ্বাস কৰা হয়। আজিও 'ডাইনী'ৰ সন্দেহত চাওঁতালসমাজত মহিলাৰ ওপৰত আক্ৰমণ সংঘটিত হয়। চাওঁতাল সমাজত প্ৰচলিত এনে ধৰণৰ তিনিটা লোককথা উল্লেখ কৰা হ'ল —

ক) ৰজা আৰু ভাটৌ চৰাই

এখন দেশত এজন ৰজা আছিল। তেওঁৰ কোনো বস্তুৰে অভাৱ নাছিল। অভাব আছিল মাথো সন্তানৰ। যাৰ বাবে ৰজাৰ মনত কোনো শান্তি নাছিল। সন্তানৰ বাবে ৰজাই সাত জনীকৈ কুঁৱৰীক বিয়া কৰাইছিল। কিন্তু এগৰাকীৰ পৰাও তেওঁ সন্তানৰ মুখ দেখা নাছিল। সেই বাবে ৰজাৰ মন সদায় বিমৰ্ষ হৈ ৰৈছিল। ৰজাৰ দুখত প্ৰজাও সমানে বিমৰ্ষ হৈছিল। ৰজাৰ এযোৰ ভাটৌ চৰাই আছিল। এই চৰাই দুটাক ৰজাই খুব ভাল পাইছিল। এদিন প্ৰজাসকলে আহি ৰজাক ক'লে — 'মহাৰাজ, আপুনী যদি ভাটৌ চৰাই হালক বিয়া দিব

পাৰে তেন্তে আপোনাৰ নিশ্চয় সন্তান জন্ম পাব"। ৰজাই প্ৰজাসকলক খুব ভাল পাইছিল। প্ৰজাসকলে যে তেওঁৰ মংগল বিচাৰে সেই কথা বুজি পাই তেওঁ প্ৰজাৰ কথাত আপত্তি নকৰিলে। তেওঁ মাথো ক'লে — চৰাই দুটাৰ মতামত লৈ চোৱা। সিহঁত যদি ৰাজি হয় তেন্তে বিয়া পাতি দিম; ৰাজি নহ'লে বিয়া নাপাতিম। আৰু বিয়া হ'লে যদি সিহঁতৰ পোৱালী হয় তেন্তে আমাৰো সন্তান নিশ্চয় হ'ব।"

প্ৰজাসকলে ৰাজ আজ্ঞা অনুসৰি চৰাই দুটিৰ মতামত জানিব বিচাৰিলে। কিন্তু দুয়োটিয়ে বিবাহ হ'বলৈ ৰাজি নহ'ল। প্ৰজাসকলে তাৰ কাৰণ জানিব বিচৰাত মাইকী চৰাই জনীয়ে তেওঁলোকক এটা গল্প ক'লে। গল্পটো হ'ল — এখন জংঘলত এটা ৰাক্ষস আছিল। দেশ বিদেশৰ পৰা সি মানুহ ধৰি আনি খাইছিল। এবাৰ সি খোৱাৰ বাবে এজনী ৰাজকন্যা ধৰি আনিলে। কিন্তু ৰাজকন্যাৰ ৰূপ দেখি নিজেই মুগ্ধ হ'ল আৰু তাইক নাখাই ৰাক্ষস পুৰীত আদৰ যত্ন কৰি ৰাখি দিলে।

এবাৰ ৰাক্ষস চিকাৰৰ বাবে বহু দূৰলৈ গ'ল। ছয়মাহ আগত সি ঘূৰি নাহিব। সেই সময়তে এজন ৰাজকুমাৰ জংঘলত চিকাৰ কৰিব আহি পথ ভূল কৰি ৰাক্ষসপুৰীত প্ৰৱেশ কৰিলে। ৰাক্ষসপুৰীত বিশাল বিশাল অসংখ্য ঘৰ কিন্তু কাৰো ক'তো সাৰসূৰ নাই। তেওঁ সকলো ঘৰ চলাথ কৰি শেষত ৰাজ কুমাৰী থকা ঘৰত উপস্থিত হ'ল। ৰাজকুমাৰী তেতিয়া অকলে বিচনাত শুই কান্দি আছিল। ৰাজকুমাৰক দেখি ৰাজকন্যাই অবাক হৈ সুধিলে—" কি নাম তোমাৰ? ক'ত ঘৰ? কেনেকৈ ইয়াত আহিলা?" ৰাজকুমাৰে সকলো কথা খুলি ক'লে।

ৰাজকুমাৰীয়ে তেতিয়া ৰাজকুমাৰক ক'লে — " এইটো ৰাক্ষসৰ ঘৰ। ইয়াত কোনো মানুহ থাকিব নোৱাৰে। মই এগৰাকী ৰাজকুমাৰী। মোক ৰাক্ষসে খোৱাৰ বাবে ধৰি লৈ আহিছিল। কিন্তু নাজানো কিহৰ বাবে নাখালে। তাৰ সেৱা যত্নৰ বাবে সি মোক বচাই ৰাখিছে। তুমি যদি বাচি থাকিব বিচৰা তেন্তে এতিয়াই পলাই যোৱা।

ৰাজকুমাৰে ক'লে —"তুমি ভয় নকৰিবা। মই অকলে ঘূৰি নাযাও। তোমাকো ইয়াৰ পৰা মুক্ত কৰি মোৰ দেশত লৈ যাম আৰু তোমাক বিয়া কৰাম।"

ৰাজকুমাৰৰ কথা শুনি ৰাজকুমাৰী মনে মনে আনন্দিত হ'ল যদিও প্ৰকাশ্যে মনৰ কথা

প্ৰকাশ নকৰিলে আৰু ৰাজকুমাৰৰ আদৰ যত্ন কৰিব ধৰিলে। যেতিয়া ৰাক্ষস অহাৰ সময় হ'ল তেও ৰাজকুমাৰক এক গোপন স্থানত লুকাই ৰাখিলে।

ৰাক্ষস তাৰ ঘৰত ঘূৰি আহিয়েই ৰাজকুমাৰীক সুধিলে —" হাও মাও চাও। মানুহৰ গোন্ধ পাও। তোমাৰ ঘৰত কোনোবা মানুহ আহিছে নেকি?"

ৰাজকুমাৰীয়ে ক'লে —"এই স্থানত মানুহ কেনেকৈ আহিব। মোৰ শৰীৰৰ পৰাও মাজে মাজে মানুহৰ গোন্ধ বাহিৰ হয়। সেই গোন্ধই পাইছা হয়তো।" ৰাক্ষসে তাইৰ কথা বিশ্বাস কৰি পুনৰ মানুহ চিকাৰৰ বাবে বাহিৰলৈ ওলাই গ'ল। সেইচেগতে ৰাজকুমাৰে ৰাজকুমাৰীক লৈ জিনৰ দেশৰ ফালে পলাবলৈ ধৰিলে।

সন্ধিয়া ৰাক্ষস ঘূৰি আহি দেখিলে যে ৰাক্ষস পুৰী শূণ্য। ৰাজকুমাৰী পলাল বুলি সি বুজি পালে আৰু ৰাজকুমাৰীক ধৰাৰ বাবে খেদি গ'ল। ৰাজকুমাৰ আৰু ৰাজকুমাৰী তেতিয়ালৈকে ছয় সমুদ্ৰ পাৰ হৈ সপ্তম সমুদ্ৰ পাইছিল। ৰাজকুমাৰে যেতিয়া দেখিলে ৰাক্ষস প্ৰায় তেওঁৰ ওচৰ পাইছে তেওঁ ৰাজকুমাৰীক গতা মাৰি সাগৰত পেলাই দিলে।

এই কাহিনী শেষ কৰি মাইকী ভাটৌ জনীয়ে ক'লে —" দেখিলা ৰাজকুমাৰী ৰাজকুমাৰৰ উপকাৰ কৰিলে অথচ নিজৰ বিপদ দেখি ৰাজকুমাৰে ৰাজকুমাৰীক সাগৰত পেলাই দিলে। পুৰুষ জাতি বিশ্বাসঘাতক। সেইবাবে পুৰুষক বিয়া কৰা সম্ভৱ নহয়।

তাৰ পাছত মতা ভাটৌটোৱে এটা কাহিনী ক'লে — এখন দেশত এজন ৰজা আছিল। ৰজাৰ এগৰাকীয়ে ৰাণী আছিল। দুয়োজনৰ মাজত খুব মিল। এদিন দুয়ো প্ৰতিজ্ঞা কৰিলে যে দুয়োজনৰ মাজত এজন যদি আগত মৃত্যু হয় তেন্তে আনজনে জীৱনত আৰু বিয়া নকৰিব।

কিছুদিন পাছত ৰাণী পিতৃ গৃহলৈ গ'ল আৰু অসুস্থ হৈ তাতেই মৃত্যু মুখত পৰিল। ৰজাই খবৰ পাই কান্দি কান্দি লগে লগেই শহুৰৰ ঘৰত উপস্থিত হ'ল। ৰজাই ৰাণীৰ মৃতদেহ নিজ দেশলৈ অনাৰ বাবে এটা কাঠৰ বাকচ তৈয়াৰ কৰি ৰাণীৰ মৃতদেহ তাত ভৰাই নিজৰ দেশলৈ ৰাওনা হ'ল। ৰাস্তাত তেওঁ ক্লান্ত হৈ পৰাত ক্ষন্তেক সময় বিশ্ৰাম কৰাৰ বাবে এডাল গছৰ তলত বহিল। ৰাণীৰ বিয়োগত তেওঁ একেবাৰে ভাগি পৰিছিল। সেইসময়ত সেই পথ দি এগৰাকী বঙ্গা গৈ আছিল। ৰজাক দেখি তেওঁৰ দয়া উপজিল। তেওঁ ৰজাক

ক'লে — "তোমাৰ আয়ুস এতিয়াও চল্লিশ বছৰ বাকী আছে। তুমি যদি তাৰ পৰা ২০ বছৰ দিবলৈ ৰাজী হোৱা তেন্তে মই তোমাৰ ৰাণীক পুনৰ জীৱিত কৰি দিব পাৰো। ৰজা ৰাজি হ'ল। তেতিয়া বঙ্গাজনে ক'লে — "তোমাৰ কান্ধৰ গামোছাখনেৰে ৰাণীৰ মুখ ঢাকি দিয়া আৰু নিজে ভাত বনাই ৰাণীক খাবলৈ মাতা।" এইখিনি কৈ বঙ্গাজন গুছি গ'ল। আজ্ঞা মতে ৰজাই ভাত বনাই ৰাণীক খাবলৈ মতাত ৰাণীয়ে নতুন জীৱন ঘূৰাই পালে। ৰজা ৰাণীৰ খুব আনন্দ লাগিল আৰু আনন্দমনে দুয়ো ৰাজপ্ৰসাদলৈ ৰাওনা হ'ল। বহুদূৰ যোৱাৰ পাছত দুয়োজন ক্লান্ত হৈ পৰিল। এখন নদীৰ পাৰত এডাল গছৰ তলত জিৰণি লৈ ৰজাই ৰাণীক ক'লে —"মই অলপ শুই লওঁ।" এই বুলি কৈ ৰজা শুই পৰিল।

সেইসময়ত সেই নদীৰ ঘাতত এজন সদাগৰে নাও বান্ধিলে। ৰাণীৰ ৰূপ দেখি সদাগৰ পাগল হৈ পৰিল। সদাগৰৰ মিঠা মিঠা কথা আৰু দামী দামী সামগ্ৰীত কম সময়তে ৰাণীও মোহিত হৈ পৰিল। তাৰ পাছত ৰজাক তেনেকৈ শুই থকা অৱস্থাতে এৰি থৈ ৰাণী সদাগৰৰ সৈতে পলাই গ'ল।

ৰজাই টোপনীৰ পৰা উঠি ৰাণীক বিচাৰিব ধৰিলে। নদীৰ পাৰে পাৰে বহুদূৰ বিচাৰি যোৱাৰ পিচত নদীৰ মাজত সদাগৰৰ নাওত ৰাণীক দেখা পালে। লগে লগে ৰজাইও নাওলৈ পিচে পিচে খেদি গ'ল। সাত দিন সাত ৰাতি যোৱাৰ পাছত সদাগৰৰ ঘাতত নাও লাগিল আৰু ৰাণীয়ে সদাগৰৰ হাতত ধৰি কোনোফালে ভ্ৰুক্ষেপ নকৰি সদাগৰৰ ঘৰত প্ৰৱেশ কৰিলে।

এদিন ৰজাই ৰাণীক দেখা কৰিবলৈ ভিখাৰীৰ বেশ ধাৰণ কৰিলে। তেওঁ আহি ৰাণীৰ ওচৰত ভিক্ষা বিচাৰিলে। ৰাণী যেতিয়া ভিক্ষা দিবলৈ ওলাই আহিল ৰজাই ৰাণীৰ হাতত থাপ মাৰি ধৰি ক'লে — "মই তোমাক নিজৰ আয়ুদান কৰি বচালো। তুমি কি ভাবি মোক পৰিত্যাগ কৰিলা? বহুত হ'ল। ব'লা এতিয়াই আমাৰ ৰাজ্যলৈ ঘূৰি যাও"। ৰাণীয়ে তেওঁৰ কথাত কোনো গুৰুত্ব নিদিলে। আৰু তেওঁ যে এতিয়া সদাগৰৰ হে ঘৈণীয়েক সেয়া বুজাই দি ৰজাৰ হাতৰ পৰা নিজকে মুক্ত কৰাৰ চেষ্টা কৰিলে। সেই সময়তে সদাগৰে আহি যেতিয়া ৰজাই ৰাণীৰ হাত ধৰি টনাটনি কৰি থকা দেখিলে তেওঁ এডাল লাঠিৰে ৰজাৰ মূৰত প্ৰচণ্ড শক্তিৰে আঘাত কৰিলে আৰু সেই আঘাততে ৰজাৰ মৃত্যু হ'ল। গল্প শেষ কৰি মতা ভাটৌ চৰাইটোৰে ক'লে — "নাৰী জাতিক কেতিয়াও বিশ্বাস নকৰিবা। তেওঁলোক কেতিয়াও

কাৰো আপোন হ'ব নোৱাৰে।

দুয়োজনৰে কাহিনী শুনাৰ পাছত প্ৰজাসকলে ৰজাৰ স্বাৰ্থত দুয়োকে বিয়া হ'বলৈ অনুৰোধ কৰিলে। চৰাই দুটাইও ৰজাক খুব ভাল পাইছিল আৰু সেইবাবে দুয়ো বিয়া হ'বলৈ ৰাজি হ'ল। ৰজাই মহা আড়ম্বৰেৰে চৰাই দুটিৰ বিয়া পাতি দিলে।[৭০]

খ) ডাইনী আৰু ওঝা

এসময়ত মাৰাং বুডুৱে সিদ্ধান্ত ল'লে যে তেওঁ পুৰুষবোৰক ডাইনী বিদ্যা শিকাব। সেইসময়ত এখন পবিত্ৰ স্থান আছিল য'ত পুৰুষবোৰ সমবেত হৈ মাৰাংবুডুৰ সৈতে সভা পাতিব পাৰিছিল কিন্তু তেওঁলোকে মাথো তেওঁৰ কথাহে শুনিবলৈ পাইছিল দেখা কিন্তু পোৱা নগৈছিল। এদিন সভাৰ সময়ত যেতিয়া তেওঁলোকে মাৰাংবুডুক তেওঁলোকৰ সমস্যাসমূহৰ বিষয়ে কোৱা আৰম্ভ কৰিছিল তেতিয়া তেওঁলোকক নিৰ্দিষ্ট এটা দিনত তেওঁলোকৰ পৰিস্কাৰ কাপোৰবোৰ পিন্ধি আহিব ক'লে আৰু ক'লে যে সেইদিনা তেওঁ তেওঁলোকক ডাইনী বিদ্যা শিকাব।

পুৰুষবোৰ ঘৰলৈ গৈ তেওঁলোকৰ ঘৈণিয়েকবোৰক তেওঁলোকৰ কাপোৰবোৰ পৰিস্কাৰ কৈ ধুবলৈ ক'লে যাতে নিৰ্দিষ্ট দিনত তেওঁলোকে ডাইনী বিদ্যা শিকিবলৈ যাব পাৰে। এই কথা জানিব পাৰি মহিলাসকলে আলোচনা কৰিলে যে যদি পুৰুষসকলে এনেকুৱা এটা আচহুৱা বিদ্যা আহৰণ কৰিব পাৰে তেন্তে তেওঁলোকে মহিলাসকলৰ ওপৰত বেচিকৈ অত্যাচাৰ কৰিব। সেইবাবে তেওঁলোকে পুৰুষসকলতকৈ বেচি শক্তিশালী হোৱাৰ বাবে এটা পৰিকল্পনা কৰিলে। তেওঁলোকে সিদ্ধান্ত ল'লে যে প্ৰতিগৰাকীয়ে হাঁড়ি প্ৰস্তুত কৰিব আৰু মাৰাংবুডুক দেখা কৰিবলৈ যোৱাৰ আগমুহুৰ্তত তেওঁলোকৰ গিৰীয়েকবোৰক তেওঁলোকে বনোৱা হাঁড়ি অলপ পান কৰি যাবলৈ অনুৰোধ জনাব যিহেতু তেওঁলোকে উভতি আহোতে দেৰি হ'ব। কাৰণ তেওঁলোকে ভালদৰেই জানে যে পুৰুষসকলে যদি এবাৰ হাঁড়ি পান কৰিবলৈ আৰম্ভ কৰে তেন্তে শেষনোহোৱালৈকে তেওঁলোকে পান কৰিয়ে থাকিব আৰু যেতিয়াই তেওঁলোক এনেদৰে নিচাসক্ত হৈ পৰি থাকিব তেতিয়া তেওঁলোকে পুৰুষৰ কাপোৰ পিন্ধি মাৰাংবুডুক ওচৰলৈ গৈ ডাইনী বিদ্যা শিকি আহিব। কথা মতেই কাম। নিৰ্দিষ্ট

দিনত গিৰীয়েকবোৰক টেটুলৈকে হাঁণ্ডি পান কৰাই ধূতি পাগুৰি পিন্ধি মুখত ছাগলীৰ দাড়ি লগাই পুৰুষ সাজি মাৰাংবুড়ুৰ ওচৰ পালে। মাৰাংবুড়ুই তেওঁলোকক পুৰুষ বুলি ভাবি প্ৰতিশ্ৰুতি হিচাপে ডাইনী বিদ্যা শিকালে।

ঘৈণীয়েকবোৰ ঘৰলৈ উভতি অহাৰ পাছত লাহে লাহে গিৰীয়েকবোৰৰ জ্ঞান উভতি আহিবলৈ আৰম্ভ কৰিলে আৰু নতুন পোচাক পৰিধান কৰি মৰাংবুড়ুৰ ওচৰ পালে আৰু তেওঁলোকক ডাইনী বিদ্যা শিকাবলৈ অনুৰোধ জনালে। মাৰাংবুড়ুই ক'লে "মইতো ৰাতিপুৱা তোমালোকক শিকাই দিলো। এতিয়া আকৌ কিয় আহিছা? পুৰুষবোৰে তেওঁৰ কথা বিশ্বাস নকৰি প্ৰতিবাদ কৰি ক'লে "আমি ৰাতিপুৱা অহাই নাছিলো, আপুনী মিছা কৈছে"। মাৰাংবুড়ুই উত্তৰ দিলে — "তেন্তে মই আজি ডাইনী বিদ্যা শিকাম বুলি তোমালোকে তোমালোকৰ ধৰ্ম পত্নী সকলক কৈছিলা নিশ্চয়?" সেই কথা তেওঁলোকে মাৰাংবুড়ুৰ ওচৰত স্বীকাৰ কৰিলে। মাৰাংবুড়ুই ক'লে "সেইবাবে তেওঁলোকে বুদ্ধি কৰি তোমালোকক নিচাসক্ত কৰি তোমালোকৰ ঠাইত তেওঁলোক আহি সকলো মন্ত্ৰ শিকি গ'ল।" এই কথা শুনি তেওঁলোকে দুখ কৰিব ধৰিলে আৰু মাৰাংবুড়ুক তেওঁলোককো শিকাবলৈ অনুৰোধ জনালে। মাৰাংবুড়ুই ক'লে যে এইয়া সম্ভৱ নহয় কিন্তু তেওঁলোকক তেওঁ আন এটি বিদ্যা শিকাই দিব সেয়া হ'ল ওঝা বিদ্যা যাতে তেওঁলোকে পুনৰ ঘৈণীয়েকসকলৰ পৰা আগৰ দৰেই সুবিধা আদায় কৰিব পাৰে আৰু 'জান' নামৰ আন এটি বিদ্যা শিকাব যাতে ঘৈণীয়েবোৰে ডাইনী হ'লে তেওঁলোকে বিচাৰি উলিয়াব পাৰে। আৰু সেইদিনৰ পৰাই চাওঁতালসমাজত মহিলাসকলেই মাথো ডাইনী হোৱাৰ প্ৰথা প্ৰচলিত হ'ল।[৭১]

গ) বাহৰে বঙ্গা

এসময়ত এজন মানুহৰ এখন বহুত ডাঙৰ খেতিপথাৰ আছিল। প্ৰতিবছৰে তেওঁ খেতি চপোৱাৰ আগতে বাহৰে বঙ্গাৰ নামত এটি গাহৰি উছৰ্গা কৰিছিল। কিন্তু তৎস্বত্বেও বাহৰে বঙ্গাই তেওঁৰ খেতিপথাৰৰ এটি অংশ কাটি লৈ গৈছিল। সেইবাবে এবাৰ শষ্য চপোৱাৰ সময় হওঁতে বাহৰে বঙ্গাই, কেনেকৈ তেওঁৰ শষ্য কাটি লৈ যায় সেয়া চাবৰ বাবে প্ৰতিদিনে

মানুহজনে পথাৰলৈ যোৱা আৰম্ভ কৰিলে। এদিন সূৰ্যাস্তৰ সময়ত যেতিয়া তেওঁ পথাৰৰ একোণত বহি আছিল তেতিয়া তেওঁ হঠাৎ বাহৰে বঙ্গা আৰু তেওঁৰ ঘৈণীয়েকৰ মাজত হোৱা কথোপকথন শুনিবলৈ পাইছিল। বঙ্গাজনে কৈছিল যে তেওঁ তেওঁৰ বন্ধুকেইজনমানৰ ঘৰলৈ আলহি খাবলৈ যাব বিচাৰিছে আৰু ঘৈণীয়েকে তেওঁক কৈছিল যে এতিয়া খেতি চপোৱাৰ সময় আৰু তেওঁ নাথাকিলে খেতিয়কজনে সকলোবোৰ শষ্য চপাই লৈ যাব। কিন্তু বঙ্গা জনে ঘৈণীয়েকৰ কোনো পৰামৰ্শ নুশুনি বন্ধুৰ ঘৰলৈ আলহি খাবলৈ গুছি গ'ল। খেতিয়ক জনে এইয়াই সুৱৰ্ণ সুযোগ বুলি লৈ সচৰাচৰ কৰাৰ দৰে গাহৰি এটি উছৰ্গা কৰি আটাইখিনি শষ্য চপাই ল'লে। পিচদিনা যেতিয়া শষ্য চপোৱা শেষ হ'ল তেওঁ পথাৰৰ এচুকৰ পৰা বঙ্গাজন ঘূৰি আহিছে নে নাই জনাৰ চেষ্টা কৰিলে কিন্তু সেইদিনা তেওঁ কোনো কথোপ কথন শুনিবলৈ নাপালে। পিচদিনা তেওঁ যেতিয়া মৰনা মাৰিলে তেওঁ দেখিবলৈ পালে যে তেওঁ সচৰাচৰ পোৱা বিশ মোনৰ পৰিৱৰ্তে ষাঠি মোন ধান এইবেলি তেওঁ খেতিৰ পৰা পাইছে। পিছদিনা সন্ধিয়া তেওঁ পুনৰ খেতিপথাৰলৈ গ'ল। তেওঁ দেখিলে যে বঙ্গাজন ঘূৰি আহিছে আৰু বঙ্গাৰ ঘৈণীয়েকে বঙ্গাজনক গালি পাৰি আছে কাৰণ তেওঁ খেতিয়কজনক সকলো শষ্য চপোৱাবলৈ সুবিধা কৰি দিলে। বঙ্গাৰ ঘৈণীয়েকে চিঞৰি চিঞৰি ক'লে — " তোৰ নামত উছৰ্গা কৰা এই চাউলৰ গুড়ি আৰু গাহৰিটোকে খা। মই তোক বাৰে বাৰে যাবলৈ মানা কৰিছিলো তথাপিও তই গলি। তই নাথাকিলে এই ল'ৰা-ছোৱালী কেইতাক এৰি কেনেকৈ মই ধান কাটিব যাম। তই যদি থাকিলিহেতেন আজি আমি পাঁচ 'বাণ্ডি' ধান পালোহেতেন।[৭২]

সৃষ্টি সম্পৰ্কীয় জৌড় ঃ

এনেধৰণৰ জৌড় সমূহত সাধাৰণতে সৃষ্টিতত্ত্বৰ পৰা আৰম্ভ কৰি বিভিন্ন বস্তুৰ সৃষ্টিৰ আখ্যান পোৱা যায়। গ্ৰাম্য সমাজে বিভিন্ন সময়ত বিভিন্ন আখ্যান ৰচনা কৰি আহিছে। অসমৰ চাওঁতাল সমাজখনতো এনেধৰণৰ বিভিন্ন লোককথা বিচাৰি পোৱা যায়। তলত সেই বিষয়ক এটা লোককথা উদাহৰণ স্বৰূপে দাঙি ধৰা হ'ল।

ধপাঁতৰ জন্ম কথা

এসময়ত এগৰাকী ব্ৰাহ্মনৰ জীয়েক আছিল। ঘৰৰ অভিভাৱকসকলে তেওঁৰ বিয়া নিদিয়াৰ ফলত কুমাৰী হৈয়ে তেওঁ মৃত্যু মুখত পৰিল। তেওঁৰ সৎকাৰ শেষ হোৱাৰ পাছত চাঙো বঙ্গাই ভাবিলে "মই তাইক পৃথিৱীলৈ পঠালো অথচ তাইৰ যত্ন ল'বলৈ কোনো পুৰুষ আগবাঢ়ি নাহিল। গতিকে মই তাইক এটা উপহাৰ দিম যাতে পুৰুষসকলে প্ৰতিদিনে তাইক পাব বিচাৰে।" ভবা মতে তাইৰ সৎকাৰ কৰা স্থানত তেওঁ এটি গছপুলি ৰোপণ কৰিলে। কিছুদিন পাছত এই গছপুলিটো ডাঙৰ হৈ বহু ঠাই জুৰি পেলালে। এটি গৰখীয়া ল'ৰাই তাৰ ছাগলী জাক প্ৰায়ে সেই স্থানত চৰাব আনিছিল। সি লক্ষ্য কৰিব ধৰিলে যে ছাগলীবোৰে সেই নতুন গছৰ পাত খুব আগ্ৰহেৰে খায়। তাৰ মনত কৌতুহল সৃষ্টি হ'ল গতিকে সি নিজেই এদিন সেই পাত চোবাই চালে কিন্তু তিতা লগাত থুৱাই দিলে। কিছুদিন পাছত এদিন তাৰ দাঁতৰ বিষ হোৱাত আন বহুতো প্ৰতিকাৰ ব্যৱহাৰ কৰি সুফল নোপোৱাত সেই গছডালৰ কথা তাৰ মনত পৰিল। সি গছডালৰ পৰা কেইটামান পাত চিঙি চোবাই চোবাই কিছু সময় মুখৰ ভিতৰত ৰাখি দিলে। এনেদৰে কৰাত তাৰ দাঁতৰ বিষ ভাল হ'ল। তাৰ পাছৰ পৰা সি প্ৰায়েই এই পাত চোবোৱা আৰম্ভ কৰিলে। এদিন সি ছাগলী চৰাই থাকোতে পথাৰত বগা বগা গুড়ি পৰি থকা দেখি দুই আঙুলীৰে উঠাই ঘঁহি চালে আৰু তাৰ সতে চোবাই থকা ধপাত সৈতে মিহলাই খাই চালে। এইবাৰ ধপাতৰ পাতৰ সোৱাদ বহু পৰিমানে বৃদ্ধি পালে। সেই বগা বগা গুৰিবোৰ চূণৰ গুড়ি আছিল। সেইদিনৰ পৰা সি সদায় ধপাত চূণৰ সৈতে খোৱা আৰম্ভ কৰিলে। পাছত সি দাঁতৰ বিষ থকা আন মানুহকো এই ধপাত খোৱাৰ পৰামৰ্শ দিলে আৰু তেওঁলোক এনেদৰে ধপাত খোৱা অভ্যাস আৰম্ভ হ'ল। পৰবৰ্তী সময়ত দাঁতৰ বিষ নথকা মানুহেও ধপাত খোৱা আৰম্ভ কৰিলে আৰু তেনেকৈয়ে সকলো শ্ৰেণীৰ মানুহৰ মনত ধপাতৰ প্ৰৱণতা গঢ় লৈ উঠিল।[৭৩]

লোক-ইতিহাস সম্পৰ্কীয় লোককথা ঃ

কোনো জনগোষ্ঠীৰ লোক-ইতিহাস সম্পৰ্কীয় লোককথাত সেই জনগোষ্ঠীৰ পৰম্পৰা তথা বিভিন্ন ৰীতি-নীতি সম্পৰ্কে থকা লোক-বিশ্বাসৰ চিত্ৰণ পোৱা যায়। এই লোককথা

সমূহ হ'ল জনগোষ্ঠীটোৰ সৃষ্টি আৰু প্ৰব্ৰজন, ধৰ্মীয় আৰু সাংস্কৃতিক অতীত সম্পৰ্কে থকা বিশ্বাসৰ প্ৰতিফলন। এনেধৰণ লোককথা সমূহৰ এক ধৰণৰ সৰ্বজন গ্ৰহণযোগ্যতা থাকে। চাওঁতাল মৌখিক সাহিত্যৰ অন্যতম মূল্যবান সম্পদ হ'ল বিন্‌তি। এই বিন্‌তি সমূহক এই শ্ৰেণীৰ লোককথাৰ শ্ৰেণীভূক্ত কৰিব পাৰি। মৌখিক সাহিত্যৰ আন ধাৰা সমূহৰ দৰে বিন্‌তি সমূহো যুগ যুগ ধৰি প্ৰচলিত হৈ আহিছে। সাম্প্ৰতিক সময়ত বিন্‌তি সমূহ অবিকৃত ৰূপত প্ৰচলিত হৈ আছে বুলি একে মুখে স্বীকাৰ কৰিব পৰা নাযায়। যুগ ধৰ্ম অনুযায়ী সময়ৰ প্ৰভাৱ, স্থানৰ প্ৰভাৱ আদি বিন্‌তিৰ ওপৰত পৰিছে। যাৰ ফলত বহুতো সংযোজন বিন্‌তি সমূহৰ ক্ষেত্ৰত সংঘটিত হৈছে। তথাপি কব পৰা যায় যে বিন্‌তিৰ মূল বিষয়বস্তু এটিয়াও অবিকৃত অৱস্থাতেই আছে। আনহাতে স্থান বিশেষে আৰু গুৰুভেদে বিন্‌তিৰ ধাৰাবাহিকতাত হয়তো কিছু বিতৰ্কৰ সৃষ্টি হৈছে। এক গুৰুৰ বৰ্ণণাৰ সৈতে কোনো কোনো ক্ষেত্ৰত আন এক গুৰুৰ বৰ্ণণা অমিল দেখা পোৱা যায়। উদাহৰণ স্বৰূপে হাঁস-হাঁসিল চৰাই দুটিৰ উৎপত্তি সম্বন্ধে। কিছুমান গুৰুৰ মতে লিতা গোঁসাই গা ধুই থকা সময়ত বুকুৰ মলি ঘঁহি ঘঁহি সেই মলিৰ পৰা তেওঁ দুটি চৰাইৰ সৃষ্টি কৰি তাত প্ৰাণ প্ৰতিস্থা কৰিছিল। সেই চৰাই দুটিয়েই হ'ল — "হাঁস আৰু হাঁসিল" আন কোনো গুৰুৰ বৰ্ণণা অনুসৰি 'সিৰম' ঘাঁহৰ পৰা লিতা গোঁসাই দুটি হাঁস-হাঁসিলৰ সৃষ্টি কৰি তাত প্ৰাণ প্ৰতিস্থা কৰিছিল।

বিন্‌তি হ'ল মূলত সৃষ্টিতত্ত্বৰ কাহিনী। এই কাহিনী বিন্‌তি গুৰুৱে বিভিন্ন সামাজিক অনুষ্ঠানত স্তৱ-স্তুটি সহকাৰে পৰিৱেশন কৰে। এই বিন্‌তি মূলত গদ্য প্ৰধান। বিন্‌তি পৰিৱেশনৰ সময়ত বিন্‌তি কাৰৰ সৈতে কেইজনমান বাদ্য যন্ত্ৰ সংগতকাৰীও থাকে। কাহিনী বৰ্ণণা কৰাৰ সময়ত মাজে মাজে কাহিনীৰ কিছু অংশ গীতৰ দৰে পৰিৱেশন কৰে। বিন্‌তি পৰিৱেশন কৰিবলৈ দহৰ পৰা বাৰ ঘন্টা সময়ৰ প্ৰয়োজন হয়। এই বিন্‌তিৰ মাজতে অন্তৰ্নিহিত হৈ থাকে চাওঁতালসমাজৰ ধৰ্মীয় অনুশাষণ, লোকাচাৰ আৰু সাংস্কৃতিক পৰিকাঠামো।

চাওঁতাল সমাজত প্ৰচলিত আচাৰ অনুস্থান ভেদে পাঁচ প্ৰকাৰৰ বিন্‌তিৰ প্ৰচলন দেখা যায়। তলত সেই সম্পৰ্কে আলোচনা কৰিবলৈ প্ৰয়াস কৰা হ'ল। যথা —

জম্‌সিম্ বিন্‌তি ঃ

জম্‌সিম্ বিন্‌তি সকলো সময়তে শুনিবলৈ পোৱা নাযায়। চাওঁতাল সমাজত ‘জম্‌সিম্’ বঙ্গাৰ পূজাৰ সময়তহে মাথো এই বিন্‌তি পৰিৱেশন কৰা হয়। এই বিন্‌তি চাওঁতাল সমাজত সবাতোকৈ জনপ্ৰিয়।

চৗতিয়ৗৰ বিন্‌তি ঃ

চাওঁতাল সমাজত ‘চাচো চৗতিয়ৗৰ’ এটি সামাজিক অনুষ্ঠান। হিন্দু সমাজত ব্ৰাহ্মণ সকলৰ মাজত থকা উপনয়নৰ ব্যৱস্থাৰ দৰে অথবা খ্ৰীষ্টান ধৰ্মালম্বী লোকসকল মাজত থকা ‘ব্যাপ্তিজিম’ ব্যৱস্থাৰ দৰে পৰম্পৰাগত চাওঁতাল সমাজতো চাচো চৗতিয়ৗৰ অনুষ্ঠানৰ জৰিয়তে সন্তানক জাতিভূক্ত অথবা সমাজ ভূক্ত কৰা হয়। এই অনুষ্ঠানৰ সময়ত পৰিৱেশন কৰা বিন্‌তিকে চৗতিয়ৗৰ বিন্‌তি কোৱা হয়।

ভাঁণ্ডান বিন্‌তি ঃ

ভাঁণ্ডান শব্দৰ অসমীয়া সমাৰ্থ হ’ল শ্ৰাদ্ধ অনুষ্ঠান। এই অনুষ্ঠানত পৰিবেশিত বিন্‌তিক ভাঁণ্ডান বিন্‌তি কোৱা হয়।

কাৰাম বিন্‌তি ঃ

চাওঁতাল সমাজত দেৱ-দেৱীৰ মাজত অন্যতম দেৱতা হ’ল ‘কাৰাম’। এই অনুষ্ঠানক কেন্দ্ৰ কৰি ‘কাৰাম পূজা’ তথা কাৰাম উৎসৱ পালন কৰা হয়। শস্যৰ উৎপাদন বৃদ্ধি আৰু অপদেৱতাৰ কোপৰ পৰা ৰক্ষা পোৱাৰ বাবে চাওঁতাল সমাজত কাৰাম পূজা কৰা হয়। এই কাৰাম পূজা উপলক্ষে যি বিন্‌তি পৰিৱেশন কৰা হয় তাকেই কাৰাম বিন্‌তি কোৱা হয়।

বাপ্‌লা বিন্‌তি ঃ

বিবাহ অনুষ্ঠানত পৰিবেশিত বিন্‌তিক বাপ্‌লা বিন্‌তি কোৱা হয়। এসময়ত বিবাহ অনুষ্ঠানৰ আচাৰ ৰীতি সম্পৰ্কীয় বিন্‌তি সমাজত বহুল ভাৱে প্ৰচাৰিত আছিল যদিও কৰ্মৰ

তাগিদাত তথা সময়ৰ অভাবত লাহে লাহে এই বিন্‌তি সমাজত এতিয়া প্ৰায় লুপ্ত প্ৰায়।

বিন্‌তিৰ সৈতে চাওঁতাল সমাজৰ ঐতিহ্য জড়িত হৈ আছে। প্ৰতিটো প্ৰকাৰৰ বিন্‌তিৰ শুভাৰম্ভ হয় সৃষ্টিতত্ত্বৰ কাহিনীৰ জৰিয়তে। পৃথিৱী সৃষ্টি, জীৱৰ সৃষ্টি, আদি পিতৃ-মাতৃ পিলচু হাড়াম-পিলচু বুঢ়ীৰ সৃষ্টি, তেওঁলোকৰ সতি সন্ততিসকলৰ মাজত বিবাহৰ নিয়ম সৃষ্টি আদি আটাইকেইবিধ বিন্‌তিতে পৰিৱেশন কৰা হয়। তাৰ পাছতে প্ৰকাৰ ভেদে বিন্‌তিৰ বিষয় ভিন্ন ভিন্ন হৈ পৰে।

এই বিন্‌তিসমূহত উল্লেখিত সৃষ্টিতত্ত্বৰ কাহিনী অনুসৰি সৃষ্টিৰ পূৰ্বে পৃথিৱী পানীৰে পূৰ্ণ আছিল। এই পানীৰ তলত আছিল মাটি। স্বৰ্গপূৰীৰ পৰা 'ঠাকুৰ জিউ' নামি আহি সদায় এই জলৰাশিত গা ধুইছিল। প্ৰতিবাৰেই নামি অহাৰ সময়ত তেওঁ এটি নতুন জলচৰ প্ৰজাতিৰ সৃষ্টি কৰিছিল। এনেদৰেই সেই জলৰাশি কেঁকোৰা, ঘৰিয়াল, মিছা মাছ, ৰাঘব মাছ, কেঁচু, কাছ আদি বিভিন্ন প্ৰকাৰৰ জলচৰ প্ৰাণীৰে পূৰ্ণ হৈ পৰিল। জলচৰ প্ৰাণীৰ সৃষ্টিৰ পাছত 'ঠাকুৰ জিউ' মানুহৰ সৃষ্টি কৰিবলৈ মনস্থ কৰিলে। ভবা মতেই কাম। সাগৰৰ তলৰ মাটি উঠাই তেওঁ দুটি মানৱ মূৰ্তি তৈয়াৰ কৰি তাত প্ৰাণ প্ৰতিষ্ঠা কৰাৰ আগমুহুৰ্ত্তত আকাশৰ পৰা 'সিঞ সাদম' অৰ্থাৎ সূৰ্য্যঘোড়া নামি আহি মূৰ্তি দুটা ভৰিৰে গুড়িয়াই ভাঙি পেলায়। নিজৰ পৰিশ্ৰম আৰু মনোকামনা পূৰ্ণ নোহোৱাৰ দুখত সিদ্ধান্ত গ্ৰহণ কৰিলে যে তেওঁ পুনৰ মানুহৰ সৃষ্টি নকৰে।

এদিন ঠাকুৰ জিউ গা ধোৱাৰ সময়ত বুকুৰ মলি একত্ৰিত কৰি সেই মলি দি এটি মতা চৰাই আৰু এটি মাইকী চৰাইৰ সৃষ্টি কৰিলে। মতা চৰাই নাম 'হাঁস' আৰু মাইকী চৰাইটোৰ নাম 'হাঁসিল' ৰখা হ'ল। চৰাই দুটি দেখাত খুব সুন্দৰ হোৱাত ঠাকুৰ জিউৰ মনত খুব আনন্দ লাগিল সেইবাবে ফু মাৰি তেওঁ চৰাই দুটাৰ শৰীৰত প্ৰানৰ সঞ্চাৰ কৰিলে। প্ৰান পাই চৰাই দুটি আকাশলৈ উৰি গ'ল আৰু চাৰিওফালে উৰি ফুৰিব ধৰিলে। চাৰিওফালে মাথো পানী। জিৰণি ল'বলৈ ক'তো কোনো ঠাই নথকাত উৰি উৰি চৰাই দুটি ঠাকুৰৰ হাতত আহি পৰিল। সেই সময়তে স্বৰ্গপুৰীৰ পৰা চিং বঙ্গা ঘোঁড়াৰ ৰূপত পানী খাবলৈ তললৈ নামি আহিল। পানী খোৱা সময়ত তেওঁৰ মুখৰ পৰা ফেন বাহিৰ হৈ সেই ফেন পানীত ভাহিবলৈ আৰম্ভ কৰিলে। ঠাকুৰৰ কথা অনুসৰি চৰাই দুটিয়ে সেই ফেনৰ ওপৰত আশ্ৰয় গ্ৰহণ কৰিলে। ভাসমান

সেই ফেনৰ সৈতে চৰাইদুটিয়েও স্থান পৰিবৰ্তন কৰি ঘূৰি ফুৰিব ধৰিলে। এনেদৰে ঘূৰি ঘূৰি সিহতে মনত আনন্দ পালেও খাদ্যৰ অভাৱত সিহত পুনৰ ঠাকুৰৰ শৰণাপন্ন হ'ল। তেতিয়া ঠাকুৰে স্থলভূমিৰ প্ৰয়োজন অনুভৱ কৰিলে। তেওঁ সেয়েহে তেওঁৰ দ্বাৰা সৃষ্ট জলচৰ প্ৰাণী সমূহক এটি এটিকৈ মাতি আনি পানীৰ তলৰ পৰা মাটি উঠাবলৈ নিৰ্দেশ দিলে। কিন্তু সকলো চেষ্টাই বৃথা হ'ল কাৰণ মাটি উঠোৱাৰ সময়ত সব মাটি পানীত গলি যায়। ঠাকুৰে ভাবিবলৈ ধৰিলে। সৰ্বশেষত ঠাকুৰে কেঁচুক মাটি উঠাবলৈ নিৰ্দেশ দিলে। কেঁচুই চৰ্ত সাপেক্ষে মাটি উঠাবলৈ ৰাজি হ'ল। চৰ্ত হ'ল কাছই পানীৰ ওপৰত ভাহি থাকিব লাগিব। ঠাকুৰে কেঁচুৰ চৰ্ত মানি লৈ কাছক মাতি পানীৰ ওপৰত স্থিৰ হৈ ভাহি থাকিবলৈ নিৰ্দেশ দিলে। কথা মতেই কাম। তাৰ তিনিখন ভৰি শিকলীৰে বান্ধি দিয়া হ'ল। কেঁচুই তেতিয়া কাছৰ পিঠিত নেজ ৰাখি পানীৰ তলত গৈ মাটি খোৱা আৰম্ভ কৰিলে আৰু সেই মাটি বিষ্ঠা ৰূপত বাহিৰ হৈ কাছৰ ওপৰত জমা হ'ব ধৰিলে। এইদৰে কৰোতে কৰোতে কাছৰ পিঠি মাটিৰে পূৰ্ণ হ'ল। ঠাকুৰে তেতিয়া এখন মৈ ৰে কাছৰ পিঠিৰ মাটি মৈয়াই দিলে। যিবোৰ ঠাই টিপৰ দৰে ওখ হৈ থাকিল সেইবোৰ পাহাৰ হ'ল। তাৰ পাছত সমতল মাটিত ঠাকুৰে 'সিৰোম' নামৰ এবিধ ঘাঁহৰ বীজ ৰোপণ কৰিলে। তাৰপৰাই দূৰৰি বনৰ সৃষ্টি হ'ল। তাৰ পাছত এই মাটিত তেওঁ ক্ৰমশ 'কৰম', শাল, মহুৱা, প্ৰমুখ্যে আন আন গছ-গছনীৰ সৃষ্টি কৰিলে।

হাঁস-হাঁসিল চৰাই দুটিয়ে 'সিৰোম' গছৰ ওপৰত বাহ সজালে। এদিন হাঁসিলে সেই বাহত দুটি কণী পাৰিলে। নিৰ্দিষ্ট সময়ত সেই কণীৰ পৰা দুটি মানৱ শিশুৰ জন্ম হ'ল। এটি ল'ৰা, আনটো ছোৱালী, কিন্তু এই মানৱ শিশুদুটিক ক'ত ৰখা হ'ব বা কি খুওৱা হ'ব সেই লৈ চিন্তিত হৈ হাঁস-হাঁসিলে বিলাপ কৰিব ধৰিলে। হাঁস-হাঁসিলৰ বিলাপ শুনি ঠাকুৰ জিউ তেওঁলোকক মানৱ শিশুদুটিৰ বাবে স্থান নিৰ্দ্ধাৰণৰ নিৰ্দেশ দিলে। নিৰ্দেশ মতে হাঁস-হাঁসিল পশ্চিমৰ পিনে উৰি গৈ এটুকুৰা ঠাই নিৰ্দ্ধাৰণ কৰিলে। এই স্থানৰ নামেই হ'ল হিহিড়ী পিপিড়ী। তেওঁলোকে উক্তস্থানৰ কথা ঠাকুৰ জিউক কোৱাত ঠাকুৰ জিউ মানৱ শিশু দুটি উক্ত স্থানলৈ স্থানান্তৰ কৰাৰ নিৰ্দেশ দিয়ে আৰু নিৰ্দেশ মৰ্মে মানৱ শিশুদুটিক পিঠিত উঠাই হাঁস-হাঁসিল উক্ত স্থানলৈ লৈ আহে আৰু তেওঁলোকক তাত ৰাখি হাঁস-হাঁসিল অন্তৰ্ধান হয়।

ঠাকুৰ জিউৰ বাৰ্তাবাহক লিতাগোসাঁইৰ ওপৰত এই মানৱ শিশু দুটিৰ পৰিচৰ্যাৰ ভাৰ

ন্যস্ত কৰা হ'ল। শিশু দুটি ক্ৰমান্বয়ে 'সুমতু বুকচ' আৰু 'শ্যামা' ঘাহৰ দানা খাই ডাঙৰ হ'ব ধৰে। তেওঁলোক লাহে লাহে যৌৱন প্ৰাপ্ত হ'ল। তেওঁলোকৰ মাজত তেতিয়ালৈকে কোনো লজ্জাবোধ নাছিল বাবে তেওঁলোক উলংগ হৈয়ে কটাইছিল।

এদিন লিতাগোসাঁই তেওঁলোকক হাঁণ্ডি প্ৰস্তুত কৰিব শিকালে আৰু ক'লে যে এই হাঁণ্ডি পান কৰাৰ আগত যেন প্ৰতিবাৰে অকণমান হাঁণ্ডি লিতাগোসাঁইৰ নামত উছৰ্গা কৰা হয়। সেই মৰ্মে আদি মানৱ পিলচু হাড়াম আৰু পিলুচ বুঢ়ীয়ে হাঁণ্ডি প্ৰস্তুত কৰি লিতাগোসাঁইৰ নামত অলপমান হাঁণ্ডি উছৰ্গা কৰি প্ৰথমবাৰৰ বাবে হাঁণ্ডি পান কৰিলে আৰু সেই হাঁণ্ডিৰ নিচাৰ ৰাগিত প্ৰথমবাৰৰ বাবে দৈহিক ভাবে মিলিত হয়।

পিচদিনা ৰাতিপুৱা লিটাগোসাঁই আহি তেওঁলোকক মতাত তেওঁলোকৰ প্ৰথম লজ্জাবোধ অনুভৱ হ'ল। দেহত কেনো আভৰণ নাই। তেওঁলোকে ক'লে যে তেওঁলোকে হাঁণ্ডিৰ নিচাত আগদিনা ৰাতি নিষিদ্ধ কামত লিপ্ত হৈছে। সেইবাবে তেওঁলোক তেওঁৰ সন্মুখত আহিব নোৱাৰিব। কিন্তু এই সকলোবোৰ যিহেতু লিতাগোসাঁইৰ পৰামৰ্শ মতেই হৈছিল সেইবাবে তেওঁলোকক আস্বস্ত কৰাৰ বাবে তেওঁ ক'লে যে যি হৈছে ভালেই হৈছে। তোমালোকে কোনো বেয়া কাম কৰা নাই। তাৰ পাছত তেওঁ নিজেই লাজ নিবাৰণৰ বাবে বটগছৰ পাত আনি দিলে। সেই পাত চিলাই কৰি পিন্ধি তেওঁলোক লিতাগোসাঁইৰ সন্মুখত উপস্থিত হ'ল।

পৰবৰ্তী সময়ত পিলচু হাড়াম আৰু পিলচু বুঢ়ীৰ সাতটি ল'ৰা আৰু সাতজনী ছোৱালী সন্তানৰ জন্ম হয়। মাৰাংবুড়ু এ এই ল'ৰা-ছোৱালীসকলক 'খেড়ওবাৰ' জাতি হিচাপে অভিহিত কৰে। ল'ৰাছোৱালীসকল ডাঙৰ হৈ এসময়ত যৌৱনপ্ৰাপ্ত হয়।

এদিন পিলচু হাড়াম আৰু পিলচু বুঢ়ীয়ে ঠিক কৰিলে যে বংশবৃদ্ধিৰ বাবে তেওঁলোকৰ পৰস্পৰৰ মাজত বিয়া পতাৰ দৰকাৰ। সেইবাবে তেওঁলোকক একেলগে ৰাখিব পৰা নাযাব। সেইবাবে তেওঁলোকে ল'ৰা আৰু ছোৱালীবোৰক বেলেগ কৈ ৰখাৰ ব্যৱস্থা কৰিলে যাতে তেওঁলোকৰ মাজত দেখা সাক্ষাৎ নহয়। পিলচু হাড়াম ল'ৰা কেইজনক লৈ প্ৰায় চিকাৰলৈ গৈছিল। আনহাতে পিলচু বুঢ়ীয়ে ছোৱালী কেইজনীক লৈ জংঘলত শাক-পাত আদি উঠাবলৈ গৈছিল। এনেদৰে ল'ৰাকেইজনে এদিন 'খাণ্ডেৰায়' জংঘলত চিকাৰ কৰিবলৈ যায় আৰু

ছোৱালীবোৰে ‘সুডুকুচ’ জংঘলত শাক উঠাবলৈ যাওঁতে ভুলক্রমত ‘চাঁপাকিয়া’ বটবৃক্ষৰ তলত মুখামুখি হয়। ঠাকুৰ জিউৰ লীলাত কোনেও কাকো চিনি নাপালে। তেওঁলোক তাৰ পাছত নৃত্য গীতত মত্ত হয় আৰু পৰস্পৰৰ মাজত প্ৰেমৰ উদ্ৰেক হয়। ডাঙৰ ল'ৰাজনে ডাঙৰ ছোৱালী, দ্বিতীয় ল'ৰাজনে দ্বিতীয় ছোৱালীজনী আৰু এনেদৰে সৰু ল'ৰাজনে সৰু ছোৱালীজনী পচন্দ কৰে। এই কথা বুজিব পাৰি পিলচু হাড়াম আৰু পিলচু বুঢ়ীয়ে তেওঁলোকক বিয়া দিয়াৰ মনস্থ কৰি সাতটি ঘৰ বনাই তেওঁলোকৰ মাজত বিবাহ সম্পন্ন কৰায়।

কালক্রমত তেওঁলোকৰো সতি-সন্ততীৰে ঠাইখিনি ভৰি পৰে। তাকে দেখি পিলচু হাড়াম আৰু পিলচু বুঢ়ী চিন্তিত হয়। এবাৰ ভাই-ভনীৰ মাজত ঘটনাৰ পাকচক্রত পৰি বিয়া হৈ গৈছে, গতিকে ভৱিষ্যতে যাতে একে ঘটনাৰ পুনৰাবৃত্তি নহয় সেইবাবে তেওঁলোকক সাতটি ভিন্ন গোত্ৰত বিভক্ত কৰি তেওঁলোকৰ মাজত বিভিন্ন পদবী বিভক্ত কৰি দিয়ে যেনে — হাঁসদা, মুৰ্মু, কিস্কু, হেমব্ৰম, মাৰ্দি, চোৰেণ আৰু টুডু। লগতে নিয়ম বান্ধি দিয়া হ'ল যে এক গোত্ৰৰ ল'ৰা ছোৱালীৰ মাজত আৰু কেতিয়াও বৈবাহিক সম্পৰ্ক স্থাপন নহ'ব।[৭৪]

সকলো ধৰণৰ বিন্‌তিতে সৃষ্টিতত্ত্বৰ কাহিনী এই পৰ্য্যায়লৈ একেই থাকে। ইয়াৰ পাছত বিন্‌তি অনুযায়ী কাহিনীৰ ধাৰা অন্যধৰণৰ হোৱা দেখা যায়। যেনে — কাৰাম বিন্‌তিৰ ক্ষেত্ৰত সৃষ্টিতত্ত্বৰ কাহিনীৰ পাছত কাৰ্ম-ধাৰ্মুৰ কাহিনী ব্যাখ্যা কৰা হয়। চৌতিয়াঁৰ বিন্‌তিৰ ক্ষেত্ৰত বিবাহৰ নিয়ম নিৰ্দিষ্টকৰণ কৰা হোৱাৰ পাছত হিহিড়ী পিপিড়ীত তেওঁলোকৰ বিশাল বংশ বৃদ্ধি হোৱাত হিহিড়ী পিপিড়ীৰ পৰা খোজকামান, হাড়াতা, সাসাংবেডাহৈ চায়-চাম্পালৈ অহাৰ কাহিনী বৰ্ণনা কৰা হয়। বিন্‌তিগুৰুৱে “শিকাৰ ভূম'ৰ কাহিনী উল্লেখ কৰি কাহিনী শেষ কৰে।

ভাণ্ডান বিন্‌তিৰ ক্ষেত্ৰত সৃষ্টিতত্ত্বৰ কাহিনীৰ পাছত পূৰ্বপুৰুষৰ বাসভূমি যেনে হিহিড়ী পিপিড়ী, খোজকামান, হাড়াতা, সাসাংবেডা, চায়-চাম্পা হৈ বিতৰি ঘুটুত বসবাসৰ বৰ্ণনা থাকে। জমসিম বিন্‌তিৰ ক্ষেত্ৰত এটি প্ৰাক সৃষ্টি কাহিনীৰ বৰ্ণনা থাকে য'ত স্বৰ্গ, মৰ্ত্য আৰু বিভিন্ন দেৱ-দেৱীৰ কাহিনী বৰ্ণনা কৰা হয়।

গুৰুভেদে এই বিন্‌তিৰ বৰ্ণিত কাহিনীৰ সামান্য হেৰফেৰ স্বাভাৱিক যদিও পিলচু হাড়াম আৰু পিলচু বুঢ়ী লগতে তেওঁলোকৰ সাত ল'ৰা ছোৱালীৰ কাহিনীৰ কোনো অমিল

দেখা পোৱা নাযায়। বিন্‌তি হ'ল চাওঁতাল জনগোষ্ঠীৰ বেদ স্বৰূপ। এই বিন্‌তিৰ মাজতে তেওঁলোকৰ সামাজিক, সাংস্কৃতিক আৰু ধৰ্মীয় অনুশাসন অন্তৰ্নিহিত হৈ আছে। আজিও এই অনুশাসনেই পালন কৰি আহিছে যদিও সভ্যতাৰ সৈতে তাল মিলাই চলিব গৈ কিছু পৰিবৰ্তন হোৱাতো নিতান্তই স্বাভাৱিক।

সাঁথৰ (কুদুম) ঃ

লোক সাহিত্যত সাঁথৰে এক বিশিষ্ট স্থান অধিকাৰ কৰি আহিছে। সেয়েহে ইয়াৰ উৎপত্তি সবাতোকৈ প্ৰাচীন বুলি ভবা হয়। পণ্ডিতসকলে মহাভাৰতৰ বুকুতেই প্ৰথম ''সাঁথৰ''ৰ সৃষ্টি হৈছিল বুলি মন্তব্য কৰাৰ উল্লেখ পোৱা যায়। কিয়নো মহাভাৰতত যুধিষ্ঠিৰক ধৰ্মই সাঁথৰৰ যোগেদিয়েই প্ৰশ্ন কৰিছিল। ধৰ্মই যুধিষ্ঠিৰক প্ৰশ্ন কৰিছিল —

> ''কা বাৰ্তা ? কিমাশ্চৰ্যম ?
> কঃ পন্থা ? কস্য মোদতে ?
> ইতি মে চতুৰঃ প্ৰশ্নান
> উত্তৰং দড়া জলং পীৰ।''[৭৫]

সাঁথৰবোৰ যথেষ্ঠ বুদ্ধি উদ্দীপক কৌশল যাৰ যোগেদি মানুহৰ বুদ্ধিমত্তাৰ পৰীক্ষা কৰা হয়। লগতে ইয়াত নিহীত হৈ থাকে ৰহস্য আৰু ঔৎসুকতা। ড° সত্যেন্দ্ৰ নাথ শৰ্মাই সাঁথৰ সম্বন্ধে উল্লেখ কৰিছে — ''সাঁথৰবিলাক জন সাধাৰণ আৰু কেতিয়াবা কেতিয়াবা পণ্ডিতৰো সহজ বুদ্ধিজাত ধেমালী। অনেক সাঁথৰত কল্পনাৰ স্ফুৰণ, কাব্যশ্ৰীৰ স্পৰ্শ আৰু অনুশ্ৰী আদি শব্দ লংকাৰৰ ব্যঞ্জনা দেখিবলৈ পোৱা যায়।''[৭৬]

ফুলকুমাৰী কলিতাই সাঁথৰ সম্বন্ধে এনেদৰে লিখিছে —

> *''হেয়ালিৰ ছন্দ'ত পণ্ডিত ড° সৰ্বেশ্বৰ ৰাজগুৰুদেৱে কৈছে — ''সাঁথৰ হৈছে মানুহৰ বুদ্ধি আৰু জ্ঞান পৰীক্ষা কৰিবৰ কাৰণে কোৱা গুপ্ত অৰ্থ থকা এক বা একাধিক ফাঁকি থকা কথা, ই প্ৰশ্নসূচকো হ'ব পাৰে বা বিৱৰণমূলকো হ'ব পাৰে। ভাৰতবৰ্ষত ঋকবেদত ঋষিমুনি সকলৰ মাজত যজ্ঞস্থলীত অনুষ্ঠিত ব্ৰহ্মোদ্যসমূহ; উপনিষদৰ কিছু সংখ্যক বাদ বিবাদত, মহাভাৰতত যক্ষৰূপী*

ধৰ্ম আৰু ধৰ্মৰাজ যুধিষ্ঠিৰৰ মাজত হোৱা প্ৰশ্ন-প্ৰশ্নোত্তৰত জাতকমালাত যক্ষৰ প্ৰশ্নসমূহত (পঞ্‌হ) সাঁথৰৰ প্ৰতিধ্বনি শুনা যায়। পাশ্চাত্যত সাঁথৰৰ প্ৰচলনও অতি প্ৰাচীন। ইংৰাজীত সাঁথৰৰ প্ৰতিশব্দ হ'ল Riddle অৰ্থাৎ ইয়াৰ অৰ্থ উপদেশ দিয়া। পাশ্চাত্যৰ পণ্ডিতৰ মতে কোনোবাই যদি সাঁথৰৰ প্ৰাচীনতাৰ প্ৰমাণ কৰিব বিচাৰে তেনেহ'লে প্ৰাচীন বেবিলনৰ বিদ্যালয়ৰ পাঠ্য হিচাবে Riddle ৰ প্ৰচলন থকা বুলি ক'ব পাৰি — "The oldest Riddles on records are school text from Babylone"। প্ৰাচীন মানৱৰ শৌৰ্য্য-বীৰ্য্য প্ৰদৰ্শনৰ, নিজৰ অস্তিত্ব নিৰূপনৰ অন্যতম উপায় বাহুযুদ্ধৰ নিচিনা মানুহৰ বুদ্ধি-বৃত্তি আৰু চিন্তাশক্তিৰ অন্যতম কৌশল আছিল সাঁথৰ বা ধাঁধাৰ অৱলম্বনত অনুষ্ঠিত বাকযুদ্ধ। ঠাইবিশেষে সাধাৰণতে বিবাহ, মৃত্যু, অনাবৃষ্টি আদিত, পাত্ৰ-পাত্ৰী নিৰ্বাচনৰ ক্ষেত্ৰত বুদ্ধি বৃত্তি পৰীক্ষাৰ কাৰণে সাঁথৰ ভঙা প্ৰথাটোৱে আছিল উত্তম উপায়।..... দেশ ভেদে সাঁথৰ বা ধাঁধাৰ নাম ভিন্ ভিন্। হিন্দীত পহেলি, বুজৌভাল, ভুল্‌ভুলাইয়া, মাৰাঠী ভাষাত উখানা, আহনা, উমান, কোহাড়া, কোড়ে বয়ানা, সিন্ধীত উখানি, পাঞ্জাৱীত পহেলি, ভজা, গুজৰাটী ভাষাত উখানো বা উখানু, কোহভ্যা, আথিয়ানু, কোডু আৰু উড়িয়া ভাষাত পহেলি শব্দই সাঁথৰকে বুজায়।..... যিকোনো সমাজৰ সমাজতাত্ত্বিক দিশ অধ্যয়নৰ অপূৰ্ব আহিলা হ'ল সাঁথৰ। লোক সাহিত্যৰ প্ৰায় অন্যান্য শাখাৰ নিচিনা সাঁথৰ বা ধাঁধা সৃষ্টিৰ আঁৰত থাকে মানুহৰ বাস্তৱ জীৱনৰ অভিজ্ঞতা আৰু মননশীলতা — "ধাঁধাৰ বিষয়বস্তু নিৰ্বাচনে যেমন বাস্তব জীৱনেৰ প্ৰত্যক্ষ অভিজ্ঞতাৰ প্ৰয়োজন, তেমনেই অভিজ্ঞতা লব্ধ বিষয়টি মনোজগতেৰ সমৰ্থন লাভ কৰাও আবশ্যক" (আশুতোষ ভট্টাচাৰ্য্য)। সাধাৰণতে মানুহৰ অতি পৰিচিত আৰু অতি সহজে ঢুকি পোৱা বিষয় বস্তুৰ প্ৰতিহে সাঁথৰ সজাগ। লগতে আকৃতি আৰু প্ৰকৃতিত বিশেষ বিশেষত্ব থকা বিষয় বস্তুইও মানুহৰ দৃষ্টি আকৰ্ষণ কৰে।)[৭৭]

প্ৰাচীন অলৌকিকতাৰ দিনত মানুহে বহুতো কথাই পোনপটীয়াকৈ নকৈ আওপকীয়াকৈ কৈছিল আৰু সেইবাবেই হয়তো এই সাঁথৰবোৰৰ সৃষ্টি হৈছিল। চাওঁতাল ভাষাত সাঁথৰক 'কুদুম' বুলি কোৱা হয়। জীৱন আৰু জীৱিকাৰ সৈতে সংপৃক্ত এই সাঁথৰ বা কুদুমবোৰ চাওঁতালী সাহিত্যৰ বিশিষ্ট অংগ। এই কুদুমবোৰত চাওঁতাল চহা জীৱনৰ বিভিন্ন বিষয়সমূহক সৰল কাব্যিক ৰূপত তুলি ধৰা হয়। অসমৰ চাওঁতাল সমাজতখনতো যথেষ্ট পৰিমাণে সাঁথৰ অথবা কুদুমৰ ব্যৱহাৰ পৰিলক্ষিত হয়। চাওঁতাল সমাজত 'কুদুম কুঁড়িৎ' বুলি আৰম্ভ কৰি কুদুম কোৱা নিয়ম। উদাহৰণ স্বৰূপে—

কুদুম কুঁড়িৎ কুঁড়িৎ
চটৰে গিদি তুকী লঃকান
ফেডৰে হাড়াম বুড়হিকিন ৰূপড়কান - হুকী আৰ কুলকা।[৭৮]

অৰ্থ ঃ কুদুম কুঁড়িৎ কুঁড়িৎ
ওপৰত শগুণৰ বাহা পোৰে
তলত বুঢ়াবুঢ়ি গল্প কৰে — হুকা আৰু চিলিম

বহুতো কুদুমৰ আৰত জনশ্ৰুতিমূলক কাহিনীও লুকাই থাকে। চাওঁতালসমাজত তেনেকুৱা এটা জনশ্ৰুতি হ'ল — কেঁকোৰাৰ ঠেংৰ সৈতে জড়িত।

এবাৰ এজন গৰখীয়াই গৰু চৰাবলৈ গৈ এটা গৰু হেৰুৱালে। গৰাকীয়ে সেয়া জানিব পাৰি প্ৰচণ্ড ক্ষোভত হেৰুৱা গৰুটো বিচাৰি আনিব ক'লে। হাবিয়ে জংগলে গৰু বিচাৰি চলাথ কৰিলে কিন্তু কোনো সন্ধান নাপাই এটি জুৰিৰ পাৰত উপস্থিত হ'ল। লঘোণে, ভোকে ক্লান্ত হৈ সি খাবৰ বাবে জুৰিৰ পৰা কেইটামান কেঁকোৰা ধৰি জুৰিৰ পাৰত পুৰি খালে। তাৰ পাছত ছাতিটো খুলি জুৰিৰ পাৰত পুতি থৈ পুনৰ গৰু বিচাৰিবলৈ ওলাল। দূৰৰ পৰা এটা বাঘ গৰখীয়াৰ এই সমস্ত কৰ্ম লক্ষ্য কৰি আছিল। কিন্তু গৰখীয়াৰ হাতত লাঠি আৰু ছাতি দেখি আক্ৰমণৰ সুবিধা কৰিব পৰা নাছিল। বাঘটোৱে আহি পুতি থোৱা ছাতিটোক সুধিলে — 'এই একভৰি ৰালা, দুই ভৰি ৰালা ক'ত গ'ল"। ছাতিয়ে উত্তৰ দিলে — 'দহ ঠেং থকাক খাই এই মাত্ৰ সি চাৰি ঠেং থকাক বিচাৰি গ'ল।" এই কথা শুনি বাঘে ভাবিলে যে মানুহজনে যিহেতু দশ ঠেং থকাটোক খাই চাৰি ঠেং থকাটোক বিচাৰি গৈছে

তাৰ মানে মোৰো যিহেতু চাৰি ঠেং আছে গতিকে হয়তো মোকেই বিচাৰি গৈছে। গতিকে ইয়াত আৰু থকা নাযাব কৈ বাঘটো তাৰ পৰা পলাই গ'ল। [৭৯]

কুদুমৰ বিষয়বস্তু সম্বন্ধে আলোচনা কৰিলে দেখা যায় গাওঁলীয়া জীৱনৰ সৈতে সংপৃক্ত বিভিন্ন বিষয়বস্তু, প্ৰকৃতি আৰু জীৱজগৎক লৈ এই সমূহ ৰচিত আৰু এই কুদুম সমূহ সদায় বাস্তৱ জীৱনৰ লগত হে সম্পৰ্কিত; কল্পজগতৰ সৈতে নহয়। এই কুদুমৰ জৰিয়তে অতি সাধাৰণ এটি বস্তু বা বিষয়ক কৌতুহল দীপ্ত তথা ৰসাল কৰি তোলা হয় সেয়েহে গাওঁলীয়া সমাজত কুদুম লোক শিক্ষাৰ বাহক হিচাপে ব্যৱহৃত হোৱা দেখা যায়। বয়োজ্যেষ্ঠ সকলে কুদুমৰ জৰিয়তে তেওঁলোকৰ দীৰ্ঘদিনীয়া অভিজ্ঞতা নতুন চামৰ মাজত বিতৰণ কৰে। যদিওৱা কুদুম কোনো উপদেশ বা নীতি শিক্ষাৰ বাহক নহয় তথাপি এটা অতি পৰিচিত বস্তুক ৰূপকৰ জৰিয়তে তুলি ধৰাৰ ফলত এফালে যেনেকৈ বিষ্ময়ৰ উদ্ৰেক হয় আনফালে ঠিক তেনেকৈ ঔৎসুকতা বঢ়ায় আৰু শিশুসকলে এই সম্বন্ধে জানিবলৈ আগ্ৰহ প্ৰকাশ কৰে। কুদুমৰ প্ৰকাশভংগীত কোনো নিৰ্দিষ্ট নিয়ম নাথাকে। গদ্য, পদ্য, মিত্ৰাক্ষৰ বা অমিত্ৰাক্ষৰ যিকোনো ধৰণেই কুদুম কোৱা হয়। কিন্তু প্ৰায় ক্ষেত্ৰতে এটি ছন্দময় ধাৰাত কুদুম কোৱা হয়। এই কুদুমবোৰত সাধাৰণতে তিনিৰ পৰা চাৰিটা পদ থকা দেখা যায়। চাওঁতাল সমাজৰ জীৱনপ্ৰবাহৰ নিখুত ছবি তুলি ধৰি এই কুদুমবোৰে চাওঁতালী সাহিত্য আৰু সংস্কৃতিক যথেষ্ট সমৃদ্ধিশালী কৰিছে। তলত অসমৰ চাওঁতাল সমাজত বহুল ভাৱে প্ৰচলিত কেইটামান কুদুম উদাহৰণ স্বৰূপে আগবঢ়োৱা হ'ল। যথা —

ক) কুদুম কুঁড়িৎ কুঁড়িৎ
ৰাপুত অড়াঃৰে
কঃ ক তোপোৎ আ ভাদ ভাদ।
তেলা-খৗজৗড়ি আতা।[৮০]

অৰ্থঃ কুদুম কুঁড়িৎ কুঁড়িৎ
বগলীৰ জাক ভঙা ঘৰত
লুটিপুতি কাজিয়া কৰে
উত্তৰ - মুড়ি ভাজা

খ) কুদুম কুঁড়িৎ কুঁড়িৎ

দুলৌড় কাতেক হেম কিদিঞা

বানাৰ তি তেক থাপা কিদিঞা

তেলা - তুমদাঃ।[৮১]

অৰ্থঃ কুদুম কুঁড়িৎ কুঁড়িৎ

ভালপাই কোলাত ল'লে

দুই হাতে চৰ মাৰিলে

উত্তৰ - মাদল

গ) কুদুম কুঁড়িৎ কুঁড়িৎ

জেল বৗনুঃ তায় জাং মেনা তায়

পুনয়া গেতায় কাটা

গিদৗৰ পিদৌৰ হাড়াম দুডুম

ঝতগে তায় পেড়া।

মা লৗইয়ে গৰম আয়ো

হাকো কানায় স্যে মেৰম?

তেলা - পাৰকম।[৮২]

অৰ্থঃ কুদুম কুঁড়িৎ কুঁড়িৎ

মাংস নাই হাড় মাথো

চাৰিখন মাত্ৰ ভৰি

ল'ৰা ছোৱালী বুঢ়া বুঢ়ী

সকলো তাৰ আপোন

কোৰা চোন আইতা কি হ'ব

গৰু না ছাগল

উত্তৰ - খাটিয়া

ঘ) কুদুম কুঁড়িং কুঁড়িং

চেতাম ৰে মা চুন পোতাও

ইনী লাতাৰ ৰে মা ৰিড়িম দাঃ

ইনী লাতাৰ ৰে মা সনা ডোম্বোঃ

তেলা - বেলে।[৮৩]

অৰ্থঃ কুদুম কুঁড়িং কুঁড়িং

ওপৰত চূণ দিয়া

তাৰ তলত পানী

তাৰ তলত সোনাৰ গোলা

উত্তৰ - কণী

ঙ) কুদুমৰে কুঁড়িং কুঁড়িং

চেতান খনে ঞুৰ এনা

আয়োগো বাবাগো বতৰগে

নওয়া অকা দিশম ৰেয়াঃ কাথা

ঝত গত গুটিক তলকেৎ লেয়া বাছা

মা লৗই মে বৗবু আপাত

দাৰোগা কানায় স্যে পুলিস?

তেলা ঃ হাকো সাব চাপাৎ জাল।[৮৪]

অৰ্থঃ কুদুম কুঁড়িং কুঁড়িং

ওপৰৰ পৰা পৰি কেকাই

ও মা ও বাবা

এইয়া যে কোন দেশৰ কথা

সকলোকে ইমান সহজে বান্ধিলি বাছা

কোৰাচোন সোনাৰ বাবা

দাৰোগা নে পুলিশ

উত্তৰঃ মাছ ধৰা জাল।

চ) কুদুম কুঁড়িৎ কুঁড়িৎ
দাৰে বীনুঃ ত্তীৰ বীনুঃ
ৰেহেৎ বীনুঃ সেন্দেৎ বীনুঃ
আমথান ৰেম এ্ৰেলা গড়ম
একেন কেচ সাকাম
তেলা ঃ ভাঙো।[৮৫]

অৰ্থঃ কুদুম কুঁড়িৎ কুঁড়িৎ
গাছ নাই ডাল নাই
গোৰা নাই শিপা নাই
আকাশলৈ চোৰা ককা
চৰিওফালে মাথো পাত
উত্তৰ ঃ ঘূৰ্ণী বতাহ

প্ৰবাদ প্ৰবচন আৰু ফকৰা-যোজনা (মেনকাথা) ঃ

পৃথিৱীৰ জনগোষ্ঠীভেদে সকলোবোৰ লোকসাহিত্যত ফকৰা-যোজনাই এখনি বিশিষ্ট স্থান অধিকাৰ কৰি আছে। মানুহৰ অন্তৰৰ গভীৰ অৰ্থব্যঞ্জক ভাব ৰাশিক সংক্ষিপ্ত অথচ ৰসপূৰ্ণভাবে প্ৰকাশ কৰিবলৈ যাওঁতে, মানুহে ফকৰা-যোজনাৰ আশ্ৰয় লয়। ফকৰা-যোজনা হ'ল বাক্যালাপ মনোগ্ৰাহী কৰাৰ অন্যতম কৌশল। ইংৰাজীত ভাষা সাহিত্যত Proverb বুলি পৰিচিত ফকৰা-যোজনা, ভাৰতীয় ভাষাতো নানা ৰূপে, নানা নামে আত্মপ্ৰকাশ কৰি মানুহৰ মন জয় কৰি আহিছে। গুজৰাটত কাহানীয়া, বাঙালীত ছল্‌কি বা প্ৰবাদ,তেলেগুত চামেট্ বা শাস্ত্ৰম, কানাড়াত চাৰ্মিটে আৰু কোনো কোনো অঞ্চলত ইয়াৰ নাম লোকক্তি। সংস্কৃত ভাষাত ফকৰা-যোজনাৰ নাম 'সুভাষিতম্' বা 'আপ্তবাক্য'।[৮৬]

ফকৰা-যোজনাবোৰ হ'ল প্ৰত্যক জাতিৰ একোখন দাপোণ, য'ত প্ৰতিফলিত হয় একোটা জাতিৰ বৈশিষ্ট্য, চলন-ফুৰণ আৰু মানসিকতাৰ স্পষ্ট প্ৰতিচ্ছবি। পৃথিৱীৰ প্ৰায়

প্ৰত্যেক জাতিৰ বৃহত্তৰ সমাজ জীৱনৰ হুবহু প্ৰকাশৰ বাবে সকলো ধৰণৰ লোক সাহিত্যৰ তুলনা নাই যদিও ফকৰা-যোজনা বা প্ৰবাদ প্ৰবচনৰ মাজত প্ৰকাশ পোৱা পাৰিবাৰিক জীৱনৰ চিত্ৰখনি অতি স্পষ্ট।

যিকোনো জনগোষ্ঠীৰ মাজত প্ৰচলিত প্ৰবাদ প্ৰবচনবোৰ হ'ল দীৰ্ঘদিনীয়া সাংসাৰিক অভিজ্ঞতাৰ ফচল। এইবোৰ হ'ল সাংসাৰিক মানুহৰ সংসাৰ জীৱনৰ অভিজ্ঞতাৰ ফলশ্ৰুতি। সত্য কথাক সহজ সৰল ভাৱে উপস্থাপন কৰিবলৈ তথা যিকোনো যুক্তিপূৰ্ণ কথাক জোৰ দি উপস্থাপন কৰিবলৈও এই প্ৰবাদসমূহৰ গুৰুত্ব অপৰিসীম। লোক সাহিত্যৰ গৱেষক স্বৰ্গীয় অতুল চন্দ্ৰ বৰুৱাদেৱে কৈছে — 'যোজনা-ফকৰা বচন প্ৰবচনবোৰ হ'ল কথাৰ মছলা। ব্যঞ্জনত মছলাৰ দৰে এইবোৰৰ যথাযত ব্যৱহাৰে কোৱা কথা যুক্তিপূৰ্ণ আৰু অতি ৰঞ্জিত কৰি তোলে।”[৮৭] যি ভাষাত প্ৰবাদ প্ৰবচন কম, সেই ভাষা ৰুগ্ন আৰু দুৰ্বল বুলি কোৱা হয়। কাৰণ এই প্ৰবাদ প্ৰবচনসমূহৰ দ্বাৰা জনমানসৰ স্বৰূপ প্ৰকাশ পায়। এই প্ৰবাদ-প্ৰবচনসমূহত গ্ৰাম্য শব্দ বা অশ্লীল শব্দ যিয়েই নহওক কিয় সাৱলীল ভাবে ব্যৱহাৰ হয় কাৰণ বক্ৰোক্তি বা ব্যংগাত্মক কৌতুক আদিও এই প্ৰবাদ-প্ৰবচনত অন্তৰ্ভূক্ত হৈ থাকে। প্ৰবচনৰ সংজ্ঞা দিয়া দুৰূহ কাম। এই সন্দৰ্ভত উমেশ চেতিয়াই লিখিছে —

> *ড° প্ৰফুল্ল দত্ত গোস্বামীদেৱে কৈছে — “প্ৰবচন স্থিৰিকৃত বাগবৈশিষ্ট্য (Fixed Phrase) বিশিষ্ট একশ্ৰেণীৰ লোকবিদ্যা।” ইয়াৰ উপৰিও অসমীয়া সাহিত্যৰ লেখক ড° সত্যেন্দ্ৰ নাথ শৰ্মাদেৱে কৈছে যে প্ৰবচন বোৰ হৈছে — “প্ৰজ্ঞাৰ স্বতঃস্ফুৰ্ত প্ৰকাশ, জীৱনৰ টিপ্পনি আৰু জাতীয় মানসিকতা, জাতীয় ভাবধাৰা, জাতীয় আৱশ্যক অনাবশ্যকবোধ, জাতীয় সুখ-দুখৰ ধাৰণা। ডিম্বেশ্বৰ নেওগদেৱে কৈছে — বচন সাহিত্য জানিবা পূৰ্বৰ বিদ্যুৎ সমাজৰ, সংস্কৃত সূত্ৰ সাহিত্য, একেদৰে চমু, সাৰগৰ্ভ, আওৰাবৰ আৰু আবৃত্তি কৰিবৰ বাবে অত্যন্ত উপাদেয়।”*
>
> *চাৰ্ভেন্টিচে প্ৰবাদ প্ৰবচন সম্পৰ্কে বৰ সুন্দৰকৈ কৈছে - A proverb is a short sentence, founded on long experience জন ৰাছেলে কৈছে — ই হৈছে — “One man's art and all men's wisdom”.*[৮৮]

অসমৰ চাওঁতালসমাজখনতো প্ৰবাদ-প্ৰবচনৰ যথেষ্ট প্ৰয়োগ দেখা যায়। পুৰুষতকৈ মহিলাৰ সমাজত এই প্ৰবাদ প্ৰবচনৰ প্ৰয়োগ বেছি। সেয়েহে পুৰুষানুক্ৰমে নাৰীয়েই এই প্ৰবাদ প্ৰবচনসমূহ বহন কৰাৰ ক্ষেত্ৰত উল্লেখযোগ্য ভূমিকা গ্ৰহণ কৰি আহিছে। চাওঁতালসমাজত প্ৰবাদ-প্ৰবচন সমূহক মেনকাথা বুলি কোৱা হয়। অসমৰ চাওঁতাল সমাজত প্ৰচলিত কেইটামান মেনকাথা উদাহৰণ স্বৰূপে দাঙি ধৰা হ'ল। যথা —

ক) অকা লেকাম এ্যৰ আ, অনা লেকাম ইৰ আ।[৮৯]

অৰ্থ ঃ যেনে কৰ্ম তেনে ফল।

খ) একেন ঠিলি দ সাতে গেয়া[৯০]

অৰ্থ ঃ দাত নোহোৱা সাপৰ ফোচফোচনীয়ে সাৰ।

গ) জানুমতে জানুমগে সাহা হোয়োঃ[৯১]

অৰ্থ ঃ হুলেৰেহে হুল কাঢ়িব পাৰি।

ঘ) টাকা খান বাহু, দাকা খান কাঁহু [৯২]

অৰ্থ ঃ বগা ভাত দেখিলে কাউৰীৰ অভাব নাই।

ঙ) টিংকি বুটীম সেনঃ ৰেসে লোবোঃ খোদেম [৯৩]

অৰ্থ ঃ যত্ন কৰিলেহে ৰত্ন পায়।

চ) তাহেন ৰেমা হাটাঃ হাটাঃ বাং ৰেমা বাটাঃ বাটাঃ[৯৪]

অৰ্থ ঃ এলেহুৱাক ভাতে নোজোৰে।

ছ) দিনীম কোমড়ো মড়ে মাহা ৰে দয়, সাবঃ গেয়া[৯৫]

অৰ্থ ঃ এশ গৰু মাৰিলে বাঘৰো মৰণ।

জ) অল খন দ থুতি গে সৰেসা[৯৬]

অৰ্থ ঃ লেখাতকৈ শ্ৰুতিয়েই শ্ৰেষ্ঠ।

ঝ) বাহা হঁম তিয়ো গা, জানুমহঁ বাম পাটিঃ আ[৯৭]

অৰ্থ ঃ সাপো মৰক লাঠিও নাভাঙক।

ঞ) সিৎ ধাড়েতে পিঠী দ বাং ইমিনঃ গেয়া।[৯৮]

অৰ্থ ঃ এক হাতে তালি নাবাজে।

ট)   মচা কাথাগে সেবেলা, দাকা উতু দবাং সেবেলা [৯৯]

অর্থ ঃ আপোনাৰ ব্যৱহাৰে আপোনাৰ পৰিচয়।

ঠ)   সোজহে কাটুপতে গতম বাং ৰাকাপ আ[১০০]

অর্থ ঃ সিধা আঙুলীত ঘি নুঠে।

ড)   চেতান ৰং চহ ভিতৰি ভদৰ ভং [১০১]

অর্থ ঃ বাহিৰে ৰং চং ভিতৰি কোৰা ভাতুৰী

ঢ)   দিকু হঁ তাম পেড়া, জানুম হঁ তাম ঝান্টি [১০২]

অর্থ ঃ পৰ কেতিয়াও আপোন নহয়।

ণ)   আংগা তৰা কাথা চাংগা গেয়া [১০৩]

অর্থ ঃ কথাত কথা বাঢ়ে।

ভেনতা কাথা ঃ

মেন কাথা অর্থাৎ প্রবাদ প্রবচনৰ দৰে চাওঁতাল মৌখিক সাহিত্যত 'ভেনতা কাথা' নামৰ এক ধৰণৰ সাংকেতিক প্রকাশ ভংগী বিচাৰি পোৱা যায়। প্রজন্মৰ পৰা প্রজন্মলৈ মুখে মুখে বাগৰী অহা এনে বহু ভেনতা কাথা সময়ৰ সোঁতত লুপ্ত হৈ গৈছে যদিও এনে বহু ভেনতা কাথা আজিও চাওঁতাল সমাজত বিদ্যমান।

ক)   অত উঁটী [১০৪]

অর্থ ঃ গাহৰীৰ মাংস

খ)   অড়া গমকে [১০৫]

অর্থ ঃ স্ত্রী

গ)   অড়া দুয়ীৰ তিংগো [১০৬]

অর্থ ঃ বিয়া দিয়া

ঘ)   আৰাঃ দৌহড়ি [১০৭]

অর্থ ঃ সিপাহী

চ)   আৰা সাদাম কামসাও[১০৮]

অৰ্থ ঃ ঘৰত জুই লগা

ছ) ইনী হলাৎ গে[১০৯]

অৰ্থ ঃ একে ধৰণৰ

জ) কাৰাম বিৎ[১১০]

অৰ্থ ঃ উপবাস

ঝ) কাসমাৰ টটকো[১১১]

অৰ্থ ঃ বিবাহ

ঞ) খীৰচৌড়ি[১১২]

অৰ্থ ঃ খোৱা পানী

ট) খাটো চাগুবল[১১৩]

অৰ্থ ঃ পঠাৰ মাংস

ঠ) চিলকি ভিলকি উদুঃ[১১৪]

অৰ্থ ঃ ভয় দেখুৱা

ড) চেঁড়ে আৰলাস[১১৫]

অৰ্থ ঃ ডাইনি

ঢ) সমৰাজঠেন মুনিষঃ চালাঃ[১১৬]

অৰ্থ ঃ মৃত্যু

ণ) জেলেঞ হড়[১১৭]

অৰ্থ ঃ সাপ

ত) তহৎ হাড়া এতাম[১১৮]

অৰ্থ ঃ বিপদত পৰা

মন্ত্ৰ আৰু ঋৰ্ণী (মানতাৰ) ঃ

লোক সাহিত্যৰ আটাইতকৈ গুৰুত্বপূৰ্ণ অংশটোৱেই হৈছে মন্ত্ৰ। লোকতত্ত্ব বিদ সকলে মন্ত্ৰৰ পৰাই মৌখিক সাহিত্যৰ সৃষ্টি হৈছে বুলি ক'ব খোজে। কিয়নো চিকাৰজীৱি

সমাজখনে যেতিয়া সমাজ পাতি বাস কৰিবলৈ ধৰে তাৰ লগে লগেই মন্ত্ৰৰ উৎপত্তি হৈছিল বুলি ভাৰিব পাৰি। এই ক্ষেত্ৰত লীনা শৰ্মাৰ মতটোক সমৰ্থন কৰি ক'ব পাৰি যে অসহায় মানৱ সমাজ নিত্যনৈমিত্তিক জীৱনৰ দুখ যন্ত্ৰণাৰ পৰা পৰিত্ৰাণ পাবলৈ যেতিয়াই কোনো অলৌকিক শক্তিৰ আশ্ৰয় লৈছে তেতিয়াই তেওঁলোকে সেই শক্তিসমুহক আহ্বান কৰাৰ বাবে কিছুমান দুৰ্ভেদ্য শব্দ সমষ্টিৰ ব্যৱহাৰ কৰিছে। কালক্ৰমত এই প্ৰহেলিকাময় শব্দসমষ্টিয়ে মন্ত্ৰৰ ৰূপ পাইছে। ভাৰতবৰ্ষত মন্ত্ৰৰ ইতিহাস অতিকৈ প্ৰাচীন। [১১৯]

প্ৰফুল্লদত্ত গোস্বামীয়ে লিখিছে —

> *"সুপণ্ডিত চৈয়দ ইদ্ৰিছ শ্বাহৰ মতে যাদু বা ইন্দ্ৰজালৰ গুৰি মধ্য এচিয়াৰ মঙ্গলসকল। মঙ্গলসকলৰ পৰাই পুৰণি এচিৰিয়া/বেবিলনিয়াত থিত লয়হি। এচিৰিয়াৰ বিদ্যোৎসাহী অচুৰ বাণী পালে খৃঃপূঃ সপ্তম শতিকাত এটি পুথিভৰাল স্থাপন কৰে। এই ভঁৰালত যিবিলাক পোৰা মাটিৰ ফলি সংৰক্ষিত হৈছিল তাৰ বহুখিনিত পুৰণি মন্ত্ৰ আছিল। এইবিলাকৰ কিছুমান বৰ্তমান যুগত উদ্ধাৰ কৰা হৈছে। ফলিবিলাকত বহুতো দেও ভূতৰ উল্লেখ আছে। এওলোকক সন্তুষ্ট আৰু বশ কৰিবৰ বাবে ব্যৱস্থা আছে, শত্ৰুক বশ কৰিবৰ, অপায় অমংগল আঁতৰাবৰ আৰু ৰোগ নিৰাময়ৰ ব্যৱস্থা আছে।......বৌদ্ধ যুগতো মন্ত্ৰই সন্মানজনক স্থান লাভ কৰিলে। বৌদ্ধসকলে 'ধাৰণি' মন্ত্ৰ ইমানকৈ ব্যৱহাৰ কৰিছিল যে খেতিবাতিৰ অপায়-অমংগল আঁতৰাবৰ উদ্দেশে প্ৰয়োগ কৰা 'বজ্ৰ-লৌহ-তুণ্ড ধাৰণী' মন্ত্ৰ স্বয়ং বুদ্ধদেৱৰ মুখৰ পৰা ওলোৱা বুলি তিব্বতী পৰম্পৰাই ক'ব খোজে।"* [১২০]

প্ৰাচীন কালত প্ৰকৃতিৰ শক্তিসমূহৰ কোনো বাখ্যা বিচাৰি নাপাই এই সকলোবোৰৰ অন্তৰালত একোটা শক্তি বা দেও থকা বুলি আদিম মানৱে ধাৰণা কৰিছিল। সেইবাবে নিজৰ নিৰাপত্তা বিচাৰি এই দেওবোৰক সন্তুষ্ট কৰাৰ অৰ্থে পূজা-পাতলৰ ব্যৱস্থা তেওঁলোকে কৰিছিল কিন্তু এই পূজা-পাতল আছিল সাধাৰণ পূজা-পাতলতকৈ সূকীয়া। য'ত স্তুতিতকৈ বিভিন্ন ক্ৰিয়াকাণ্ডই হে প্ৰাধান্য পাইছিল। তেওঁলোকৰ ধাৰণা আছিল এই ক্ৰিয়াকাণ্ডসমূহ

নিয়াৰিকৈ সম্পন্ন কৰিব পাৰিলে এই দেওসমূহক বশীভূত কৰিব পৰা যায়। ভাৰতবৰ্ষত মন্ত্ৰৰ ইতিহাস অতিকৈ প্ৰাচীন সম্ভৱত ঋগ্বেদৰ পৰাই মন্ত্ৰৰ সৃষ্টি হৈছিল। বিভিন্ন নৈসৰ্গিক শক্তিসমূহক নিজৰ আয়ত্তাধীন কৰাই আছিল ঋগ্বেদৰ কৰ্মকাণ্ডত উল্লিখিত মন্ত্ৰ সমূহৰ মূল উদ্দেশ্য।[১২১]

লোক-সাহিত্যৰ অন্যান্য বিভাগ সমূহৰ দৰেই মন্ত্ৰ-সাহিত্য প্ৰজন্মৰ পৰা প্ৰজন্মলৈ মৌখিক ভাৱেই প্ৰবাহিত হৈ আহিছে। মন্ত্ৰ সাহিত্যক নিৰ্দিষ্ট কোনো সীমাৰ দ্বাৰা ভাগ কৰিব নোৱাৰি। জাগতিক জগতৰ প্ৰায় সকলো বিষয়বস্তুৰ ওপৰতেই মন্ত্ৰ পোৱা যায়। ভূত-প্ৰেত দূৰ কৰাৰ বাবে, ৰোগ-ব্যাধি নিৰ্মূল কৰাৰ বাবে, ধন-সম্পত্তি বৃদ্ধিৰ উদ্দেশ্যে, সন্মোহন, বশীকৰণ, শত্ৰুনাশ আদিৰ সকলো বিষয়ৰে মন্ত্ৰ মন্ত্ৰপুথিসমূহত পোৱা যায়। মন্ত্ৰৰ অলৌকিক শক্তিৰ সৈতে মানুহৰ বিশ্বাস সংপৃক্ত হৈ থাকে।[১২২]

চাওঁতাল সমাজত মন্ত্ৰক 'মান্তাৰ্' বুলি কোৱা হয়। এই 'মানতাৰ' সমূহ কিমান প্ৰাচীন সেয়া নিৰ্ণয় কৰা অতিকৈ দূৰূহ। এই মান্তাৰ্ সমূহো চাওঁতালি মৌখিক সাহিত্যৰ এক অপৰিহাৰ্য অংশ।

চাওঁতাল সমাজত 'মন্ত্ৰ' দুই ধৰণৰ। 'মন্ত্ৰ' আৰু 'ঝৰ্ণী'। ওঝা এজনে ৰোগীক বনৌষধি প্ৰয়োগ কৰাৰ আগতে 'মান্তাৰ্'ৰ দ্বাৰা ৰোগ নিৰাময়ৰ চেষ্টা কৰে। আনহাতে এই 'মান্তাৰ্' সমূহৰ সৈতে ওঝাই এক বিশেষ ধৰণৰ সুৰেৰে আন ধৰণৰ মন্ত্ৰ গায় সেইবোৰক 'ঝৰ্ণী' বুলি কোৱা হয়।

অসমৰ চাওঁতাল সমাজতো বিভিন্ন ৰোগ ব্যাধিৰ অন্তৰালত বিভিন্ন 'চাকেট বঙ্গা' অৰ্থাৎ দেওৰ প্ৰভাৱ থকা বুলি বিশ্বাস কৰা হয়। ইয়াৰ ওপৰি বিভিন্ন 'চাকেট বঙ্গা'ৰ তুষ্টি কৰণেৰে বিভিন্ন জাগতিক বিষয়সমূহৰ ওপৰত সিদ্ধিলাভ কৰিব পাৰি বুলিও লোক-বিশ্বাস প্ৰচলিত। প্ৰতিজন ওঝাৰেই নিজস্ব গুৰু থাকে। সেয়েহে মন্ত্ৰসমূহ গোৱাৰ সময়ত প্ৰতিজন ওঝাই তেওঁৰ গুৰুৰো আহ্বান কৰে কাৰণ চাওঁতাল সমাজৰ বিশ্বাস অনুসৰি গুৰু সকলো মৃত্যুৰ পাছত বঙ্গালৈ ৰূপান্তৰিত হয়। চাওঁতাল ওঝা সমূহৰ মাজত মুখ্যত পোন্ধৰজন গুৰু বিচাৰি পোৱা যায়। সেই সমূহ হ'ল যথা — কামৰূ গুৰু, গাংদো গুৰু, সিধা গুৰু, বীৰহৰ গুৰু, কেওঁটা গুৰু, দাংদো গুৰু, ৰহড়া গুৰু, ভৈৰ' গুৰু, মানসিং গুৰু, তিৰ'ম গুৰু, বুয়াং গুৰু, পটা গুৰু, ল'ব'ৰ গুৰু, জিতু গুৰু, কেড়হা গুৰু আৰু বুহ'ৰ গুৰু। এই গুৰু সমূহৰ ভিতৰত

‘কামৰূ গুৰু’ক সৰ্বোচ্চ সন্মান প্ৰদান কৰা হয়। কাৰণ প্ৰচলিত বিশ্বাস অনুসৰি কামৰূ গুৰুৰ জৰিয়তেই চাওঁতাল সমাজত ‘মন্ত্ৰ’ৰ প্ৰচলন আৰম্ভ হৈছিল।

চাওঁতাল সমাজত ওঝা সমূহে সকলো জাগতিক সমস্যা সমূহৰ অন্তৰালত থকা বুলি বিশ্বাস কৰা ‘চাকেট বঙ্গা’ সমূহ হ’ল ক্ৰমে — শিৱ ঠাকুৰ, বলমান ঠাকুৰ, ধৰতী মুনী মাই, ধৰতী মাই, জিতু সিং, মা মনসা, গঙ্গা গীৰা, পাৰ্বতি, পিৰ্থি কুওৰ, বেসেৎ কুওৰ, বাসবীৰ, মহাবীৰ, মহা পৰাসনাথ, মিলুংকু, সিংবাহনি, বাসপাহাৰ, ৰংগা পাহাৰ, বোকা পাহাৰি, পাচবহনি, পাহাৰদানা, ধান ঘাৰা, নৰসিং, লীলাবতি, মাৰাংবুড়ু, মৌন্‌ঝিহাৰাম, পৰগণা, দেস মৌন্‌ঝি, গোসাঁই এৰা, জাহেৰ এৰা, কাৰাচগুন, চিক্ৰাবাৰী, মাই চাহৰি, চিৰকাউক, নাগ-নাগিন, লীলা চাণ্ডি, গাড় দানা, কাৰহাড় দানা, গড় শিংকা, সিংহাসৰ নট, সিংস’ৰ এক’ত ভাংসং, সগ্ৰামসিং, গুৰাইয়া, থুনতা তুৰচা, গুৰাইয়া চাওৰা, চোৰ দানা, জাতা চাওৰা, ধাৰা চাওৰা, ৰংগো ৰুজি, কাল চাওৰা, লীলা চাওৰা, লুৰী লোৰা, ঘাত চাওৰা, গাড় চাওৰা, জগ দানা, সাৰা দানা, চাণ্ডি দানা, লীলা দানা, বান্ধ কুওৰ, জলন কুওৰ, কেওলো কুওৰ, তাক বিৰাল, কাল বিচা, দুৰীয়া বৰড’, কুন্দ্ৰা চাণ্ডি, কাল চাণ্ডি, ধানা চাণ্ডি, ধাৰা চাণ্ডি, সাৰা চাণ্ডি, বিচা চাণ্ডি, ৰিসা চাণ্ডি, নাচন চাণ্ডি, বান দুড়ি, ভেল’ৰা ৰাংগি, ৰাত্নি ৰাংগি, কুণ্ডলি পুখৰি, কাপাৎ দাৰহা, নাংগিন কইলো, লেলোড়ী, গোহাল ঘুড়া, আক দুৱাৰ, আক দেওৰা, কাল দেওৰা, ধাড়াপ কিয়াৰী, বিচা ৰাংগি, কেওলো ৰাংগি, বাৰ্‌সি ৰাংগি, ৰাংগিন চাংগিন, সল’মা সৰে, হিসি, দুমনি, উলুমপাইকা, জুলুমপাইকা, কাপি কাৰাণ, ভালৌৰা বিজাই, পাতি চিৰা, কাল ভইৰো, মাচাং কাল, ৰ’ক’ত কুঁওৰী ইত্যাদি।[১২৩]

কোকৰাঝাৰ জিলাৰ জয়পুৰ, গৌৰীনগৰ, দালাবাৰী আৰু গুগুঝৰা অঞ্চলৰ ক্ষেত্ৰ অধ্যয়নৰ পৰা সংগ্ৰহিত ‘মান্‌তাৰ্’ কিছুমান উল্লেখ কৰা হ’ল। এইখিনিতে উল্লেখ কৰিব পাৰি যে এই ‘মান্‌তাৰ্’ সমূহৰ সৰহ সংখ্যই ত্ৰুটি পূৰ্ণ বাংলা আৰু বিহাৰী ভাষাৰ সংমিশ্ৰণ —

মূৰৰ বিষ দূৰ কৰা ‘মানতাৰ’ —

মাথা পিৰা কে ফুকে?

গুৰু গিয়ান মায় ফুকে।

ফুকাই চিৰি কাহৰি গিয়ান।

কামৰূ দোহাই ফুকে।

চুতীয়া যা।[১২৪]

শৰীৰৰ বিভিন্ন অংশত হোৱা বিষ উপশমৰ বাবে ব্যৱহৃত 'মানতাৰ' —

বেথা বেথা

মুণ্ডেৰ বেথা

দাতেৰ বেথা

কোথাৰ বেথা

পাকাৰ বেথা

দণ্ডুৰ বেথা

ই বেথাৰ বিস কে ঝাৰে?

গুৰু ঝাৰে, গুৰু গিয়ান

মায় ঝাৰে

ঝাৰে শ্ৰী কাহৰি গিয়ান

কামৰূ দোহাই ঝাৰে।[১২৫]

এই মানতাৰ কোৱাৰ অন্তত ঝাৰ্ণী গোৱা হয় —

বেথাগোৰ বেথা

মুণ্ডেৰ বেথা

দাতেৰ বেথা

বেথাগোৰ বেথা

কোলাৰ বেথা

বেথাগোৰ বেথা

দণ্ডুৰ বেথা

বিস ঝাৰণৰে

কোনেৰ গুৰু হামাৰ

ঝাৰই টো ঝাৰই?

কোনেৰ চেলা হামাৰ

ঝাৰা সেৰে বিস দো

মুণ্ডেৰ বেথা

দাতেৰ বেথা

কোথাৰ বেথা

পাঞ্জাৰ বেথা

দণ্ডৰ বেথা

বিস ঝাৰণ ৰে।[১২৬]

সাপে কামূৰিলে সেই বিষৰ পৰা পৰিত্ৰাণ পোৱা 'মানতাৰ'

পদ্দ পাতে জন্ম হঁলো

মানিক আৰ বিচাই ঠাকুৰ

তাই সত্তি জানি;

কোন তলে আগুন হবে

কোন তলে পানী

কোন তলে বিষ নামে?

বাতিচ লানী মহাদেৱ আমাৰ মা-বাপ?

গুৰুৰ মুহেৰ শিচ,

এক হাতে বিষ ঝাৰবো

দেখো তোৰ ধিচ

আইহৰ বাইহৰ যা

শিয়াৰ চাণ্ডোৰ মুখে যা।[১২৭]

প্ৰসংগ টোকা ঃ

১)　বিৰিঞ্চি কুমাৰ বৰুৱা, অসমীয়া ভাষা আৰু সংস্কৃতি পৃ- ৭

২)　লীলা গগৈ, অসমীয়া লোক-সাহিত্যৰ ৰূপৰেখা, পৃ- ১

৩)　উল্লিখিত, পৃ- ২

৪)　G. A. Grierson, Linguistic Survey of India. Vol- IV, P.-32

৫)　ড° সত্যেন্দ্ৰনাথ শৰ্মা, অসমীয়া সাহিত্যৰ সমীক্ষাত্মক ইতিবৃত্ত, পৃ- ১৯

৬)　ড° প্ৰফুল্লদত্ত গোস্বামী, অসমীয়া জন-সাহিত্য, পৃ-১১

৭)　ড° নবীন চন্দ্ৰ শৰ্মা, লোক সংস্কৃতি, পৃ- ৪৯

৮)　ড° সত্যেন্দ্ৰনাথ শৰ্মা, অসমীয়া সাহিত্যৰ সমীক্ষাত্মক ইতিবৃত্ত, পৃ- ২১

৯)　উল্লিখিত, পৃ- ২১

১০) ড° প্ৰফুল্লদত্ত গোস্বামী, অসমীয়া জন-সাহিত্য, পৃ-১১

১১) ড° নবীন চন্দ্ৰ শৰ্মা, লোক সংস্কৃতি, পৃ- ৫৪

১২) তথ্যজ্ঞাপক ঃ চানুৰাম হেমব্ৰম, পু, ৫৬, উত্তৰ পাটগাঁও, কোকৰাঝাৰ।

১৩) উল্লিখিত।

১৪) ধীরেন্দ্র নাথ বাস্কে, সাঁওতালী ভাষা ও সাহিত্যের ইতিহাস, পৃ- ৬৯

১৫) তথ্যজ্ঞাপক ঃ চানুৰাম হেমব্ৰম, পু, ৫৬, উত্তৰ পাটগাঁও, কোকৰাঝাৰ।

১৬) ধীরেন্দ্র নাথ বাস্কে, সাঁওতালী ভাষা ও সাহিত্যের ইতিহাস, পৃ- ৭০

১৭) বাবুলাল মুরমু, হড় সেরেঞ, পৃ-১

১৮) তথ্যজ্ঞাপক ঃ বৃন্দাবন হেমব্ৰম, পু, ৫০, শ্ৰীৰামপুৰ, কোকৰাঝাৰ।

১৯) বাবুলাল মুরমু, হড় সেরেঞ, পৃ-৪

২০) উল্লিখিত। পৃ-৫

২১) তথ্যজ্ঞাপক ঃ মঞ্জুলা হাসদা, ম, ৫০, উত্তৰ পাটগাঁও, কোকৰাঝাৰ।

২২) উল্লিখিত।

২৩) বাবুলাল মুরমু, হড় সেরেঞ, পৃ-৩৩

২৪) উল্লিখিত, পৃ- ৩৯

২৫) তথ্যজ্ঞাপক ঃ মঞ্জুলা হাসদা, ম, ৫০, উত্তৰ পাটগাঁও, কোকৰাঝাৰ।

২৬) উল্লিখিত।

২৭) তথ্যজ্ঞাপক ঃ মুনী হাসদা, ম, ৫৫, গুৱাবাৰী, কোকৰাঝাৰ।

২৮) উল্লিখিত।

২৯) উল্লিখিত।

৩০) বাবুলাল মুরমু, হড় সেরেঞ্, পৃ-১৫৩

৩১) তথ্যজ্ঞাপক ঃ মুনী হাসদা, ম, ৫৫, গুৱাবাৰী, কোকৰাঝাৰ।

৩২) ধীরেন্দ্র নাথ বাস্কে, সাঁওতালী ভাষা ও সাহিত্যের ইতিহাস, পৃ- ১৫৪

৩৩) উল্লিখিত, পৃ- ১৬২

৩৪) তথ্যজ্ঞাপক ঃ শনিৰাম কিস্কু, পু, ৪৫, গৌৰীনগৰ, কোকৰাঝাৰ।

৩৫) উল্লিখিত।

৩৬) সহৰায় পৰবৰ তৃতীয় দিনা পালন কৰা অনুস্থানত নিৰ্দিষ্ট কৰি ৰখা ক্ষেত্ৰত বান্ধি ৰখাৰ বাবে অনা ম'হ বা যাঁড় গৰু।

৩৭) তথ্যজ্ঞাপক ঃ শনিৰাম কিস্কু, পু, ৪৫, গৌৰীনগৰ, কোকৰাঝাৰ।

৩৮) উল্লিখিত।

৩৯) পরিমল হেমব্রম, চাওতালি সাহিত্যের ইতিহাস, পৃ- ৮২-৮৩

৪০) তথ্যজ্ঞাপক ঃ জেঠাৰাম মুৰ্মু, পু, ৫২, বিষমুৰী, কোকৰাঝাৰ।

৪১) ৰঙা লাউৰ খোলা দুচটা বাহৰ মাজত সুমাই তাৰ দি বনোৱা এবিধ বাদ্যযন্ত্ৰ।

৪২) তথ্যজ্ঞাপক ঃ জেঠাৰাম মুৰ্মু, পু, ৫২, বিষমুৰী, কোকৰাঝাৰ।

৪৩) ধীরেন্দ্র নাথ বাস্কে, সাঁওতালী ভাষা ও সাহিত্যের ইতিহাস, পৃ- ১২৯-৩০

৪৪) তথ্যজ্ঞাপক ঃ জেঠাৰাম মুৰ্মু, পু, ৫২, বিষমুৰী, কোকৰাঝাৰ।

৪৫) উল্লিখিত।

৪৬) উল্লিখিত।

৪৭) পরিমল হেমব্রম, সাওঁতালি সাহিত্যের ইতিহাস, পৃ-৯৫

৪৮) তথ্যজ্ঞাপক ঃ মঞ্জুলা হাসদা, ম, ৫০, উত্তৰ পাটগাওঁ, কোকৰাঝাৰ।

৪৯) উল্লিখিত।

৫০) উল্লিখিত।

৫১) সুহৃদ কুমাৰ ভৌমিক, সাওঁতালি গান ও কবিতা সংকলন, পৃ-৭৬

৫২) উল্লিখিত, পৃ-৭৬

৫৩) তথ্যজ্ঞাপক ঃ শনিৰাম কিস্কু, পু, ৪৫, গৌৰীনগৰ, কোকৰাঝাৰ।

৫৪) উল্লিখিত।

৫৫) তথ্যজ্ঞাপক ঃ মঞ্জুলা হাসদা, ম, ৫০, উত্তৰ পাটগাঁও, কোকৰাঝাৰ।

৫৬) উল্লিখিত।

৫৭) তথ্যজ্ঞাপক ঃ দাশমী মাৰ্ডি, ম, ৩৫, গৌৰীনগৰ, কোকৰাঝাৰ।

৫৮) উল্লিখিত।

৫৯) তথ্যজ্ঞাপক ঃ সত্যনাথ টুডু, পু, ৩৮, গৌৰীনগৰ, কোকৰাঝাৰ।

৬০) ধীরেন্দ্র নাথ বাস্কে, সাঁওতালী ভাষা ও সাহিত্যের ইতিহাস, পৃ- ৫৮

৬১) Dr. Birendranath Datta (Ed), Praphulladatta Goswami Rachanavali, P-127

৬২) উমেশ চেতিয়া, অসমৰ লোক-সংস্কৃতিৰ ৰূপৰেখা, পৃ-৯৪

৬৩) উল্লিখিত, পৃ-৯৪

৬৪) Dr. Birendranath Datta (Ed), Praphulladatta Goswami Rachanavali, P-129

৬৫) ড° নবীন চন্দ্ৰ শৰ্মা, লোক-সংস্কৃতি, পৃ-১৬৫

৬৬) Dr. Ratul Deka, A compartive study of the folktales of the Mising and Deori tribes in Assam in terms of structuralist narratology, পৃ-৬০-৬৩

৬৭) তথ্যজ্ঞাপক ঃ দাশমী মাৰ্ডি, ম, ৩৫, গৌৰীনগৰ, কোকৰাঝাৰ।

৬৮) তথ্যজ্ঞাপক ঃ বেঞ্জামিন মুৰ্মু, পু, প্ৰয়াত, শ্ৰীৰামপুৰ, কোকৰাঝাৰ।

৬৯) উল্লিখিত।

৭০) তথ্যজ্ঞাপক ঃ চানুৰাম হেমব্ৰম, পু, ৫৬ , উত্তৰ পাটগাওঁ, কোকৰাঝাৰ।

৭১) উল্লিখিত।

৭২) উল্লিখিত।

৭৩) তথ্যজ্ঞাপক ঃ জেঠাৰাম মুৰ্মু পু, ৫২, বিষমুৰী, কোকৰাঝাৰ।

৭৪) তথ্যজ্ঞাপক ঃ থুমা টুডু (বিন্‌তি গুৰু), পু, ৫৭, পাণবাৰী, গৰুফেলা, কোকৰাঝাৰ।

৭৫) উমেশ চেতিয়া, অসমৰ লোক সংস্কৃতিৰ ৰূপৰেখা, পৃ-৮৯

৭৬) উল্লিখিত, পৃ- ৮৯

৭৭) ফুলকুমাৰী কলিতা, লোক-সংস্কৃতিৰ সুবাস, পৃ-২৯-৩২

৭৮) ধীরেন্দ্র নাথ বাস্কে, সাঁওতালী ভাষা ও সাহিত্যের ইতিহাস, পৃ- ৪৭

৭৯) উল্লিখিত, পৃ-৪৮

৮০-৮১) তথ্যজ্ঞাপক ঃ সোণা মুৰ্মু, ম, ৬২, গৌৰীনগৰ, কোকৰাঝাৰ।

৮২-৮৫) তথ্যজ্ঞাপক ঃ মঞ্জুলা হাসদা, ম, ৫০, উত্তৰ পাটগাঁও, কোকৰাঝাৰ।

৮৬) ফুলকুমাৰী কলিতা, লোক-সংস্কৃতিৰ সুবাস পৃ-১৫-১৬

৮৭) উমেশ চেতিয়া, অসমৰ লোকসংস্কৃতিৰ ৰূপৰেখা, পৃ-৭৯

৮৮) উল্লিখিত, পৃ- ৮১

৮৯-৯২) তথ্যজ্ঞাপক ঃ সৰোজিনী হাসদা, ম, ৪৫, শিয়ালমাৰী, কোকৰাঝাৰ।

৯৩-৯৭) তথ্যজ্ঞাপক ঃ মৃণালিনী মুৰ্মু, ম, ৫০, শিয়ালমাৰী, কোকৰাঝাৰ।

৯৮-১০৩) তথ্যজ্ঞাপক ঃ শিবু হাসদা, পু, ৫০, শিয়ালমাৰী, কোকৰাঝাৰ।

১০৪-১১৮) তথ্যজ্ঞাপক ঃ বেঞ্জামিন মুৰ্মু পু, প্ৰয়াত, শ্ৰীৰামপুৰ, কোকৰাঝাৰ।

১১৯) লীলা শৰ্মা, অসমৰ চাওঁতাল জনগোষ্ঠীৰ সমাজ আৰু সংস্কৃতি, পৃ-১৪৮

১২০) ড° প্ৰফুল্লদত্ত গোস্বামী, অসমীয়া জন-সাহিত্য, পৃ-১৬১-১৬৩

১২১) উল্লিখিত গ্ৰন্থ- পৃ-১৬২

১২২) লীলা গগৈ, অসমীয়া, লোক-সাহিত্যৰ ৰূপৰেখা, পৃ-৫-৬

১২৩) P.O. Bodding, Studies in Santal Medicine and connected folklore,পৃ-৬৪-৬৭

১২৪-১২৭) তথ্যজ্ঞাপক ঃ ছোটৰায় হাসদা (ওঝা), পু, ৫০, পাটগাঁও, কোকৰাঝাৰ।
